आस्वादन

हरिश्चंद्र नागवेंकार

[illegible]
15/12/90

आस्वादन

हरिश्चंद्र नागवेंकार

गोंयकार प्रकाशन
मडगांव–गोंय

उजवाडावपी :

सौ. कुंदा नागवेंकार
गोंयकार प्रकाशन,
१०, मुरमुटी,
पन्नो बाजार,
मडगांव, गोंय राज्य ४०३६०१

मुखचित्र : श्री. सतीश सरदेसाय

छापपी :

श्री. श्रीपादराव मडकयकार
कालिका प्रिन्टर्स,
वेलींग, गोंय राज्य ४०३४०४

पयली उजवाडावणी :

१ ऑगस्ट १९८७

मोल : ३० रुपया

पोर्तुगेजांच्या बचक्यांतल्यान
जाणीं गोंय मेकळें केलें,
त्या शूर स्वातंत्र्य-झुजाऱ्यांक
कोंकणीतलें हें म्हजें
पयलेंच पुस्तक
आदरान ओंपतां

मांडावळ

मनोगत

मोगाळ वाचप्यांनो,

'आस्वादन' हें कोंकणींतलें म्हजें पयलेंच पुस्तक तुमच्या सुवादीन करतां. कोंकणींतल्या साहित्याचें आस्वादन आनी नियाळ करपी लेखांचो हो झेलो आसा. फाटलीं पंचवीस वर्सां हांव एक सादो अनुयायी या नात्यान कोंकणी चळवळींत आसां. मुक्तीउप्रांतच्या पयल्या धा वर्सांत हांवें पोर्तुगेज, मराठी आनी कोंकणी ह्या भासांतल्यान गोंयांतल्या वेगळ्या–वेगळ्या नेमाळ्यांनीं कोंकणी भास आनी गोंयचें स्वतंत्र व्यक्तिमत्त्व, हांचो पुरस्कार करपी लेख बरयले. पुण, मनांत आसूनय ललित साहित्याच्या निर्मणेचो वावर म्हजेकडल्यान जालो ना, हाची म्हाका सदांच खंत भोगता. हाताच्या बोटांर मेजपाक येतल्यो इतल्योच कविता आनी कथा हांवें बरयल्यात. म्हज्या साहित्य–प्रवासांत म्हाका मानवलो, तो लेख हो साहित्य–प्रकार. वैचारिक आनी हेर लेख हांवें वेगळ्यावेगळ्या नेमाळ्यांतल्यान बरयल्यात आनी फाटल्या पांच वर्सांत हांव समीक्षा–साहित्याकडेन आकर्शित जालां. पुण, आयजमेरेन कोंकणींत पुस्तकरुपान म्हजें साहित्य उजवाडाक येवंक नासलें. 'आस्वादन' ह्या पुस्तकाच्या उजवाडावपान ही उणीव पैस जाता. वट्ट सात लेखांचो आस्पाव आशिल्लया ह्या पुस्तकांतले 'र. वि. पंडितांल्या काव्यांतलें समाज-दर्शन' आनी 'बनवड–विश्वात्मक वृत्तीचो काव्यविलास,' हे लेख 'कोंकणी' वर्सुकी अंकांत उजवाडाक आयिल्ले, जाल्यार 'कोंकणींतलें समीक्षा साहित्य' हो लेख 'सौगडी' ह्या नेमाळ्यांत उजवाडाक आयिल्लो. तो सुदारुन ह्या पुस्तकांत ताचो आस्पाव केला. डॉ. मनोहरराय सरदेसाय हांच्या कवितेचेर आकाशवाणी मुंबय केंद्रावयल्यान म्हजें एक भाशण जाल्लें, तें सुदारून 'मनोहररायांची कविता' हो लेख हांवें तयार केला. ह्या पुस्तकांतले हेर तीनय लेख पयलेच खेपे उजवाडाक येतात.

वाचप, हो म्हजो एक छंद. साहित्याच्या, विशेशतायेन, ललित साहित्याच्या वाचपान मनाक एक आंतरिक आनंद मेळटा. हो आनंद

उतरबद्ध करून हेर लोकांकय तातूंत वांटेकार करून घेवप, ह्या उद्देशान आनी आस्वादकाच्या भूमिकेंतल्यान हांव समीक्षा-लेख बरयतां. साहित्याच्या गुणवैशिश्टयांची वळख करून घेवप आनी हेर लोकांकय ती करून दिवप, होय ह्या बरपाफाटलो एक उद्देश आसा. हें करता आसतना साहित्यांतलें सगलेंच म्हाका समजलां, ह्या अभिनिवेशान हांव केन्नाच वावरूं ना. म्हज्या सारक्यानच न्हय, तर जाणकार समीक्षकानय साहित्यांतलें आपणाक सगलेंच समजलां, असो समज करून घेवप समा न्हय. साहित्यांतलें आमकां सगलेंच केन्नाच समजलें आसना, आमचें वाचन जशें जशें वाडटा, तशी तशी साहित्याची आमची समज वाडटा, ही गजाल आमी केन्नाच विसरूंक फावना. ह्या पुस्तकांत निबंद, नाटक, भुरग्यांखातीर साहित्य, विनोदी साहित्य इत्यादि साहित्य-प्रकार आनी कोंकणीतल्या हेर प्रतिभावान लेखकांचें साहित्य हांचो विचार जावंक ना. तांचो विचार म्हज्या फुडल्या पुस्तकांत करपाचें हांवें थारायलां.

हें पुस्तक छापून दिवपाचो वावर म्हजे इश्ट आनी गोयांतले छापणावळ व्यवस्थापनांतले एक तज्ज्ञ श्री. श्रीपादबाब मडकयकार हांणीं वैयक्तिक वज घेवन केला. तांचो आनी तांच्या कामदार वर्गाचो हांव उपकारी आसां. ह्या पुस्तकाक एक व्हड विचारवंत आनी नामनेचे कोंकणी साहित्यिक श्री. रवीन्द्रबाब केळेकार हांची प्रस्तावना लाबल्या, हें हांव म्हजें भाग्य मानतां. बरवप्यान आपलें पुस्तक उजवाडाक हाडटगेर ताचो ह्या पुस्तकांतल्या बरपावयलो अधिकार सोंपता आनी वाचप्यांचो सुरु जाता. म्हुणूनच, म्हज्या ह्या पुस्तकान कोंकणीतल्या समीक्षा-साहित्यांत भर घातल्या कि ना, हें थरवपाचो अधिकार वाचप्यांचो. कोंकणींतलें ललित साहित्य मुळांतच वाचपाची आवड आशिल्ल्या वाचप्यांची संख्या ‘ आस्वादन ’ ह्या पुस्तकाक लागून एका मनश्यान जरी वाडली, जाल्यारय म्हजें हें पुस्तक उजवाडाक हाडपाचो उद्देश फळादिक जाला, अशें हांव म्हणीन. समस्तांक देव बरें करूं.

हरिश्चंद्र तुकाराम नागवेंकार

१८ जून १९८७,
मडगांव, गोंय राज्य

प्रस्तावना

कोंकणींत समीक्षा–साहित्य ना.

कित्याक ना काय म्हुण विचाल्ल्यार जाप मेळटा : कोंकणींत अजून ललित–साहित्यूच सारकें निर्माण जावंक ना. भाशेंत ललित साहित्य नासत जाल्यार समीक्षा साहित्य खंयच्यान येतलें ?

समीक्षा साहित्य येवपाक पयलीं ललित साहित्य निर्माण जावंक जाय हें खरें. पुणून ललित साहित्य ना म्हुण कोंकणींत समीक्षा साहित्य येवंक पावूंक ना म्हणटात तें मात तितलेंशें खरें न्हय. कविता, कथा आनी नाटकां ह्या तीन मळांचेर तरी कोंकणींत फाटल्या पंचवीस वर-सांत अितलें साहित्य निर्माण जालां – आनी दिसपट्टें अितलें निर्माण जायत आसा – कि कवितेखातीर आमकां जशें अेक खेरीत नेमाळें ' ऋतु ' चलोवचें पडलें तशें, धरुंया, कोणेय फकत समीक्षेक ओंपिल्लें अेक स्वतंत्र नेमाळें चलोवचें म्हुण थारायलें जाल्यार ताका धा वरसां मेरेन तरी विशय अुणे पडटीत अशें दिसना.

तरी आसतना कोंकणींत जर घसघशीत बरें समीक्षा साहित्य निर्माण जायना जाल्यार ताचें कारण कोंकणींत ललित साहित्य ना हें आसूं नज. शाळा कॉलेजांनी कोंकणी शिकोवपी अध्यापक प्राध्यापक नात हेंवूय आसूं नज. दुसरें कसलेंय तरी आसूंक जाय. कसलें आनी खंयचें आसूं येता हाचेर जेन्ना येवजितां तेन्ना अेक कारण सगळ्यांत चड म्हजे नदरेंत भरता: आमच्या साहित्यकारांक आपणाल्या साहित्यांतलीं कोणेच अुणीं दाखयलीं माननात.

नवोदितांचीं अुणीं दाखयलीं जाल्यार तांकां आपणालें ‘ खच्चीकरण ’ करपाचें काम जाणट्यांनी चलयलां अशें दिसता. जाल्यार, ज्येष्ठ श्रेष्ठ म्हुण नामना जोडिल्ल्यांक आपणाली तुस्त आयकुपाची अितली संवय जाल्या कि तांचीं अुणी कोणेय दाखयलीं जाल्यार तांकां रोखडेंच अुस्तऱ्यां वता आनी ‘ हे आमकां मत्सरान सकल ओडूंक पळेतात ’ असो आरोप करून ते आलोचकांच्या आंगार सोरपा वरी फों फों करून धांवन वतात.

असल्या वातावरणांत समीक्षा साहित्याचे वाटेक वचपाचो धीर कोणाक जातलो ?

मर्दीं अेका दोगांनी मात्सो धीर केल्लो. पुणून तो तांचे आंगलट आयलो. नवोदित आनी ज्येष्ठ श्रेष्ठ दोगूय तांच्या आंगार धांवन गेले. मागीर, ‘आसूं, भोंगूं तें’ अशें म्हणून समीक्षा बरोवपाचें दोगांनीय सोडून दिलें.

परिणामः कोंकणी बरपावळींतलें समीक्षेचें आंग दुबळें आशिल्लें, दुबळेंच अुल्लें.

जें ललित–साहित्य कोंकणींत निर्माण जाता ताची तुस्त तोखणाय जावंकूच जाय. नव्यांचीय जावंक जाय तशी जाणट्यांचीय जावंक जाय. पुणून तेच बरोबर सगळ्यांची टीकाय जावंक जाय. जे ज्येष्ठ श्रेष्ठ म्हुण नांवलौकीक जोडून कोंकणी सरस्वतिच्या मंदिरांत आपापणाली सुवात थीर करून बसल्यात तांची टीका तर सगळ्यांत चड जावंक जाय. अितलेंच न्हय तर प्रसंग पडल्यार तांकां आडवे अुबे चिरपाचोय यत्न मर्दीं मर्दीं जावंक जाय.

शेतकामाच्या मळार जशी निखटी भूंय नांगल्ली म्हुण भागना, बीं रोयलें म्हुण्णूय जायना–अुदकाचे पाटूय सोडूंक जाय, बरें सारेंय घालूंक जाय आनी सगळ्यांत म्हत्त्वाचें म्हळ्यार अेका सारकी आनी भौन भौन नण्णीय काडीत रावंक जाय; तशें, साहित्याच्या मळारूय कोणाक प्रोत्साहन मेळूंक जाय, कोणाची ‘ बुवाबाजी ’ अुक्ती जावंक जाय; तशें कोण खंय व्हांवन वता, कोण खंय अुणो पडटा, कोण खंय

अधिकार नासतना ‘ लुडबुड ’ करता, हें सगळें भीड मुरवत धरी नासतना दाखोवपाचेंय काम कोणेय तरी स्वंयूंय तरी करूंकूच जाय, ना जाल्यार साहित्याच्या शेतांत जें जावचें म्हुण बीं आमी रोयलां ताका कीड लागपाची आनी नाका तें वाडपाची, मातपाची भिरांत आसा.

कोंकणींत आयज सगळयांत चड गरज जर कोणाचीय आसा जायत जाल्यार ती कविंची निखालूस न्हय, कथाकारांचीय न्हय, नाटककारांचीय न्हय, ललित साहित्यांत भर घालपी कोण्णाची न्हय. तर, साहित्याच्या शेतांत अुदकाचे पाट सोडटल्या, फावडतें सारें घालतल्या, आनी सगळयांत चड नण्णी काडटल्या समीक्षकाची आसा.

हें काम सगळयांत बरें कोण करीत हाचेर जेन्ना चिंतूंक बसतां तेन्ना म्हज्या मुखार दोनतीन नांवां येवन अुबीं रावतात. तांतलें अेक प्रा. हरिश्चंद्र नागवेंकार हांगेलें. समीक्षकाक जाय आशिल्ले सगळे गुण तांच्यांत आसातः संवेदनशील मन, रसिक वृत्ती, वस्तुनिष्ठ नदर आनी साहित्यकारांचे ‘ गटबाजी ’ पसून पयस रावन कलाकृतिचें मूल्य आंखपाची तटस्थताय अितलेंय सगळें तांच्यांत दिश्टी पडटा.

वाचप्यांच्या हातांत जें पुस्तक आसा तेंच पुरो, हांव जें कितें म्हणटां तें खरें काय फट तें पडटाळून पळोवपाक.

नागवेंकारांले तटस्थतायेचें अेकूच अुदाहरण दितां–

गजानन रायकार हो कोंकणींतल्या वयल्या पांवड्याच्या कवीं भितल्लो अेक हातूंत दुबावूच ना. बाकिचे कवी म्हजेर खुबचे नात म्हणपाची कोणूय खातरी दीत जाल्यार बाकीबाबां अुपरांतच्या कवींभितर पयल्या वा दुसऱ्या नंबरार हांव तांकां मेकळया मनान सुवात दीन. रायकारांक ही मान्यताय आमी सगळयांनी मेकळया मनान केन्नाच दिवन अुडयल्या. पुणून खंय ? मनांतल्या मनांत. भितर, काळजाच्या खोल तळांत. अितलेंय आसून आमच्या कोणाच्याच तोंडांतल्यान वा लिखणेंतल्यान ही प्रशस्ती केन्नाच भायर सरपाची ना, कित्याक ? तें खासा रायकार बरे भाशेन जाणात. तांणी ‘ हांव तुमच्यांतलो न्हय ’ ही जाणवीक आमकां पयलीं सावन—आमचे चळवळिचे सुवेंक

सावन—करून दिल्या आनी ते आपुण जावन 'जाती भायरे' जाल्यात. तांच्या वांटयाक जी अुपेक्षा आयल्या म्हणटात ती खासा तांणीच मोलावन घेतल्या. आमी कोणेच तांच्या गळयाक ती बांदूंक ना.

जण अेकल्याची अेक निष्ठा आसता. ते निष्ठेचें मोल जण अेकल्याक दिवचेंच पडटा. रायकारांनी हें मोल दिलां. देखून तांचो आमी कोण चडसो अुल्लेख करिनात म्हुण शिणपांत कांय अर्थ ना.

पुणून नागवेंकार साहित्याच्या मळावेलें हें आफुड—भष्ट आपणाक निखाळूस लावन घेनात. तांच्यांत अेक विवेक आसाः कवी कोणूय आनी कसोय आसलो तरूय कविता वेगळी आनी कवी वेगळो हो फरक ते आपशींच करतात आनी कवितेकडेन पळेता आसतना कविताच म्हुण पळेतात. कविता जरूय कविच्या मनांतल्यान वा काळजांतल्यान भायर सरिल्ली आसली तरूय अेक फावट ती कागदार अुतल्ली आनी छापून आयली म्हणटकूच कवी पसून ती वेगळी सरता आनी आपणालें खाशेलें जिवीत जियेवंक लागता हें नागवेंकार बेस बरे जाणात. म्हुण ते कविविशिंचे चार चौगांचे पूर्वग्रह कवितेक कशेच लागू करिनात. लागू जावंक दिनात.

जातिवंत समीक्षकाचें लक्षण हें.

अेक खरें : नागवेंकारांलें हें पुस्तक समीक्षेचें न्हय. तें समीक्षेचें न्हय म्हणपाचें पुस्तकाचें नांवूच बेस बरें सांगता. पुस्तकांत सात लेख आसात. तीन आमच्या तिगां कवींवेले. दोन आमच्या दोगां नवलकथाकारांवेले, अेक समीक्षेवेलो आनी अेक कोंकणी कथा खंय आशिल्ली, खंयच्यान खंय पावली ह्या तिच्या प्रवासावेलो. हे सातूय लेख बरयता आसतना नागवेंकारांली भूमिका आस्वादकाची आशिल्ली म्हणपाचें पुस्तकाचें नांव स्पष्ट करता. मनीस प्रवासांतल्यान परतलो म्हणटकूच तो जसो आपणे प्रवासांत खंय कितें पळेलें हें रुचीन बरो सांगता, तशें नागवेंकार कोंकणी साहित्यांत आपणें खंय कितें वाचलें आनी जें वाचलें तें आपणाक कित्याक लागून आवडलें तें रूचीन बरें आमकां सांगतात. ह्या पुस्तकाचें

खरेलें रूप तें हें. देखून पुस्तकाक तांणी जें नांव दिलां तें ताका फावऽसारकेंच दिलां अशें म्हणचेंशें दिसता.

पुणून ह्या पुस्तकांत प्रा. नागवेंकारांनी ज्या पुस्तकांचें आनी साहित्याचें आस्वादन केलां त्या पुस्तकांची आनी साहित्याची समीक्षा बरोवपाक ते बशिल्ले जाल्यार ती ते कशे तरेन बरयतले आशिल्ले हो प्रस्न जेन्ना हांव म्हजे म्हाकाच करतां तेन्ना 'समीक्षाय ते अशीच, ह्याच अुतरांनी, बरयतले आशिल्ले' अशीच जाप म्हाका मेळटा.

आनी म्हजें मन ह्या पुस्तकाक ' कोंकणी बरपावळींतलें समीक्षेचें पयलें वयलें पुस्तक' हो मान दिवंक मुखार सरता.

हांव जाणाः हो मान लक्ष्मणरावांल्या 'कथाशिल्पा'न पयलींच जोडला पुणून म्हज्या हिसपान ' कथाशिल्पा' ची जात–कुळीच वेगळी. थोडी भोव सॉमरसॅट मॉम हांगेल्या 'समींगअपा' सारकी. 'कथाशिल्पां'त आमच्या कांय कथाकारांच्या कथा–संग्रहाची समीक्षा आयिल्ली आसली तरूय ती फकत निमित्याक कारण जाल्या. ' कथाशिल्प' हें खरेपणाशीं लक्ष्मणरा-वांचे साधनेचें पुस्तक. कथाकार ह्या नात्यान तांणी जी आयुष्यभर साधना केली तिचो आपरोस तांगी ह्या पुस्तकांत दिला. अेके तरेची तांगेली आत्मकथाच ती.

नागवेंकारांच्या ह्या पुस्तकांत नागवेंकार खंयच दिश्टी पडनात. दिश्टी पडटाच जालो जाल्यार थोडो भोव तांच्यांतलो प्राध्यापक दिश्टी पडटा. आनी हो role तांकां खूब बरो सादला अशेंय दिसून येता.

आमी जें किंतें बरयतात ताची बारीकसाणेन दखल घेवपी तोला-मोलाचो अेक रसिक प्राध्यापक आमचे मदीं आसा ही जाणवीकच काळ-जाक केदी थाकाय दिता ! कोंकणीच्या मळार जें किंतें निर्माण जाता तांतलें किंतेंच नागवेंकारांचे नदरेंतल्यान सुटना म्हणपाचें ह्या पुस्तकांतलो तांगेलो ' कोंकणी कथेचो प्रवास ' हो विस्तृत निबंद वाचतकूच सारकें बरें लक्षांत येतलें.

तांणी कितलें वाचून काडलां ! अितलेंय हें वाचून काडपाचो धीर म्हाका केन्नाच जावचो नाशिल्लो. नागवेंकारांक जालो हाचें कारण तांगेलो

पींड प्राध्यापकाचो. प्राध्यापकूच अितलो ‘ सोंशीक ’ आसता आनी जो अितलो सोंशीक आसता तोच बरो समीक्षक जावंक पावता.

ह्या पुस्तकांत पुराय कोंकणी साहित्याची समीक्षा येवंक ना. जांच्या पुस्तकांची आयल्या तांच्याय पुराय साहित्याची येवंक ना. जांचेर बरोवंक जाय अशे जायते कवी, कथाकार, नाटककार, निबंदकार ह्या पुस्तका भायर अुल्ल्यात.

ह्या पुस्तकाच्यो ह्यो मर्यादाच ‘ कोंकणींत चडशें ललित साहित्य ना म्हुण समीक्षा साहित्य येवंक पावूंक ना’ हें म्हणणें कितलें फट म्हणपाचें दाखोवन दिता.

आनी म्हज्या मत्तान ह्या पुस्तकाक हेंच खातीर म्हत्त्व येता.

प्रा. नागवेंकारांनी म्हज्यो जाल्यार अपेक्षा खूब खूब वाडयल्यात. हांव तांगेल्या फुडल्या पुस्तकांची मोटे अुमळशिकेन वाट पळेतां.

प्रियोळ, २३-६-८७ **रवीन्द्र केळेकार**

मनोहररायांची कविता

गोंयच्या मुक्तीउप्रांत कोंकणी साहित्याक मेकळेपणान स्वास घेवपाची संद मेळ्ळी आनी हें साहित्य रसरसून फुल्लें. साहित्याच्या वेगवेगळ्या तरांभितर खरो चंवर आयलो तो कोंकणी काव्याक. खरें म्हळ्यार कोंकणी मनश्याचो आत्मोच काव्याचो आनी कोंकणी भासय काव्यमय. डॉ. राममनोहर लोहिया हांकादेकून कोंकणीच्या हया शक्तीचो साक्षात्कार जाल्ल्यान तांच्या लिखणेंतल्यान 'कोंकणी ही भारतांतली सगळ्यांत चड म्हौंवाळ भास आसा,' अशीं उतरां भायर सर्ल्लीं. कोंकणीच्या हया गुणाक लागूनच कोंकणी भाशेंत शेंकड्यांनी लोक–गीतां दिश्टी पडटात. कोंकणी मनीस लोक–गीतांनीच उलयता, अशें म्हळ्यार अतिताय जावंची ना. गोयांत काव्याचें जें मळ फुल्लां, ताज्या फाटल्यान कोंकणींतल्या हया लोक–गीतांची परंपरा आसा, हें जितलें खरें, तितलीच हीय गजाल खरी कि, कोंकणीक मनोहरराय सरदेसाय हांच्या रुपान एक तोला-मोलाचो आनी प्रतिभावंत कवी लाबलो. हालींच एका बरोवप्यान म्हणलां त्याप्रमाण कोंकणी भाशेक मेळ्ळी मनोहरराय सरदेसाय ही एक व्हड देणगी आसा.

मनोहररायांची कविता वाचप, हो एक आगळो अणभव. कोंकणी भाशेचें म्हौंवाळपण तांच्या काव्यांत ठसठशीतपणान उकतें

जाता, हें जितलें खरें तितलीच हीय गजाल खरी कि मनोहररायांच्या काव्यसंसारान कोंकणी भाशेचें म्हौंवाळपण वाडयलां. नामनेचे कोंकणी साहित्यिक रा. ना. नायक हाणीं तांच्या कवितेची तुळा कोगळाल्या गिताकडेन केल्या ती पुराय खरी आसा. 'आयज, रे धोलार पडली बडी,' ही संगीतिका, हें तांच्या काव्याचें पयलें पुस्तक. कंस–वधाचेर आदारिल्ल्या ह्या संगीतिकेउप्रांत तांचो 'गोंया तुज्या मोगाखातीर' हो कवितां–झेलो उजवाडाक आयलो. ताज्या उप्रांत 'जायात जागे', 'बेब्यांचें काझार,' 'जायोजुयो' आनी 'पिसोळीं' हे कवितां–झेले तांच्या लिखणेंतल्यान भायर पडले. तांच्या काव्य–संवसारांत भुरग्यांल्या गितांकय म्हत्वाची सुवात आसा. तांचें काव्य वाचतासतना—जांव मागीर त्यो कविता वो जांव तीं भुरग्यांली गितां—वाचप्याच्या दोळ्यांमुखार उबी जाता ती एका भावकवीची म्हूर्त. तांच्या काव्याचो विशय जांव, उतरावळ जांव, ताणीं वापरिल्लीं प्रतिकां वो प्रतिमा जांव, वो भुरग्यांल्या गितांत ताणीं चितरायिल्लें भुरग्यांलें मन भुलोवपी काल्पनिक जग जांव, हें सगळें पळयतासतना आमकां दिसता तो काळजाच्या खोलायेंतल्यान आयिल्ले उमाळे सादया, सरळ आनी सोप्या भाशेंत, पुण म्हौंवाळ आनी फावो त्या उतरांनी वाचप्यांमेरेन पावोवपी कवी. प्रिती–भावना, सैमाचो मोग, राष्ट्रभक्ती, गोंयचो मोग, अन्यायाची तिडक आनी समतेचेर आदारिल्लें नवें जग निर्मुपाचो हावेस, हयो सगळ्यो भावना तांच्या काव्यांत पडबिंबित जाल्ल्यो आसात.

'आयज रे धोलार पडली बडी', ह्या संगीतिकेचेर नदर मारल्यार रोकडेंच ध्यानांत येता कि, कंस–वध हो जरी तिचो विशय आसलो तरी कंसाचें प्रतिक घेवन कवीन फिरंगी सत्तेचेर आपल्या उतरांची बडी माल्ल्या. 'आयज रे धोलार पडली बडी, कंसा तुजी भरली घडी', अशें म्हुणून कवी पोर्तुगेझांच्या सत्तेक गोयांतल्यान बिटकी उबारपाची शिटकावणी दिता. ह्या संगीतिकेच्या वळी–वळींनी कवीचो अन्याय नी अत्याचार करपी सत्तेक हुमटावन वडोवपाचो हावेस आनी

निर्धार दिश्टी पड्टा. ताल आनी लय हांच्या नदरेन पळयल्यार ही संगीतिका मनोहररायांच्या काव्य–प्रतिभेचो प्रत्यय हाडून दिता. पुण, मनोहररायांच्या प्रतिभेचो खरेलो आविश्कार घडून आयला, तो तांच्या 'गोंया तुज्या मोगाखातीर' ह्या कवितां–झेल्यांत. हाच्या उप्रांत ताणीं कितल्योश्योच कविता बरयल्यो. 'पिसोळीं' ह्या कवितां-झेल्याक तर साहित्य–अकादमीचो पुरस्कार फावो जालो. पुण 'गोयां तुज्या मोगाखातीर' ह्या झेल्यांतल्या कवितांची सर तांच्या हेर कवितांक क्वचितच येतली. हो कवितां–झेलो उजवाडाक हाडून ताणीं कोंकणी साहित्य अजरवर केलें, अशें म्हंगल्यार तें अतितायेचें जावंचें ना.

भारताक स्वातंत्र्य मेळून एक दशकापरस चड काळ फाटीं पडिल्लो, तरी गोयांक मेकळेपणान स्वास घेवपाचो दिस लागीं येनाशिल्लो. गोयांतले आनी गोयांभायले स्वातंत्र्य–सैनिक आपणालो संवसार वाऱ्यार वडोवन गोंय मेकळें करपाखातीर नेटान वावुरताले. गोंयच्या भुंयेचेर रगत आनी घाम हांची शिंपण करताले. हें झुंज चालू आसतनाच दुसरे वटेन भारतापासून हजारांनी मैल अंतराचेर एक गोंयकार तरनाटो गोंय पोर्तुगेजांच्या शेकातळा आसा तें पळोवन कासावीस जातालो. उच्च शिक्षण घेवपाखातीर फ्रान्सातल्या सॉरबॉन विद्यापीठांत आयिल्ले मनोहरराय सरदेसाय गोंयच्या दिशेन दोळे लावन ह्या पवित्र भुंयेच्या मातयेचो मुक्त वास घेवपाक आंवडेताले. आपल्या काळजांत उदेल्ले आनी उचंबळून आयिल्ले उमाळे हो कवी उतरांच्या फास्केंत बांदून दवरतालो. उतररुप लाबिल्ले हे उमाळे 'गोयां तुज्या मोगाखातीर', ह्या कवितां–झेल्यांतल्या कितल्याश्याच कवितांनी दिश्टी पड्टात.

गोंयावयलो— आपल्या मायभुंयेवयलो कवीचो मोग कितलो खरेपणाचो, हाची प्रचिती आमकां ह्या झेल्यांतल्या पयल्याच कवितेंतल्यान येता. गोंयच्या विरहाचें दुख्ख सोंसपा जायनाशिल्ल्यान कवीच्या तोंडांतल्यान उतरां येतात,

> मांडवीचे पांचवे देगेर
> आंब्याचे सांवळे तळा

चानयांचे खेळ पळेत
पिकीं घोटां मेजीन हांव
केन्ना गोंया, केन्ना गोंया ?

कवीचो गोंयावयलो मोग, हो निखटो गोंयावयलो मोग न्हय, तर तो आसा गोंयच्या सोबित आनी मनभुलवण्या सैमावयलो मोग. 'याद येता' ह्या कवितेंत कवी म्हणटा,

आज म्हाका याद येता
माडयांच्या धोलपाची
मळबाच्या दरयाचेर
दोंगराच्या ल्हारांची

'म्हाका जाय', 'हांव जंय वेतां थंय', 'हुस्केमाथ्यार गोंडेच गोंडे,' 'सपनां म्हजीं हुलरतात' इत्यादि कवितांतय चंवरिल्लो आंबो, सुकण्यांचे किलकिलाट, जुवारेचीं ल्हारां, वासाळ हांशें हांसपी चांफो, मस्तेल्लो वारो, अशा वेगळयावेगळया रूपांनी गोंयचो सैम जितो-जागतो जाल्लो आमकां दिसता.

मनोहररायांच्या ह्या कवितां - झेल्यांत गोंय आनी सैम हांच्यावयलो मोग जितल्या खोलायेन आनी तीव्रतायेन परगट जाल्लो दिसता, तितल्याच खोलायेन आनी तीव्रतायेन, गोंय परवयांच्या शेकातळा चेपलां हेविशींची खंतय व्यक्त जाल्ली दिसता. गोंयची याद काडटा आसतना कवीक गोंयच्या स्वातंत्र्य--झुजाचो विसर पडना.

सोंपली रात, जागलो दिस
बंडाचो पेटलो सूर्य
पांचव्या तुज्या झुंजा- मळार
केन्प कसो सोबन हांव
केन्ना गोंया, केन्ना गोंया ?

अशीं उतरां तांच्या लिखणेंतल्यान भायर पडात. पुर्तुगेजांनी

लादिल्ल्या गुलामपणाकलागून गोंयची जी आवतीकाय जाल्ली ती पळोवन कवी दुखी- कश्टी जाता आनी म्हणटा,

म्हजें गोंय पिकाळ म्होंवाळ
खाजना भाटान चकचयाळ
एका तांदळा– गोटयाखातीर
म्हजें गोंय भीक मागता

ही खंत ह्याच कवितेंतल्या दुसऱ्या एका कडव्यांत उक्ती जाता,

म्हजें गोंय तळमळटा
स्वास घेंवक कळवळटा
फिरग्याच्या खुरसाचेर
रगताची हूम गाळटा.

चारशें वर्साच्या काळख्या आनी लांब रातींतल्यान स्वातंत्र्याचो सूर्य उदेवपाची कवी वाट पळयता,

येतलो केन्ना दिस रे आतां
रात केन्ना सोंपतली ?
सात लाख काळजांतल्यान
आस्त केन्ना फुलतली ?

गोंयच्या ह्या आवतीकायेक लागून कवी जरी कश्टी जालो, तरीय तो हातपांय गाळून वोगी बसना. ताच्या अंतस्करणांतल्या व्याकुळतायेची सुवात निर्धार आनी जिद्द ह्यो भावना घेतात आनी तो फिरग्यांक खडसावन सांगता,

तुजे मुखार दुस्माना
नाच दिमी मोडचोंना
वठार दोळे, पेटय नाळी
हावेस म्हजो मरचोंना

स्वतंत्रताय ! स्वतंत्रताय !
आमचो देस आमकां जाय

अशें आवेसान म्हणटा आसतनाच कवी आपल्याकूच उद्देशून म्हणटा,

उठ रे पुता उखल पांय
जगार कित्याक मागता भीक
माय-भुंयचें काळीज फुटून
बंडाचें आयलें पीक

गोंय मेकळें जावन भारत – मातेच्या गोपांत येतलें, हो दिश्टावो तांच्या काव्यांत उकतो जाता. ते म्हणटात,

'हेच जिणेंत, ह्याच दोळ्यां
आमचें भाग्य फळटलें
आमचे माड आपलि मान
ताठ करुन धोलतले

१९ देझेंब्र १९६१ ह्या मंगल दिसा हें भाग्य फळलें. ह्या ऐतिहासिक प्रसंगाचें मनोहररायांच्या काव्याचेर पडबिंब पडनासतना कशें रावत ? कवीच्या काव्याक खोसयेच्यो झरी फुट्टात. कवितेक एक नवी धार येता. कवी संतोशभरीत जावन गावंक लागता,

आज आमचें राज आयलें
आयलें आमचें राज
परकयांच्या जुलमांचें
तुटलें जोत आज

'जायात जागे,' ह्या काव्य-झेल्यांत हो आनंद उपाट भरुन ओतिल्लो आमकां दिसता. कवी म्हणटा,

काळखि रात सोंपली आज
म्हजें, तुजें आयलें राज

भाव-भाव एक जाले
मांडविच्या सोबीत तिरार

स्वातंत्र्य मेळ्ळें म्हणटगेर गोंयचे सगळे प्रस्न सुट्टले आनी अन्याय नी शोशगविरयत समाज आपशींच निर्माग जातलो, ह्या भ्रमांत कवी रावना. तो म्हणटा,

अजून म्हज्या गोयांत पळे
कितले जाग खशेंतात
पावसाचे पांवळे पोंदा
कांबळे बगर पिंरगतात

दुसऱ्या एका कवितेंत तांची हीच खंत परगट जाता,

अजून आसात कितले हांगा
रगताचो घाम करपी
अजून आसात कितले हांगा
दुसऱ्यांचें काम चोरपी
कांय जाणांच्या दोळ्यांत अजून
भांगराचो उल्हा धुंवर

कांय जाणांच्या मस्तकाक
सत्तेचो चडला सोरो

स्वतंत्र गोंयातलो हो अन्याय आनी पिळणुक पळोवन कवी बोगी बसना. तो भौसाक आपल्या उतरांनी खडबडायता,

तरणे तशे दांडगे तुमी
अजून कशे रावल्या बोगे ?
हड्डयांतले इंगळे आज
धगधगून जावं दी जागे

जायात जागे ! जायात जागे !

शेतकारांनो, मुंडकारांनो
जणकारांनो, गांवकारांनो,
जायात जागे, जायात जागे

सामाजिक उमाळे परगटावपी ह्यो कविता वाचतगेर मनोहर-रायांच्या काव्याची एक शक्त मनाक आकर्शित करता, ती म्हंण-ल्यार, ह्या कवितांतली ओजस्वीताय. अन्यायाच्या चिडींतल्यान ही ओजस्वीताय परगट जाल्या. तातूंत भौसाक जाग हाडपाचें सामर्थ्य आसा. भौस जागो जालो म्हणटगेर सामाजिक न्यायाचेर आदारित नवो समाज गोंयात निर्माण जातलो आनी तेन्नाच स्वातंत्र्याक पूर्णताय येतली, हें त्रिकालाबाधीत सत्य मनोहररायांच्या काव्यांत दृश्टीत जावन परगट्टा. अशें जातगेर जें फायचें गोंय निर्माण जातलें, ताचें वर्णन कवीन मुखावयल्या उतरांनी करून दवलां,

फायच्या गोयांत सब्यार लेगीत
माड झेतान धोलतलो
घराघरांत दूद सागर
विजे – हांसो हांसतलो.

मनोहर सरदेसाय हाणीं आपल्या काव्यांतल्यान कोंकणी अस्मिताय जागोवपाचो वावर केला, तो मोलादिक आसा. गोंयची जी मायभास कोंकणी तिका मूक्त गोयांत तिचो हक्काचो पाट दिल्या-बगर गोंयचें स्वातंत्र्य अपूर्णच उरतलें, हें भौसाच्या मनाचेर बिंबवपाचें व्हड कार्य ताणीं आपल्या काव्यांतल्यान केलां. तांच्या काव्यांत परगटल्लें कोंकणी मायभाशेचें प्रेम तांच्या व्यापक राष्ट्र–मोगाचेंच एक आंग जावन आसा.

आमकां इतिहास आसा
आमकांय बी भास आसा

तुमचेवरी नखेत्रांचो
आमकां लेगीत ध्यास आसा

अशें ठणकावन सांगता आसतना कवीच्या तोंडातल्यान दिश्टा-व्याचीं जिवीं तट्टीत उतरां भायर सरतात,

फायच्या गोंयात कोंकणी उतर
लसलसून फुलतलें
तीनरंगी सपन म्हजें
संवसारार धोलतलें

मनोहररायांचें काव्य वाचप्याच्या काळजाक रोकडेंच भावता, ताचें कारण ताणीं आपल्या काव्यांतल्यान उक्तायल्ले उमाळे हे अडेचे न्हय. ते आसात निजाचे, अस्सल. झऱ्याच्या नितळ उद-काभशेन ते कवीच्या काळजांतल्यान व्हांवत आयल्यात. आनी म्हुणून तांकां आपशींच कलात्मक रुप लाबलां. मनोहररायांच्या कवितेची भाशा चित्रमयी आनी नादमयी आशिल्ल्यान ह्या कलात्मतेंत अदीक भर पडल्या. थोड्याच उतरांनी वाठाराचें वो प्रसंगाचें वर्णन करून ताचें वाचप्यांच्या दोळयांमुखार यथार्थ चित्र उबें करपाची कुशळ-ताय तांच्या लिखणेक लाबल्या. तांच्या काव्याचो दोळयांत भरपा-सारको एक विशेश म्हंगल्यार ताणीं वापरिल्लीं नीज कोंकणीतलीं थळावीं उतरां. संस्कृत उतरां वापरपाचो तांकां सोंस ना. ते भौसाच्या भाशेंत उलयतात. आपले उमाळे परगट करता आसतना भौसाचीं सादीं, पुण सोबित उतरां ताणीं वापरल्यांत. हाकाच लागून समाजाच्या सगळया पांवड्यावयल्या लोकांक मनोहररायांचें काव्य भावलां. हो कवी तांकां आपलोसो दिसता, ताचें आनी एक कारण अशें कि, मनोहररायांनी आपणाल्या कवितेंत गोंयच्या सैमांतलीं प्रतिकां नी प्रतिमा हांचो बरेतरेन वापर केला. गोंयच्या मातयेंतल्यान तांच्या कवितेन शक्त आनी स्फूर्त घेतल्या. तांच्या काव्यांतलीं गोंयच्या सैमाचीं तरेतरेचीं रुपां वाचप्याक भूल घातल्याबगर रावनात, ह्या कवीचें काव्य आनी एका वैशिश्ट्यान

नदर ओडून दिता, तें म्हळ्यार तांच्या काव्यांत उपाट भरून आशिल्लो आशावाद. तांचें काव्य निराशावादी सूर लायना. भविश्यकाल हो तुमचो आसा, अशें सांगून हो कवी भौसाक जागयता.

फुडाराचो लावन तिंबो
दीस रावला दारार उबो
सूर्य देवान कौल दिला :
जैत आतां पैस ना

अशें ते म्हणटात तेन्ना फुडारच तांच्या तोंडांतल्यान उलयता, अशें दिसलेबगर रावना.

मनोहररायांचो 'जायोजुयो' हो कवितां-झेलो जाणीं वाचला, तांकां ह्या कवीचें एक वेगळें रुप ह्या झेल्यांत पळोवंक मेळटा. ताणीं ह्या झेल्यांत काव्याचो एक वेगळोच घाट निर्माण केला. उण्यांत उण्या उतरांनी जिणेंतलें सत्य आनी जिणेचें मर्म उक्ता-वपी मोटव्या कवितांचो हो घाट आसा. सुभाषितांसारक्यो पुण सुभाषितां न्हय, अश्यो ह्यो कविता आकारान ल्हान आसल्यो जाल्यारय आशयाच्या दृश्टीन सबंद मनीस-जीण वेंगावपाचें सामर्थ्य तांच्या आंगांत आसा.

एक एक माड मेळून
भाट जाता
एक एक पावल जुळून
वाट जाता

* *

सुक्या सड्यार
उदक मेळ्ळें
मर्णा धडेर
जिवीत कळ्ळें

अश्या ह्या मोटव्या कवितांचो आशय कितलो व्हड आसा, हें रोकडेंच ध्यानांत येता. बाकीबाब बोरकार हाणीं अश्या कवि-

तांक 'थीक' म्हणचें, अशें सुचयलां. मनोहररायांच्या 'पिसोळीं' ह्या कवितां – झेल्यांतय अश्याच तरेच्यो आशयान भरिल्ल्यो मोटव्यो कविता आस्सावतात. मनीस–जिणेंतलीं सत्यां, विसंगती, धोंगां-पोंगां, हांचें ठसठशीत दर्शन, ह्या कवितांतल्यान आमकां जाता.

गिरेस्ताची मोटार मोडटा
तेन्ना ती
गरिबांक धुकलची पडटा

* *

गिरेस्तांक दुबळ्यांची
खूब काकुळट दिसता
पुण तांचे लागीं
मोड नासता

* *

खांद्यावेलो खरीस
गळ्यांत घालो
तेन्नापसून जेजू
खऱ्यानीच मेलो

अश्यो ह्यो कविता वाचतगेर मनोहररायांभितल्ल्या 'तत्वज्ञानी कवी'चें आमकां दर्शन घडटा. ह्या कवितांतल्यान कवीची जिणे-कडेन पळोवपाची मुळावी आनी खोलायेची नदर जशी दिश्टी पडटा तशीच समाजांतलें सत्य सोदपाखातीर जाय आशिल्ली बारीकसाणय ठळकपणान दिसता. चिंतनाची जोड आशिल्ल्या ह्या कवितांक गद्याचें रुप आसलें, जाल्यारुय तांची अभिव्यक्ती काव्यात्म आसा, हें तांचें वैशिश्टय दोळयांत भरता.

मनोहररायांच्या कवितांतलो विनोद, हो तांच्या काव्याचें आनी एक म्हत्त्वाचें वैशिश्टय. ताणीं जशें निवळ विनोदी काव्य बरयलां, तशेंच आपणाल्या हेर कवितांतय मिस्कील विनोदाचीं पिशोलां मारुन वाचप्यांक हांसयल्यात. तांचो विनोद फकाणां करपी, चिमटे काडपी

आसलो, तरीय तो निर्मळपणान भरिल्लो आसा आनी वाचप्यांक हांसोवपाबराबरच तो विचार करपाक्य लायता. ' ही लोकशाय ' ही कविता वाचतगेर हाची गवाय मेळटा. ' पिसोळीं ' ह्या कवितां-झेल्यांतल्या कितल्याश्याच कवितांनीय एकाचवेळार हांसूंक आनी चिंतूंक लावपी असो विनोद आमकां दिश्टी पडटा.

मनोहररायांच्या भोवतेक कवितांत उमाळ्यांची उत्कटता कलात्मकरितीन परगट जाल्या. पुण, कांय कवितांत उमाळ्यांच्या उत्कटतेपरस उतरांची बांदावळच दिसता, हेंय तितलेंच खरें. पुण, अश्यो कविता साप् थोड्यो आसात. तांच्यो भोवतेक कविता तांकां श्रेष्ठ कवींच्या पांवड्यार पावोवपी अश्यो आसात. ' पिसोळीं ' ह्या झेल्यांत मनोहररायांनीं कविता म्हळ्यार कितें, हाचें सुंदर उतरांनी वर्णन केलां.

कविता !
काळजांतले गर्भ–कुडींतली
देवता
काळीज दिल्यारुच
पावता

मनोहररायांचें काव्य वाचतगेर ही देवता तांकां प्रसन्न जाल्या, हाचो रोकडोच प्रत्यय येता, आनी ती प्रसन्न जावपाफाटलें कारणय ध्यानांत येवपाक वेळ लागना.

र. वि. पंडितांल्या काव्यांतलें समाजदर्शन

१९६२ ची ही गजाल. ते तेंपार कोंकणी भाशा मंडळाचें ऑफीस मडगांवा आबादी फारीय रस्त्यार आतां कॉन्फीडन्टचें पुस्तक - दुकान जे इमारतींत आसा, ताज्या पयल्या मजल्यार आसलें. तेच वर्सा हांव कोंकणी – चळवळीकडेन आकर्शित जाल्लों. आनी म्हजें हे ऑफीसांत येवप - वचप चालू आशिल्लें. एक दिस सांजचो हांव ऑफीसांत भितर सल्लों, जाल्यार थंय दोग जाण बशिल्ले म्हाका दिसले. एक आशिल्ले डॉ. मनोहरराय सरदेसाय तर दुसऱ्याक हांव वळखनाशिल्लों. पुण हो मनीस कवी आसा हें म्हज्या रोकडेंच ध्यानांत आयलें. मनोहररायांक तो आपल्यो कविता वाचून दाखयतालो. आपल्यो कविता वाचून दाखयतना हो कवी रंगार आयिल्लो. मनोहररायय त्यो आयकुपांत गुल्ल जाल्ले. ते दिसांनीच हांवें मनोहररायांचो ' गोंया तुज्या मोगाखातीर ' हो कवितां– झेलो आनी बा. भ. बोरकारांच्यो कांय मराठी नी कोंकणी कविता वाचून काडिल्ल्यो आनी हे दोनूय कवींच्या काव्यान हांव भारावन गेल्लों. हे काव्याच्या मानान, ते दिसा मंडळाच्या ऑफीसांत हांव आयकतालों तें काव्य म्हाका वेगळें दिसलें. हे कवितांची अभिव्यक्तीची तरा वेगळी आसली. ह्यो कविता गद्य काव्याभशेन दिसताल्यो. कांय कविता खूप व्हड, तर कांय कविता सामक्योच ल्हान आसल्यो.

पुण, परत्यो परत्यो आयकूंच्यो अशीं दिसताइतल्यो त्यो कानाक गोड लागताल्यो. हांतूतल्या कांय कवितांनी व्यक्त जाल्ले अमाळ आनी मिस्किल विनोद, हांकांलागून तातूंत आयकुप्याच्या वो वाचप्याच्या काळजाक स्पर्श करपाची जबरदस्त तांक आसा, हाची म्हाका जाणीव जाली. ते दिसा हांवें आयकल्ली एक कविता तांतल्या मिस्कील विनोदाक लागून म्हाका खूप आवडली :

सगले एकेच माळेचे मणी
म्हज्या बायलेच्या गळ्यांतलो...
एक म्हुर्तमणी सोडलो जाल्यार !

कांय म्हयन्यांनी जेन्ना हांवें हे कवीचें उजवाडाक आयिल्लें काव्य वाचून काडलें आनी तातूंतलें वेगळेंपण जेन्ना म्हज्या ध्यानांत आयलें, तेन्ना वयल्या कवितेंत ताणी मांडिल्ली कल्पना तांच्या काव्याक पुराय लागू पडटा, हाची म्हाका जाणीव जाली. अभि-व्यक्तीच्या वेगळेपणाक लागून तांचें काव्य कोंकणी काव्याच्या संवसारांतलो म्हूर्तमणीच थल्लो.

कविता - वाचना उप्रान्त दोगूय कवी भायर सल्ले आनी हांवें मातूय उसरपत घेनासतना थंयच्या एका वळखीच्याक विचाल्लें : हो कवी कोण ?... श्री. र. वि. पंडित हांचें नांव हांवें पयलेच खेप आय-कलें तें त्या दिसा. जांचें नांव आयकूचे पयलींच जांचें काव्य हांवें आयकलें-- तेंय तांच्याच तोंडान-- ते श्री. र. वि. पंडित हे कोंकणीतले एक श्रेश्ठ कवी म्हुण मुखार गाजतले, हाजी कल्पना मात् म्हाका ते दिसा येवंक नासली. हाजें कारण तांच्यो धा-बाराच कविता म्हज्या कानार पडिल्ल्यो आनी कांय कवितांतल्यान तांची वयल्या पांवड्याची प्रतिभा --शक्त जरी पडबिंबित जाल्ली, तरी हेरांभशेन होयी एक कवी आस-तलो, असो ते वेळार म्हजो समज जाल्लो. म्हजी काव्याची समजय ते तेंपार मर्यादित आशिल्ली. पुण कांय म्हयन्यांभितरच हे कवीन आपुण मनोहरराय आनी बाकीबाब हांच्या तोलामोलाचो एक श्रेश्ठ कवी

आसा म्हुण दाखोवन दिलें. ' आयलें तशें गायलें ' ' म्हजें उतर गावड्याचें, ' ' उरतलें तें रुप धरतलें, ' ' धर्तरेचें कवन ' आनी ' चंद्रावळ ' अशा एकाच वेळार उजवाडाक आयिल्ल्या पांच कवितां-झेल्यांच्या रुपान ताणी कोंकणी सरस्वतीचें दालन फकत गिरेस्तच केलें ना, तर तातूंत विविधतायय हाडली. हे उप्रान्तय ताणी बरेच कवितां झेले उजवाडाक हाडून कोंकणी काव्य संवसारांत अदिकादिक भर घातिल्ली आसा. तांचें काव्य वेगवेगळ्या भासांनी अणकारीत जावन आनी भारताच्यो शिमो हुंपून आंतरराश्ट्रीय मळार पाविल्लें आसा.

श्री. र. वि. पंडितांनी जेन्ना आपले पयले पांच कवितां–झेले अुजवाडाक हाडले, तेन्ना तांच्या काव्याक सगळ्याच काव्य – रसि-कांनीं घसघशीत येवकार दिलो. बाकीबाबांक ' हो निर्मळ, मस्त आनी जिवस गांवड्याचेर आयिल्लो भार ' दिसलो, तर मनोहररायांक तांचें काव्य ' कोंकणी काव्याच्या जीवसाणीची खूण ' दिसली. पं. महा-देवशास्त्री जोशी हांकां तांचो मुक्तछंद घोग्यांनीं कोसळत मनाक तीर्थ-स्नान घालता अशें दिसलें, तर श्री. दामोदर अच्युत कारे हांकां तांच्या कवितेंतल्या उपरोधाफाटलो विशाल सामाजिक आशय जाण-वलो. श्री. अ. ना. म्हांबरेंक हें काव्य वाचतगेर ' कोंकणी साहित्याच्या मळार म्हाकवीचीं पावलां आयकूंक ' येवंक लागलीं. पंडितांचें काव्य रसि-कांच्या मनाक आजूय भुरळ घालता, हाचें कारण कितें आसूये ? आदींच्या कवींनी मळिल्ली वाट सोडून ताणी कोंकणी काव्याक वेगळो घाट दिलो म्हुणून रसिकांक तें आवडलें ? पंडितांचें काव्य जाणीं साहित्यिक अभ्यासाच्या नदरेन वाचलां तांकां एक गजाल सामकी पट्टली, ती म्हळयार तांच्या ह्या पांच कवितां–झेल्यांतलेंच न्हय, तर तांच्या प्रतिभाशाली लिखणेंतल्यान भायर पडिल्लें भोवतेक काव्य आशय आनी अभिव्यक्तीच्या दृश्टीन जबरदस्त ताकदीचें आसा. ही जबरदस्त ताकद, वाचप्यांच्या काळजाक हात घालपाची ही शक्त हे काव्याक खंयच्या घटकापासून मेळ्ळया ? हे प्रश्नाची जाप दिवप, हें मातय कठिण न्हय. र. वि. पंडितांनी आपल्या काव्यांत फकत वैयक्तिक उमाळेच उक्तावनात, तर तांच्या कवितांतल्यान सामाजिक उमाळे खूप ओजस्वीपणान व्यक्त जाल्ले

आसात. ताच्या काव्याक लाबिल्लें हें सामाजिक परिमाण, हेंच तांच्या काव्याच्या जबरदस्त ताकदीचें मुखेल कारण आसा. तांच्या काव्याचो केंद्रबिंदु आसा मानवता – धर्म. तांच्या आदींच्या कवींनी आपल्या काव्यांत सामाजिक अुमाळे उक्तावनाशिल्ले, असो हाचो अर्थ न्हंय. पुण, पंडितांच्या काव्यांत समाजांतल्या अुपेक्षित लोकांचीं दुख्खां, तांचेर घडपी अन्याय, तांचे हावेस, दुख्खांतल्यानय तिगून रावपाचो तांचो निर्धार, ह्यो गजाली जितल्या उत्कटतायेन आनी जितल्या व्यापक प्रमाणांत व्यक्त जाल्यात, तितल्यो त्यो आदींच्या खंयच्याय कोंकणी कवीच्या काव्यांत दिश्टी पडनात, ही वस्तुस्थिती आसा.

माचयेर जशीं पात्रां येतात आनी वतात, तशीं पंडितांच्या काव्यांत तरेतरेचीं मनशां येतात आनी वतात. पुण, तीं फकत वचपाखातीर येनात. मानवी समाजाचें दर्शन घडवपाखातीर तांचें हें येवप आसता. हे मनशांमार्फत पंडित समाजाचें जें सर्वस्पर्शी दर्शन घडयतात तें कोंकणी काव्यांत पयलेच खेपे आयलां, म्हुण पंडितालें काव्य हें कोंकणी काव्यान घेतिल्लें क्रांतिकारी वळण आसा, अशें म्हाका दिसता. साहित्य आनी समाज हांचो खूब लागींचो संबंद आसा. ज्या समाजांत लेखक वो कवी वावुरता, दिसपट्टो जो अणभव घेता, ताजें दर्शन ताज्या साहित्यांतल्यान जाता. साहित्य हो एकापरीन जिणेचो हारसो आसता. पंडितालें काव्य वाचतना हाचें आमकां प्रत्यंतर आयल्याबगर रावना. आयचो मानवी समाज कसो आसा, तो खंय पावला, तांतूतल्या मनश्या–मनश्यां भितल्या संबंदांचे स्वरूप कशें आसा, हें जांकां पळोवपाक जाय, ताणी पंडितालें काव्य वाचचें. तांच्या काव्यांत जो मानवी समाज पडबिंबित जाला तो सामाजिक आनी आर्थिक पिळणुकीन सामको पिडिल्लो असो आसा. ह्या समाजांत चिडडुपी आसात आनी चिड्डल्ले आसात. पिडपी आसात आनी पिडिल्ले आसात. हे समाजांत कश्ट करपी मनीस अुपाशीं रावतात आनी दुसऱ्यांच्या कश्टांचेर जगपी मनीस सुखांत - चैनींत रावतात. पंडितांनी हे समाजाचें दर्शन आमकां वेगवेगळ्या कवितांनी घडयलां. 'अुरतलें तें रुप धरतलें' हे कवितां—झेल्यांतल्या 'झिंगचे झिंगय' हे

कोंकणी लोकवेदाचें रूप घेवन आयिल्ल्या तांच्या कवितेंत मानवी समाजांतलो मनश्यांनीच मनश्यांचेर केल्लो अन्याय ठळकपणान उक्तो जाला. मीठ काडपी आगरी पांय सोलून घेवन वावर करतात, पुण तांच्या हातांत कितें पडटा ?

आमच्या वांट्याक
तळूकेचे
देंट
आनी
विकती फेणी

आगऱ्यांचीं बायलां मळो रोयतात, पुण तांच्या कश्टाचीं फळां खावपी वेगळेच आसतात.

आगरी
बायलांनी
मळो रोयला ?

मीटकाराक
पियाव भेटय
कणगां भेटय
वांयगीं भेटय
वेर्दुर भेटय
तुज्या आंगांतलें
फेणयेचें
रगत भेटय

'हांव गावडो' [म्हजें उतर गावड्याचें] हे कवितेंतय समाजांत चालू आशिल्ल्या कश्टकऱ्यांच्या पिळणुकीचें दर्शन आमकां ठसठशीतपणान जाता :

आमी शेतां रोंवचीं
पिकोवंची
मळचीं
वोतांत करपूंचें
पावसांत मरचें
तुमी रेंदां घेवचीं
एकामेकांची
भर करची

हो चिडिल्लो आनी पिडिल्लो मनीस कवीच्या मुखांतल्यान जेन्ना समाजांतल्या आपल्या स्थितीची कर्म-काणी सांगता, तेन्ना वाचप्याक समाजाचें हें खंत-दिणें चित्र अंतर्मुख केल्याबगर रावना. 'पावसा यो पुता, म्हजे बराबर रडपाक', हे कवितेंत भुंयचे पूत जे शेतकार तांची दुबळी स्थिती कवीन खूप कुशळतायेन चितरायल्ली आसा. घो घो करून पावस आयलो म्हणटगेर शेतकार खुशालभरीत जातात. पुण हो आनंद खिणभर तिगता. कणसांच्या रुपान तांच्या घरांत भांगर आयलें, तरीय शेतकार अुपाशीं ते अुपाशींच. हाचें कारण :

मुकदम दारांत
पावले ...
मागीर शेतकार
जेवतले ?
शेतकार खंयचे
जेवतले ?
हातची उंडी
तोंडाकडेन...
... देंवचार ओगी
रावतले ?

हें जाणा जावनूय शेतकार पावसाक यो यो म्हुण साद घालता :

आनीक पावसा
यो यो...
म्हज्या शेतांत
घो घो...
एकूच खेप
यो यो
म्हज्या बराबर
रडपाक...
पोटभर [म्हणें उतर गावड्याचें]

कवितेच्या ह्या निमण्या वळींतल्यान र. वि. पंडितांनी फकत शेतकाऱ्यांचेंच न्हय, तर मानवी समाजांतल्या समस्त दुर्बलांचें, चिड्डुल्यांचें दुख्ख हळुवारपणान उतरबद्ध केल्लें आसा.

जांच्या हातांत आर्थिक सत्ता आसा, तेच हे समाजांत उडणां मारतात, धूमशेगां घालतात हें कडू सत्य पंडितांनी 'हांव राजा... वायंगणो' हे कवितेंत परगटायलां. हें सत्य भाटकाराच्या तळ्यांतल्या पिट्टोळाच्या तोंडान वदवपांत ताणीं अुचीतपणा सादला. भाटकार जसो गावड्यांचो राजा तसो आपुण नुस्त्यांचो राजा, अशें हो पिट्टोळ गर्वान सांगता. भाटकार जसो 'मुणकाऱ्यांचीं / सोण्णां काडटा / पिडापीड करता / तांका भौंच / धारेर धरता / दिसरात / किरमिता किरमिता' तसो आपुण

सांगटांचे
कांटे मोडटां
सुंगटांच्या नाकांत
दोरां सोडटां
खर्वांक
भेसडायतां

खर्चाण्यांक
कुसां तोपतां
खरशेयतां. [आयलें तशें गायलें]

अशें हो पिट्टोळ सांगतासतना आमच्या दोळ्यांमुखार उबीं रावतात तीं दुर्बलांच्या घामाचेर आनी रगताचेर जळवांभशेन जगपी बलिश्टांचीं आडांगी कर्तुबां. मानवी समाजाचें वर्णन करतना आमी सदांच म्हणटात कि, हे समाजांत मोटें नुस्तें ल्हान नुस्त्याक खाता. पिट्टोळ हो बलिश्टांचें प्रतिक मानून पंडितांनी हे कवितेंत समाजांतलें हें सत्य आमच्या मनार ठसोवपाचो अुचित आनी यशस्वी येत्न केला.

' म्हजें उतर गावड्याचें ' हे कवितां—झेल्यांतल्या ' भाटकारालो सत्यनारायण ' हे कवितेंत पंडितांनी कश्टकऱ्याच्या स्थितीचें हृदयस्पर्शी वर्णन केलां. समाजात मरसर वावर करप कश्टकऱ्यान; पुण, ताज्या ह्या वावराचें म्हत्त्व मात् कोणाक आसना. कश्टकऱ्याचो मान कुस्कुटासमान. ताजी याद जाता सगळ्यांत निमाणीं. हे कवितेंत पंडितांनी हें सत्य खूप कुशळतायेन चितारलां. नेमू हो मुंडकार भाटकाराच्या सत्यनारायणाखातीर दिसरात मरता. पुण भाटकाराक ताका दोणो दिवसाची याद जाता ती ताणें पुजेउप्रान्त सगळें सामान दिस्तादिस्त दवरपाचें—पावोवपाचें काम नी हेर सगळीं कामां करतगेर आनी सगळे सोयरे आपापल्या घरा परततगेरच !

कश्टकऱ्यांचीं दुःखां, तांचेवयले अन्याय आनी अत्याचार हांचें चित्रण करतना पंडितांचें चिड्डिल्ल्यांच्या कळवळ्यान भरिल्लें मन अुकतें जाता. सामाजिक विशमतेक लागून समाजांतल्या दुर्बलांक जीण जगप सामकें असह्य जालां, पुण तेच वेळार बलीश्ट वर्ग—धनी वर्ग चैनींत गुल्ल जाल्लो आसा, हाचें वर्णन ताणी साहित्य अकादमीचो पुरस्कार फावो जाल्ल्या ' दर्या गाजोता ' हे कवितां—झेल्यांतल्या ' जड्डो कांसव ' हे कवितेंत केलां.

गीम तापला रमा रमा
बचत थंय आंटल्यो बांयो

गाडगोभर अुदकापासत
सगळो गांव तळपेला
भाटकाराल्या व्हडल्या बांयत
एक मिणो जड्डो कांसव
सात पुरुस नितळ पाणयां
कट्टें मांडून गोटेला !

सात पुरुस उदकांत गोटेल्लो जड्डो कांसव, हो समाजांत चैनींत रावपी धनीक–वर्गाचें प्रतिक मानपांत र. वि. पंडितांनी वयल्या पांवड्याची कल्पनाशवत दाखयल्या. हे प्रतिकामार्फत ते दोन गजाली सूचित करपाक सोदतात. एक म्हंजे, समाजांतल्या ह्या 'कांसवा'क गरिबांच्या दुख्खाचें कांयच पडून वचूंना, ताचें मनच गोटेल्लें आसा, आनी दुसरें म्हंजे हो 'कांसव' जड्डो जालो म्हळ्यार तो कालबाह्य जालो. हे 'कांसवा' चे दिस भरल्यात, हें सांगतना पंडितांनी 'जड्डो' हे उतराचो जो उपेग केला तो प्रत्ययकारी आसा.

समाजांतली ही विशमता पळोवन, कश्टकऱ्यांची दैना पळोवन पंडित फकत कळवळेच उक्तायनात. ते ह्या अन्यायांआड आपलो आवाज काडटात. 'मनशांच्यो। दोनूच जाती...। बरो मनीस। वायट मनीस...। चिड्डल्लो। आनी चिडडपी!' अशें म्हणटासतना तांकां ही सामाजिक विशमता, मनशांनीच निर्मिल्ल्या समाजरचनेचें एक आंग आसा, हाची जाणीव आसा. आनी म्हुणूनच तांकां दिसता कि, ही 'कुशिल्ली, गळिल्ली' समाजरचना बदलेबगर पिडिल्ल्यांचे, चिड्डिल्ल्यांचे दिस बदलचे नात. हेविशीं पंडितांचें मन आशावादान उपाट भरिल्लें आसा, हें तांच्या 'बदलतले दिस बदलतले,' हे कवितेंत (धर्तरेचें कवन) ठसठशीतपणान अुकतें जालां.

गिरेस्त ना पांवचे नागोवंक
गरिबांची भाकरी, तांची अन्न...
लडबडटलें ... लडबडटलें ...
पैशाचें आसन गडगडटलें
बदलतले दिस बदलतले

पंडितांच्या काव्यांत निराशेचे सूर उमटिल्ले दिसनात, हें तांच्या काव्याचें एक म्हत्त्वाचें वैशिश्ट्य आसा. तांच्या काव्यांत आमकां जे चिड्डुपी वो पिडपी दिसतात तांचें एक वैशिश्ट्य सामकें नदरेंत भरता तें म्हळयार हीं पिडपी मनशां मूलतः दुश्ट आसनात. समाजरचनेनूच निर्मिल्लीं हीं मनशां आसात. आपुण कश्टकऱ्यांक पिडटां, हाची जाणीव–कांयबाबतींत खंत, तांच्या मनांत आसता. 'हांव भाटकार ?' हे कवितेंत [धर्तरेचें कवन] ही गजाल कवीन स्पश्ट केल्या :

कितलीं शेतकारांचीं कुटुंबां
हाय– हूय करतात म्हाका गाळी मारतात ...
तुमी जाणात ?
कितल्यो आनी कसल्यो कसल्यो
गाळी आनी 'ज्यास्ती' मारतात
तुमकां खबर आसा ?

हेबाबतींत आनी एक गजाल पंडितांच्या कवितांतल्यान उकती जाता, ती म्हळयार संपत्तीदार मनीस जरी कश्टकऱ्यांची पिळणूक करता तरी तोय कितलेशेच प्रश्नांच्या गुंत्यांत सांपडिल्लो आशिल्ल्यान तो दुर्बळ जायत वता. 'दर ना देवून अुल्लां' (म्हजें उतर गावडयाचें) हे कवितेंत जेन्ना भाटकार,

आतां
म्हजे म्हाकाच
हांव
विकपाचो आसां
दर ना
देवून अुल्लां

अशें म्हणटा तेन्ना ताज्या हे अुतरांतल्यान एक गजाल सूचित जाता, ती ही कि, चिड्डुपी-वर्गाचे दिस आतां सोंपूंक आयल्यात.

र. वि. पंडितांनी आपल्या काव्यांत मानवी समाजांतल्या विशमतेबराबरच आनी एका आंगाचेर आपल्या समर्थ लिखणेन उजवाड घातला. मनीस आपली मुळावी संस्कृती विसरून आनी पैसो हेंच ध्येय मानून भौतिक सुखांच्या फाटल्यान धांवंक लागला; हाका लागून मनशांमदलो 'मनीस' ना जाला, ह्या मानवी समाजाच्या गंभीर दुखण्याचें प्रत्ययकारी दर्शन आमकां पंडितांच्या काव्यांत घडून येता. हें सगळें पळोवन कवीचो जीव आकूळपिकूळ जाता हातूंत नवल तें कितें ? मनशाची अशी आवतीकाय, अशी अधोगती जावपाक खासा मनीसूच कारण आसा, हें सत्य पंडितांनी उत्कट-तायेन मांडलां. मनशान आकांताची भौतिक उदरगत घडोवन हाडल्या, अणुशक्तीचो सोद लायला, पुण मनशाचें मन मात ल्हान जालां, ही मानवी जीणेंतली दुख-देणी विसंगती तांच्या कितल्याश्याच कवि-तांतल्यान स्पश्ट जाता. 'जग इतलें ल्हान जालां !' (धर्तरेचें कवन) ह्या कवितेंत ते शेवटाक म्हणटात :

जग कितलें ल्हान जालां !
मनशाक मनीस घाण जाला ...
जग अितलें ल्हान जालां !

सुख म्हुणून मनीस पैशाच्या मृगजळाफाटल्यान कसो धांवता आनी ताकालागून तो आपल्या आपणाकूच कसो शेणून बसला, हें ताणी 'कुडींत मात् तें ना' आनी 'नवे तरेचें काळीज' (उरतलें तें रूप धरतलें) ह्या दोन कवितांतल्यान सुंदर रितीन मांडलां. मनशाचें काळीज भाटांत आसा, बैंसांत आसा, सगळेकडेन आसा पुण ताज्या कुडींत मात तें ना. मनीस काळजाच्या जाग्यार घेंवन भोंवता तो चेकबूक, अशें पंडित जेन्ना सांगतात, तेन्ना ते सुवा-र्थाच्या रेबडांत बुडिल्ल्या सध्याच्या मानवी समाजाचेंच वास्तव चित्र आमच्या दोळ्यांमुखार उबें करतात. मनीस कितलो सुवार्थी

जाला, हाचें वर्णन तांच्या ‘ भुंयेन म्हळें ’ [धर्तरेचें कत्रन] हे कवितेंत थोड्याच उतरांनी, पुण कितलें सुंदर जालां!

....
भुंयेन म्हळें
‘ मनशादादा
भुकेक अिल्लें
भात दिता ?’
मनशान म्हळें
‘ फुकट दिना
पन्नास पटीन
व्याज घेतां ! ’

मनीस — कुळयेच्यां मुळावीं मुल्यां पायांपोंदा वडोवन, आधुनिक मनीस पैशाबराबरच सत्ता मेळोवपाखातीर कितेंय करपाक फाटींफुडें पळयना, ही खंत पंडितांच्या काव्यांत अुक्ती जाल्या. ‘जग इतलें ल्हान जालां ! ’ हे कवितेंत पंडितांची ही वेदना एक वेगळें परिमाण गांठ्टा.

सत्य, अहिंसा
ताका खंय जाय ?
शांततायेन जियेंवक
ताका खंय जाय ?

ताका जाय ...
फक्त धुमशेण बालूंक
माकडावरी

पुण, मनीस माकडापरसय पाश्ट जाला, अशें पंडितांक दिसता. माकडां धुमशेण घालतात, पुण आपलो तरी विध्वंस करीनात. मनीस मात् आपल्यासैत जगाक अुजो लावंक तयार जाला, अशें

ते म्हणटात. ' अणुयुगाचो हरी विठ्ठल ... ' [आयलें तशें गायलें] हे कवितेंत ताणीं मनशाच्या ह्या वृत्तीचेर अदीक उजवाड घातला. मनीस मायेमोगान, शांततायेन जियेंवचे बदला एकमेकांच्यो गोमट्यो कापूंक लागला, निरपराधी मनशांची हत्या करपी झुजां लडपांत धन्यता मानूंक लागला. हिरोशिमाचीं चवनां आजून व्हांवतूच आसात, पुण एकमेकांक काबार करपी झुजांची तयारी मात मनीसजात थांबयना. ही सत्ता- नारायगाची पुजा, जगार सत्ता मेळोवपाखातीर चलिल्लो हो अट्टाहास थांबलो ना, जाल्यार मनीस - जात सुखी जावपाची ना, हो संदेश पंडितांनी हे कवितेंतल्यान दिला.

पंडितांच्या काव्याचो एक विशेश रोकडोच ध्यानांत येता, तो हो कि, ताणी गोंय आनी गोंयचो समाज हांतूतलीं प्रतिकां नी प्रतिमा वापरून मानवी समाजाचें आमकां दर्शन घडयलां. पंडित जेन्ना आगरी, गावडो, शेतकार, मुंडकार हांचीं दुख्खां परगटायतात, तेन्ना तांचो उद्देश गोयांतल्या ह्या उपेक्षितांचीच स्थिती आमच्या दोळ्यांमुखार उबी करप, हो आसना. गोंयच्या भौशिक जिणेंतल्या ह्या प्रतिकांमार्फत ते अख्ख्या मनीस - कुळयेचें दुख्ख, जगांतल्या दुर्बलांवयले अन्याय उतरबद्ध करतात. पंडितांचो ' भाटकार ' हो फकत गोंयचोच भाटकार आमच्या दोळ्यांमुखार उबो करीना, तो उबो करता दुर्बलांची पिळणूक करपी, मानवी समाजांतलो बलिश्ट—वर्ग. गोंयच्या मिना खाणींचेर जेन्ना पंडित बरयतात तेन्ना तांचे दोळ्यांमुखार फकत गोंयच आसना, तर गोंयच्या मिना—खाणींची पार्श्वभूंय दिवन ते मनीस—जातीन सादिल्ल्या भौतिक उदरगतीच्या वायट परिणामांचेर अुतरांची बडी मारतात. पंडितांक गोंयची गांव - जीण आनी ताजीं जागर आनी धालो हांचेसारकीं सांस्कृतिक आंगां आवडटात. ताजो ते मनस्पुर्वक पुरस्कार करतात. पुण हाचो अर्थ, गांव सुदारचो न्हय, गांव - जीण आसा तशीच मागाशिल्ली उरची, अशें मत ते आपल्या काव्यांतल्यान मांडटात, असो कोणेंय घेवंचो न्हय. गांव - जिणेचो पुरस्कार ताणी प्रतिक म्हुण केला. हेमार्फत ते पुरस्कार करतात तो मनीस - कुळयेच्या चिरंतर मुल्यांचो, गांव -जिणेन सांबाळून दवरल्ल्या

अुदात्त तत्वांचो, हें आमी विसरूंक फावना. गावड्याच्या तोंडांत त्यान ते जेन्ना सुदारिल्ल्या लोकांक सुनायतात वो ते जेन्ना म्हणटात, 'आमची कास्टी। आमच्या बायलांची देंटली। जंयचे थंयूच आसा। आमचो जागर, धालो। रोमटां घुमटां। धुळवड, शिगमो। सगळें। जशाक तशें' तेन्ना ते मागाशिल्लेपणाचो पुरस्कार करतात अशें कोणेंय समजूंचें न्हय. हांगा ताणीं जो पुरस्कार केला, तो गांवजिणेंतल्या निर्मळपणाचो, गांव - जिणेन सांबाळून दवरल्ल्या मनशाच्या मुळाव्या आनी थळाव्या संस्कृतीचो. मनशान आधुनिक जांवचो, पुण आपल्या मुळाव्या नी थळाव्या संस्कृतीचीं बरेलीं आंगां आनी उदात्त तत्वां सोडचीं न्हय, अशें तांकां दिसता.

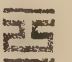
गोंयचीं मनशां, गोंयची गांव - जीण, गोंयांतल्या तरेतरेच्या मनशांमदले संबंद, ह्या गजालींचे चित्रण ताणीं विस्तारान आनी बारीकसाणीन केल्ल्यान गोंयच्या गांव - समाजाचें रसरशीत चित्र आमच्या दोळयांमुखार उबें जाता आनी तें पळयतना र. वि. पंडितांभितल्लो फोटोग्राफर आमकां ठळकपणान दिसता. पंडित हे अखिल भारतीय नामना मेळयिल्ले फोटोग्राफर. साहित्यांतय ताणीं फोटोग्राफरच्या नदरेनूच आपल्या भोंवतणचो समाज आनी मनशां नियाळल्यांत. दोळयांच्या कॅमेऱ्यान आपल्या काळजाच्या फिल्माचेर ताणीं टिपिल्लीं मनशां उतरांच्या फास्केंत अशा किशालकायेन ताणीं चितरायल्यांत कि, तीं सामकीं जिवंत दिसचीं. ताणी काडिल्लीं गावडो, आगरी, भाटकार, शेतकार, वेपारी हांचीं व्यक्तिचित्रणां, मनशाच्या मन–सागराच्या तळांत खोल उडी मारून काडिल्लीं मन–चित्रां आनी, तशींच, विशयाक उचित अशीं प्रसंग - चित्रां कोंकणी काव्यांत पयलेच खेपे आयल्यांत. र. वि. पंडितांभितर एक कादंबरीकार सूप्तपणान वावुरता, हाचें प्रत्यंतर दिवपी हीं चित्रणां आसात, हातूंत म्हाका इल्लोय दुबाव दिसना.

ह्या सगळ्या वैशिश्ट्यांक लागून तांच्या काव्यांतलें समाजदर्शन जिवन्त जालां, वास्तव जालां. अुपरोध हो तांच्या काव्याचो एक उल्लेखनीय घटक आसा. हे अुपरोधाक लागून, ताणीं उक्तायिल्ल्या सामाजिक उमाळ्यांक एक आगळी धार आयल्या आनी तांच्या काव्यांतलें

समाज - दर्शन उठावदार जालां. पंडितांल्या काव्यांतलो उपरोध, हो एक वेगळो लेख बरोवपासारको विशय. खरें सांगपाचें जाल्यार, पंडितांल्या काव्याच्या वेगवेगळया अंगांचेर वेगळेवेगळे लेख बरोवप शक्य आसा, इतली जबरदस्त तांक तांच्या काव्यांत आसा. तांच्या काव्यांतली चिंतनशीलता, अुपरोध, ताणीं वापरल्ल्यो प्रतिमा, तांच्या काव्याक आशिल्लो लोकसंगीताचो ताल, इतलेंच न्हय, तर तांच्या काव्यांतलीं कांय दोश - थळां, हांचो साहित्यिक अभ्यासाच्या दिश्टीन विचार जावंक जाय, अशें म्हाका दिसता. तांच्या कांय कवितांचो विशय काळजाक भावपी आसूनय त्यो कलात्मक रूप घेनात, हें एक दोश - थळ म्हाका दिसलें. पुण अश्यो कविता साप थोड्यो, हेंय तितलेंच खरें.

पंडितांच्या काव्यांत जें समाज–दर्शन म्हाका घडलें तें वाचप्यां-मेरेन, काव्य–रसिकांमेरेन पावोवपाचो प्रयत्न हांवें हांगा केला. पंडितांचें काव्य वाचतना म्हाका समाज— दर्शनाबराबरच आनी एका गजालीचें दर्शन घडलें, तें म्हळ्यार तांच्या काव्याच्या वळी—वळींत, अुतराउतरांत दिश्टी पडटा तें तांचें संवेदनाशील मन. पंडितांच्या ह्या संवेदनाशील मनाक लागूनच तांचे सामाजिक अुमाळे वाचप्यांच्या काळजांत खोल रिगतात, वाचप्याक हे उमाळे आपलेचशे दिसतात. पंडित आपले एका कवितेंत म्हणटात तें तंतोतंत खरें :

उतरां म्हजीं
मनांतलीं
सुकणीं जावन
वाऱ्यार गेलीं
वाऱ्यावेल्यान
हुबतां हुबतां
कोणेय तरी
आपलीं केलीं

- ३ -

'अच्छेव' - गांव-जिणेचें उत्कट दर्शन

गोंयची गांव–जीण आनी गोंयातले सामाजिक बदल, हांचें उत्क-टतायेन आनी बारीकसाणीन दर्शन घडोवन हाडपी 'अच्छेव' ही नवलकाणी वाचतगेर श्री. पुंडलिक नायक हांच्या व्हड प्रतिभा–शक्तीचो जसो साक्षात्कार जाता, तशीच आनी एक गजाल रोक-डीच ध्यानांत येता, ती म्हळयार गोंयची गांव–जीण तिच्या सगळया वैशिश्टयांसयत चितारपी अशी 'अच्छेव' ही पयली नवल – काणी. एक तोलामोलाचो कवी आनी कथाकार म्हुण नामना जोडतगेर श्री. पुंडलिक नायक हाणीं नवल – काणयेक जेन्ना हात घातलो, तेन्ना तांच्या प्रतिभा – स्पर्शान साहित्याची ही तराय एका वेगळया तेजान लकल-कून आयली. जे काळांत रोमी लिपयेंतली कोंकणी नवल–काणी ही डिटेक्टिव्ह कथा आनी मोग–कथा, हया सर्दींच्याच वर्तुळांत घुंव-ताली, तेन्ना हया तरनाटया लेखकान गोंयच्या भौसाक साद घातलो आनी गोंयच्या मुळाव्या संस्कृतीचीं जितीं – जागतीं आंगां कलात्मक रितीन उतरांच्या फास्केंत बसयलीं. गांवांत सैमाच्या कुशींत सुखा-समाधानान रावपी गोंयच्या मुळपुरुषाची जीण, तांचीं सुखदुखां, ताच्या जिणेंतले बरेवायट बदल, हें सगळें 'अच्छेव' ह्या नवल-काणयेंत इतल्या कुशळतायेन चितरायिल्लें आसा कि, वाचप्याक श्री. पुंडलीक नायक हांच्या प्रतिभा-शक्तीचोच न्हय, तर कोंकणी

भाशेच्या तांकीचोय प्रत्यय आयल्याबगर रावना.

आयजमेरेन खंयच्याय गोंयकार साहित्यिकाच्या लिखणेचो स्पर्श जालो ना, असो विशय घेवून श्री. नायक हाणीं गोंयच्या सामाजिक जिणेक संबंदित अश्या ज्या अणभव-विश्वांत वाचप्यांक व्हेल्यात, तें अणभव-विश्व इतलें अस्सल आसा कि, वाचपी नवल-काणयेच्या शेवटामेरेन तातूंतल्या दरएक प्रसंगांत, पात्रांच्या सुखदुख्खांत आनी एकंदर कथानकांत पुराय भरसून वता, एकरूप जाता. गोंयांत मिनाचो धंदो सुरू जातगेर गांव-जिणेचेर जे मुळावे आनी खोलायेचे परिणाम घडून आयले, ताचें चित्रण श्री. नायक हाणीं ह्या नवल-काणयेंत केल्लें आसा. मिनाच्या धंद्याक लागून गोंयची आर्थिक जिणच बदलता अशें न्हय, तर गांवांतल्या लोकांचीं मुल्यांय पुराय बदलून वतात आनी गांवांत निर्मळ जीण जगपी मनीस नानपाट जावन थंय सुवार्थाच्या, व्यसनांच्या आनी अनैतिकतेच्या रेबडांत मुंगरिल्लो विकृत मनीस निर्माण जाता, हो ‘ अच्छेव ’ ह्या नवलकाणयेचो विशय.

ह्या नवलकाणयेंतलें कथानक घडटा कोळंब ह्या गावांत. सैमान नटिल्ल्या गोयांतल्या खंयच्याय गांवासारकोच हो एक गांव. गांवांत हिन्दु भौस रावता आनी शेतकाम हो मुखेल धंदो करून आपलें पोट भरता. नवलकाणयेची सुरवात जाता ती पंडरी हो शेतकामती आपल्या शेतांत वावर करता ह्या प्रसंगाच्या चित्रणान. पंडरी आनी शाणू हांच्याभितल्लया संवादांतल्यान पंडरीच्या शेतांत रोवणी जावपाची आसा, हें आमकां कळटा.

पंडरीचें कुटुंब घरांत रोवणेचेर गजाली करता आसतनाच पलतडचो बाबुसो आनी धव्या फुल्ल मुस्ताकेंतलो गुजीर प्रसादबाबू हे ताका मेळपाक येतात. गुजीर प्रसादबाबू नावेले मीन काडपाचो धंदो करता. पंडरीन रोव शेतांत वडोवन स स म्हयने वाट पळोंवचेपरस आपणाली बैलां-गाडी घेवन नावेलेसावन शेनोरेर मीन व्हरपाचें काम केल्यार शेतकामांतल्या उत्पन्नाच्याकूय चड दुडू ताका मेळटले, अशें बाबुसो ताका सुचयता. दर पावटीक

सत्तर रुपये, हें मोल आयकनाफुडें पंडरी भुल्लूसता आनी दुसऱ्या दिसाच्यान गाडी घेवन येतां, अशें सांगता. ... आनी अशा तरेन वर्सानवर्सा शेतकाम हें देवाधर्मासारकें करून आयिल्ल्या पंडरीच्या कुटुंबांत मिनाचो 'म्हारू' भितर सरता.

'अच्छेवा' तलें हें पयलें प्रकरण श्री. पुंडलीक नायक हाणीं खूप कलात्मक रितीन बरयलां. हांगा रचनेची कुशलताय जशी दिसता, तशेंच आशयाच्या दिश्टीनय तें संपन्न जालां. शेताची रोवणी करपाची तयारी हो प्रसंग चितारून श्री. नायक हाणी गांव-जिणेच्या एका म्हत्त्वाच्या तासाचें दर्शन आमकां घडयलां आनी ह्या प्रसंगाच्या पार्श्व-भूंयेचेर, बाबुसो आनी गुजीरबाबूचें येवप चितारून निर्मळ गांव-जीण आनी ह्या गांव-जिणेचो निर्मळपणा इबाडून वडवपी मिना-उद्योग हांच्या भितल्लो भविश्यांतलो संघर्श वाचप्यांच्या दोळयांमुखार उबो केला. हे पयले प्रकरणाउप्रांत, मिनाउद्देगाक लागून कोळंब गांव कसो बदलता, हाचें चित्रण लेखक करतलो, अशे अपेक्षेन वाचपी मुखावयलें प्रकरण वाचता. पुण श्री. नायक हाणीं एकदम ह्या विशयाक हात घालूंक ना. दुसऱ्या प्रकरणासावन पांचव्या प्रकरणामेरेन लेखकान गांव-जिणेचें ताच्या वेगळया वेगळया वैशिश्ट्यांसयत चित्रण केलां. पंडरी, ताची बायल रखमीण आनी भुरगीं नानू नी केंसर, ह्या चार जाणांच्या कुटुंबाची मिना उद्योगाक लागून कशी आवर्तीकाय जाली, हें कथा-सूत्र घेवन जरी लेखक आमच्या मुखार उबो आसा, तरी लेखकान हे नवल-काणयेंत सगळो भर दिला तो गांव-जिणेचेर, गांवां-तल्या मौसाचेर.

गांवांत सैमाच्या कुशींत रावून घालो, भजन, शिगमो इत्यादि सांस्कृतिक आंगांतल्यान निर्मळ आनंद घेवपी आनी शेतकामाक देवा-समान मानपी असो शेतकामती समाज, हें 'अच्छेवा'चें मुखेल पात्र आसा. म्हूणूनच, पयल्या प्रकरणाउप्रांत पंडरीची कथा प्रत्यक्ष निवेदन वो प्रसंग नी संवाद हांच्या रूपान सांगचे बदला लेखक आपल्या लिख-णेचो 'कॅमेरा' गांव-जिणेच्या वेगळयावेगळया आंगांचेर भोंवडायता आनी हेर वेगळींवेगळीं पात्रां आनी प्रसंग उबे करून गांव-जिणेचें,

गांवांतल्या उत्सवांचें आनी देवदेवस्कीचें, गांवांतल्या लोकांभितल्ल्या तरेतरेच्या बऱ्या-बायट संबंदांचें दर्शन आमकां घडयता. तिनसांजचे कातरीर शेतकाम सोंपोवन तळयार हात-पांय झंजळूंक येवपी शेतकारी, दोंगरावयल्यान तळयार देंवपी गोरवां, मुस्तायकी उमळपाखातीर आनी उदक व्हरपाखातीर तळयार गर्दी करपी बायलां आनी तांचीं एकमेकांक घालून पाडपी उलोवणीं, ह्या सगळ्या गजालींचीं चित्रां आमच्या दोळ्यां-मुखार उबीं जातात. एकामेकांकडेन गाळयांनीं उलोवपी गांवांतलीं मनशां आनी भुरगीं आमकां दिश्टी पडटात. दर सोमारा गांवचे लोक भजनाचे कार्यावळीखातीर एकठांय येतात आनी भजनाच्या सुरांत पुराय बुडून वतात.

मार्गशिर्श सोंपून उसो पौश लागता, तश्यो कोळंबार बऱ्याच जाणांच्यो रोवण्यो जातात. आमुली, काज, पणस इत्यादि झाडां फुलून येतात. आनी जे उत्सवाची भुरगीं-बायलां सगळो व्हड उमेदीन वाट पळयतालीं, तो धालांचो उत्सव येता आनी निश्ट चान्यांत मांडार चलयां-बायलांच्या वोंठार धालो घोळूंक लागतात आनी पांच दिसांच्या उत्साहाच्या आनी खोसयेच्या वातावरणांत धालांचो सुवाळो सोंपता. गांवांतल्या भौशिक जिणेचें चित्रण करतासतना लेखकान आपगाली लिखणी शेतकाम आनी सांस्कृतिक आंगां हांकां संबंदित आशिल्ल्या भोवतेक सगळ्याच घडणुकांचेर भोंवडायल्या. आनी म्हुणूनच आपल्या सगळ्या वैशिश्ट्यांसयत गोंयची गांव-जीण हे नवल-काणयेंत जिती-जागती अशी आमच्यामुखार उबी जाता.

सोंपल्या शिगम्यांत वायंगणाक चार म्हयने जातगेर जातात त्यो लुवण्यो आनी मळण्यो, मागीर येता तो शिगमो आनी शिगम्याचो खेळ, तालगडीचो नाच, संसार पाडव्याउप्रांतची सत्यनारायणाची पुजा आनी पावणेची कार्यावळ, मिर्ग लागीं पावसाच्या वेळार नडणे-काडणेक आयिल्लो भार, भाद्रपदांतल्या चवथीचो सुवाळो, चवथीच्या णव्या दिसाची वर्सुकी बारस, त्या निमतान तळयार जाता तें देवस्पण, पावस सोंपतगेर सर्द पिकून आयलेउप्रांत जातात त्यो लुवण्यो नी मळण्यो, हयो सगळयो घडणुको लेखकान तपशीलान चित्रित केल्यात. ह्या सगळ्या

घडणुकांच्यो बारकायो चितारता आसतना लेखकान फकत निवेदन वो वर्णनच करूंक ना. पात्रांच्या संवादांतल्यान हे प्रसंग, हे सुवाळे रस-रशीतपणान उबे केल्यात. श्री. पुंडलीक नायक हाणीं पयल्या प्रकरणा-उप्रांत लागींलागीं ७२ पानांत गांव–जिणेचें जें रोसाळ आनी वास्तव चित्रण केलां, तें तांच्या उच्च प्रतिभा–शक्तीचें जशें प्रत्यंतर हाडून दिता, तशेंच गांव–जिणेचो तांचो खोल अभ्यास आनी ह्या जिणेकडेन पळोवपांची तांची मुळावी आनी बारीक नदर, हांचीय हें चित्रण गवाय दिता.

गांवांतल्या ह्या निर्मळ भौशिक जिणेचें दर्शन घडयता आसतना लेखकाक मूळ कथासुत्राचो विसर पडूंक ना, हो ह्या नवलकाणयेचो एक म्हत्त्वाचो गुणविशेश आसा. लेखकान आपल्या कल्पनाशक्तीचो उपेग करून वेगळ्या वेगळ्या प्रसंगांच्या निर्मितींतल्यान, आनी पात्रांचें उलोवणें आनी वागणूक, हातूंतल्यान गांवजिणेचेर आयिल्ल्या मिना धंद्याच्या संकश्टाचें सूत्र सांबाळून दवरलां. १] मास्तर गणितां घालता आसतना नानूक आदल्या राती घराकडेन मिनाखातीर बैलांगाडी लाय, अशें सांगूंक आयिल्ल्या बाबुशाचो आनी धव्या फुल्ल मुस्ताकेंतल्या मनशाचो उगडास जावप, २] तळयार उदक भरता आसतना पंडरीन मिनाखातीर रोवणी मुखार धुकल्ल्या अशें बायलांचें एका–मेकांकडेन उलोवप, ३] नानू, केंसर, नरशिव आनी शंकर ह्या भुरग्यांनी तळयाकडेन मीन काडचेल्यानीं खेळप, ४] मिनाखातीर पंडरीचें पीक उणें आयलां अशें सांगून आबून मळणेर पंडरीची लज काडप, ३] खणीर बापायन (पंडरीन) फातर तकलेर घेवन गाडयेंत घालपाक लायिल्ल्यान नानूची मान कणप आनी ताका लागून दिवलेचो नाच चलता आसतना नानूच्या फाटीर जळती दिवली पडप, ६] पंडरी आपल्या पुताक–नानूक शाळेंत धाडच्याजाग्यार मिनाच्या वावराक व्हरता तें कळटगेर मास्तरान पंडरीच्या घरा येवन नानूक शाळेंतलो घरा दवरनाकात, अशें काकुळटेक येवन सांगप, अशे वेगळेवेगळे प्रसंग चितारून लेखकान कथासूत्र मुखार व्हेलां. पुण पयले पांच प्रकरणांमेरेन लेखकान चड भर दिला तो गांव–जिणेच्या चित्रणाचेर. गांवजिणेचीं निर्मळ आंगां चितारतना लेखकान वयर दिल्ले प्रसंग अदीं मदीं उबे करून गांवांचेर भविश्यात येवपा

आशिल्ल्या अरिश्टाची वाचप्यांक जाणीव करून दिल्या. गांव-जिणेचें हें चित्रण करता आसतना लेखकाक मूळ कथा - सुत्राचो विसर पडूंक ना, ही गजाल खरी आसली, जाल्यारुय हांगा एक दोश ठळकपणान दिश्टी पडटा. गांव-जिणेच्या तपशीलवार चित्रणाक लागून कथानकाचो प्रवाह आडावन उरल्ल्याभशेन जाला. कथानकाची गती ही चित्रणां वो वर्णनांक लागून मंद जावप, हें लेखकाचें अपेस मानूंक जाय. श्री. पुंडलिक नायक हांच्या लिखणेन गांव-जीण चितरायतना उच्च पांवड्याची कुशळताय दाखयिल्ली आसली, जाल्यारुय तांच्या नवलकाणयेंतली वयली उणीव नदरेंत भरता हेंय तितलेंच खरें. हाका लागून नवलकाणयेची रचना विस्कळीत दिसता.

नवलकाणयेच्या सव्या प्रकरणासावन मिनाच्या धंद्याक लागून पुराय बदल्लेलो कोळंब गांव पळोवंक मेळटा. शेतकामावयलें लक्ष काडून कोळंबांतले शेतकार मिनाच्या खणीर वचूं लागतात. भुरगीं-बायलां, जाण्टे नेण्टे हांकां सगळ्यांक मिनाचें पिशें लागता म्हळ्यार जाता. खणीर वावर करून सोपेपणान, वाट पळय नासतना, दुडू मेळटा म्हणटगेर वळत्रय, कोळंब आनी हेर वाटारांतले शेतकार आपल्या भुरग्यांकय वावराक व्हरतात. हाका लागून शेतां-भाटां जशीं पडंग पडटात, तशींच शाळांतलीं भुरगींय उणेउणे जायत वतात. हे गजालींचें दुख्ख जाता तें गांवांतल्या दोनूच मनश्यांक. एक आबू आनी दुसरो मास्तर. आबू, हो गांवांतलो एक जाण्टो मनीस. एकलो एकसुरो रावपी. गांवचो दरएक जाण्टो-नेण्टो मनीस ताका वडिलकीचो मान दिता, ताका भिवून आसता. गांवचें कल्याण जावंचें, भुरग्यांनीं आल्म-पेड्डयार अशें भोंवचेपरस शाळेंत वचून ज्ञान मेळोवंचें म्हुण तो झटटा. कोळंबांतल्या भुरग्यांनी आपणाले पिळगेभशेन रेडे उरचे न्हय, हें आबूचें ध्येय-सपन आसता. मास्तराची दृश्टी अशीच उदात्त आसता. मिनाक लागून आवय-बापूय आपणाल्या भुरग्यांक शाळेंतल्यान काडून वावराक व्हरतात, हे गजालीचें दुख्ख आबूक सोंसना. मिनाक लागून गांवांत भश्टकार जाला, अशें ताका दिसता आनी ह्याच धक्कयान आबू

मरता.

श्री. पुंडलीक नायक हाणीं 'अच्छेवांत जीं पात्रां रंगयल्यांत तातूंत वाचप्याचें मन सामकें ओडून घेवपी पात्र खंयचें आसत जाल्यार तें आबूचें. हो मनीस गाळयांनीच उलयता, पुण भुरग्यांनीं गाळयांनी उलोवचें, ही गजाल ताका सोंसना. उलोवपांत हो मनीस ओबडधोबड आसता, पुण ताच्या काळजांत बरेपणाचो झरो व्हांवता. ताचें अंतःस्करण कोमल आसता. आबूच्या मरणाच्या पार्श्वभुमियेचेर, लेखकान कोळंबांतल्या लोकांचो मिनाच्या पैश्यांक लागून जाल्लो जो अधःपात रंगयला, तो मनाचो थाव घेतले बगर रावना. जे आबूक पयलीं गांवांतलो दर एकलो जाण्टो-नेण्टो मान दितालो, ते आबूच्या मड्यार नदर घालपाक देकून एकलोय दादलो मनीस येना, मागीर खांदो मारपाक कोण आसतलो ? धर्मप्रमाण आबूक लासपाचो, पुण गांवातल्या लोकांचें मनीसपणच मेल्लें आसता, आनी मास्तराचेर आबूक पुरपाचो प्रसंग येता. निमाणें मास्तराचेरय गांव सोडून वचपाचो प्रसंग येता. अशेतरेन गांवांतलो निमणो आदर्शय गांव सोडून वता आनी कोळंबावयलें अधःपाताचें सांवट अदीक गाड जाता.

मास्तरान गांव सोडून वचपाच्या प्रसंगाउप्रांत लेखकान आपल्या लिखणेचो सगळो 'फोकस' पंडरीच्या कुटुंबाचेर घातला. पंडरीच्या कुटुंबाचो मिनाक लागून कसो अधःपात जाता, हें लेखकान वेगळया वेगळया प्रसंगांची निर्मिती करून रंगयलां. पंडरीचो पूत नानू हो मिना-खणीर ड्रायव्हराचें काम करता, तर धूव केंसर कामेरें म्हुण मिनाच्या प्लॉटार वावराक वता. पंडरी चिंचेदेवणार च्याचें दुकान उगडटा. आपुण शाळेंत वतां, वावराक वचना, अशें म्हुणून रडपी नानू आतां पिरायेन वाडिल्लो आसता आनी सोरो, बायल, ह्या व्यसनांत बुडून गेल्लो आसता. केंसराचोय अधःपात जाता. तें गुरवार जाता. पंडरीच्या कुटुंबाचें हे नैतिक पतन रंगयता आसतना लेखकान निवेदन, प्रसंग-निर्मिती, संवाद आनी मन-चित्रां, ह्या सगळ्या गजालींचो उपेग केला.

ही दुर्दशा फकत पंडरीच्या कुटुंबाचीच आसना, ती प्राति-

निधीक आसा, अशे तरेन ती लेखकान चितरायल्या. सबंद गांवार आयिल्लें हें संकश्ट आसा, हाची वाचप्याक जाणीव जाता. केंसर आनी मानुयेल हांच्या भितल्लो ट्रकांतलो संवाद, पंडरी आनी शाणू हांच्या भितल्लो तळ्यावयलो संवाद, संसार पाडव्याउप्रांत सत्यनारायणाच्या पुजेदिसाचो प्रसंग, मानुयेल आनी नानू सोऱ्या-दुकानाचेर सोरो पियंक बसल्यात तेन्ना तांच्यामदें जाता तें उलोवणें, अश्या कितल्याश्याच संवाद आनी प्रसंगांतल्यान कोळंब गांवातलो मनीस आनी एकंदर समाज कसो बदलता, ताची अधोगती कशी जाता, हाचें चित्रण लेखकान केलां. शिक्षणाखातीर गांव सोडून गेल्लो आनी चित्रकार जाल्लो शंकर जेन्ना गांवात परतो येता, तेन्ना आपणाल्या गांवाची जाल्ली दैना पळोवन तो दुखी-कश्टी जाता. व्यस-नांत बुडिल्ल्या नानूक जेन्ना आपली भयण केंसर गुरवार आसा, अशें कळटा तेन्ना तो साबुदीर येता. ताच्या आंगावयली व्यसनाची धुंदी एकदम देंवता आनी आखरेक खणीर जाल्ल्या एका अपघातांत तो मरता.

मिना धंद्याक लागून पंडरीच्या कुटुंबाची जी दैना जाता, तिचें नवलकाणयेच्या सव्या प्रकरणासावन लेखकान जें चित्रण केलां, तें तितलें प्रत्ययकारी जावंक ना. बदल चितरावपाच्याबाबतींत तें अपूर्ण दिसता. नवलकाणयेंत सुर्वेच्या कांय प्रकरणांत गांव–जिणेंतल्या उदात्त-तेचें, ताच्या वेगळ्या–वेगळ्या वैशिश्ट्यांचें तपशीलान चित्रण करपी आनी गांवातल्या भौशिक जिणेच्या भाव- विश्वाचें टसटशीतपणान वर्णन करपी लेखकाची लिखणी मिना–उद्योगान घडोवन हाडिल्ल्या बदलांचें चित्रण करपाक उणी पडल्या, हाची जाणीव जाता. ह्या चित्रणांतले कांय प्रसंग मुद्दाम जुळोवन घेतिल्ल्यावरी दिसतात. पंडरीच्या कुटुंबाची पार्श्वभूंय घेवन सबंद समाज कसो बदलता, हाचें लेखक अदीक खोलायेन आनी बारीकसाणींन चित्रण करतलो, अशे अपेक्षेन वाचपी नवलकाणी वाचता, पुण ताची निराशा जाता. नवलकाणयेचो शेवट ज्या प्रसंगान जाला, तो प्रसंग परिणामकारक दिसना. हे आनी हाचे पयलीं हावें निर्देशिल्ले कांय दोश आसूनय, ‘अच्छेव’ ही कोंक-

णीतलीच न्हंय, तर गोंयच्या एकंदर साहित्यांतली एक उत्कृश्ट नवल-काणी जावन आसा. गोयांतल्या गांवजिणेचें इतलें वास्तववादी चित्रण हाचेरयलीं कोणेंच केन्ना काडिल्लें दिसना. नवल-काणयेंत पडबिंबित जाल्लो हो वास्तववाद, हो तिचो सगळयांत व्हडलो गुण. लेखकाच्या साहित्यिक फिशालकायेक लागून हें वास्तववादी चित्रण कलात्मक जालां, आनी म्हुणून वाचनीय जालां. खणी उद्योगाचो गांव - जिणेवयलो परिणाम, हो विशय घेवन हाचेआदीं एकय नवल - काणयेकार मुखार सरुंक नाशिल्लो. हे नवल-काणयेचें व्हडपण ह्या वयल्या गुणांत आसा. पुण, ह्या बाराबरच 'अच्छेव' चें साहित्यिक व्हडपण दाखोवपी आनी कांय घटक ह्या नवल-काणयेंत दिश्टी पडतात. एक घटक आसा, लेखकान वापरिल्ली गोंयच्या मातयेचो वास आशिल्ली नीज गांव-भाशा. गांवातल्या भौसाची ही शुद्ध कोंकणी भाशा जेन्ना पात्रांच्या तोंडांतल्यान भायर पडटा तेन्ना हीं पात्रां जितीं जावनच आमचेकडेन उलयतात कि कितें अशें दिसता. हाकालागून लेखकान चितरायिल्ली सबंद समाज-जीणच वास्तव जाल्या.

'अच्छेव' च्या साहित्यिक व्हडपणाचो, ताच्या कलात्मकतेचो आनी एक घटक आसा, तो म्हंगल्यार लेखकान वातावरण-निर्मिती करपाखातीर काडिल्लीं सैम-चित्रां. चित्रकाराच्या कुशळतायेन काडिल्लीं हीं सैम-चित्रां कथानकाकडेन एकजीव जाल्ल्यान तीं अडेचीं दिसनात. लेखकान आपणाल्या भाशा-शैलीन सैम जितो केला, अशें म्हंगल्यार अतिताय जावंची ना. गांव-जीण, गांव-जिणेचीं सांस्कृतिक नी धार्मिक आंगां, शेतकामाच्यो वेगळ्यो वेगळ्यो बारकायो, हांचीं तपशीलान केल्लीं कलात्मक वर्णनां वातावरण-निर्मिती अदीक उठावदार करतात.

'अच्छेव' ह्या नवलकाणयेचें साहित्यिक मोल आनी एका घटकान वाडयलां, वो घटक म्हंगल्यार, लेखकान चित्तवेधक प्रसंगांची गुंथण करपाच्या बाबतींत दाखयिल्ली फिशालकाय. प्रसंगांतल्यान आनी संवादांतल्यान कथानक मुखार व्हरपाची कला लेखकाक बरी जमल्या. गांवांतल्या लोकांची उलोवपाची तरा संवादांत वा-

रिल्ल्यान नवलकाणयेक वास्तवपणा आयला. श्री. पुंडलिक नायक हांची प्रतिभा-शक्त आनी एका मळार ठसठशीतपणान उक्ती जाल्या, तें म्हळ्यार नवलकाणयेंतलें सभाव-रेखाटन. लेखकान वेगळ्यावेगळ्या पात्रांचें जें सभाव-दर्शन घडयलां तें कथानकाचो प्रवाह मुखार व्हर-पाक मदत करता. 'अच्छेवां' तच न्हय तर तांच्या हेर सगळ्या साहित्यांत, सभावचित्रणाची कला तांकां बरी जमल्या, हाची प्रचिती येता. हाकाच लागून तांच्या नाटकांतलीं आनी हेर साहित्यांतलीं पात्रां वास्तव दिसतात. 'अच्छेव' ह्या नवलकाणयेंतलें आबू हें पात्र वाचप्याच्या स्मरणांत सासणाचें रावतलें, अशे पद्धतीन ताचें चितारप जालां. पंडी, मास्तर, नानू आनी बाबुसो हीं पात्रांय जिवन्त दिसतात. पात्रांची वागणूक आनी उलोवणें, हांच्यामार्फत सभावचित्रण करपाची लेखकाची कुशळताय नदरेंत भरता. श्री. पुंडलिक नायक हांच्याकडेन आशिल्ली निरीक्षणाची बारीकसाण, भाशेवयलें तांचें प्रभुत्व, गांव जिणेचो तांचो व्यापक अनुभव आनी तांची आकांताची कल्पनाशक्त, ह्या गुणांक लागून तांच्यो नवलकाण्यो, कथा आनी नाटकां हातूंतलीं सभाव-चित्रणां वास्तव आनी रसशीत जाल्यांत.

खंयचोय लेखक आपणाल्या साहित्य शिल्पांतल्यान जेन्ना एकादें जिणे–चित्र रेखाटा, तेन्ना तातूंतल्यान लेखकाचो जिणेविशींचो तात्त्विक नदरेकोण आपशींच प्रतित जाता. 'अच्छेव' ह्या नवलकाणयेंत कसलो तात्त्विक नदरेकोण पडबिंबित जाल्लो आमकां दिसता? मिना-उद्योग वो साबार उद्योगिकरण मनीस-कुळयेक नानपाट करतलें, हो लेखकाचो तात्त्विक नदरेकोण आसा, अशें अनुमान काडूं येता? नवलकाणी बारीकसाणीन वाचल्यार ह्या प्रश्नाची जाप 'ना' अशीच मेळटा. श्री. पुन्डलिक नायक हे उद्योगिकरणाच्या आड नात. उद्योगिकरणाक लागून मनीस कुळयेचो नैतिक अधःपात जावंचो न्हय, हो नदरेकोण तांच्या नवलकाणयेंतल्यान प्रतित जाला. गांव-जिणेची उदात्तता, ताचीं निर्मळ वैशिश्टयां आनी नैतिक मुल्यां कायम उरचीं, ही तांची विशाल दृश्टी 'अच्छेवा'च्या पानापानार उक्ती जाल्ली दिसता.

आयज श्री. पुंडलिक नायक हे एक प्रतिभावान नाटककार म्हुण गाजतात. कथा, कविता, नवलकाणी आनी नाटक ह्या साहित्याच्या म्हत्त्वाच्या मळांनी जांची लिखणी सारख्याच समर्थपणान भोंवत्या असो एकमेव कोंकणी लेखक म्हळ्यार श्री. पुन्डलिक नारायण नायक. कोंकणी साहित्य संवसारांतलो तो एक चमत्कार आसा, अशें म्हणप मातूय अतितायेचें जावंचें ना. 'अच्छेवा'न तर हें दाखोवन दिलांच.

- ४ -

कार्मेलीनाचें व्यक्तिचित्रण

कोंकणी सरस्पतीच्या संवसारांत भर घालपी ज्यो थोड्योच तोलामोलाच्यो नवल- काणयो आसात, तातूंत 'कार्मेलीन' हे नवल- काणयेचें नांव घेवपाक जाय. 'कार्मेलीन' ही नवलकाणी 'नवें गोंय' ह्या दिसाळ्यांत खिर्स्तीनी परगट जावंक लागतगेर तिजेर कांय गोंयकार भावांनीं ती किरिस्तांव बायलेचें विकृत चितारप करता म्हुण टिका करपाक सुरवात केली. सबंद नवल- काणी वाचचे पयलींच हे लोकांनी तिचेआड आवणालो आवाज काडिल्लो. नाय जाल्यार, आमकां गोंयकारांक शिताफुडें मीठ खावपाची संवय आसा. 'कार्मेलीन' ही नवल - काणी जाणें बारकायेन वाचल्या, ताका एक गजाल घणघणीत स्पश्ट जाता, ती म्हळ्यार ही नवल-काणी किरिस्तांव बायलेचें विकृत चित्रण करना आनी किरिस्तांव समाजाचेंय विकृत दर्शन आमकां तातूंत घडना. वयल्यान, किरिस्तांव समाजाचें आनी ह्या समाजांतल्या बायलेचें चित्रण श्री. दामोदर मावजो हाणीं इतल्या सहानुभुतीन केल्लें आमकां दिसता कि नवल - काणी वाचून सोंपयतगेर आमच्या मन - पडुयार उबें जाता तें दुदैवाच्या भोंवऱ्यांत सांपडिल्ल्या एका कोमल मनाच्या बायलेचें चित्र. कार्मेलीनाच्या सुख-दुख्खांच्या 'कॅनव्हासा' चेर लेखकान किरिस्तांव समाजाचीं सुख-दुख्खां ज्या उत्कटतायेन मांडल्यांत ती उत्कटताय पळयल्यार लेख-काचो किरिस्तांव समाजावयलो मोग पुराय उकतो जाता.

भुरगेपणासावन जिका दुर्दैवाच्या दशावतारांक तोंड दिवंचें पडलें, त्या कार्मेलीन ह्या बायलेची ही कथा आसा. कार्मेलीन ह्या मुखेल पात्राभोंवतणीच ह्या नवल– काणयेचें कथानक गुंतिल्लें आसा. म्हणटगेर ही नवल – काणी यशस्वी नवलकाणी आसा काय किते, हें थरयतलो जाल्यार कार्मेलीनाचें व्यक्तिरेखाटन यशस्वी जालां काय कितें, हें पयलीं थरवचें पडटलें.

नवलकाणी सुरू जाता ती कार्मेलीनाच्या कुवेतांतल्या वास्तव्याच्या चित्रणान. कार्मेलीन निसार आनी नोरिया ह्या अरब घोवबायलेच्या कुटुंबांत आया म्हुण वावशाक आसता. आपलो बेबदो घोव जुझे आनी चली बेलिंदा हांकां गोंयांत दवरून कार्मेलीन आपले चलयेच्या परजळीत फुडाराखातीर पैशे जोडूंक कुवेताक आयिल्लें आसता. नवल काणयेच्या सुरवातेकच लेखक आमकां कार्मेलिनाचें मन – विश्व उकतें करून दाखयता आनी तातूंतल्यान वाचप्यांमुखार कार्मेलिनाची व्यक्तिरेखा साकार जाता. तो दिस कार्मेलिनाच्या आडतिसाव्या जल्मदिसाचो आसता. आदल्याच दिसा ताका गोंयच्यान ग्रिटींग कार्ड आनी चीट मेळिल्ली. फांतोडेचीं साडेपांच वरां जालीं आनी कार्मेलीन येवजणेंत बुडून गेल्लें. पुण ताका सगळ्यांत पयलीं याद येता ती आपल्या चलयेची— बेलिंदाची. ताका अठरा वर्सां जाल्यांत, हाची ताका सगळ्यांत पयलीं याद जाता. तो दिस जुम्मा म्हळयार शुक्रार आशिल्ल्यान कार्मेलीनाक वावर उणो आसता आनी म्हुणून तें हांतुणार लोळतच आपल्या जिणेंतल्या फाटल्या घडणुकांचो विचार करता. मागीर ताका याद जाता ती निसाराची — ताच्या पात्रांवाची. आपल्या पात्रांवपणाचो लाब घेवन निसारान कार्मेलिनाची कूड भश्टायिल्ली आसता. दर शुक्राराक तो कार्मेलिनाकडच्यान आपली कुडी - भूक भागयता आनी आपुण करतां ती आपली अधोगती, हें जाणा जावनूय कार्मेलीन आपल्या धुवेखातीर सगळें सोंसता. निसाराची याद जायनाफुडें ताचें आंग शिरशिरता. निसार म्हळ्यार आपली अधोगती ... कळंक ! बायलेक कुळारा पावोवन तो दर शुक्राराप्रमाण आजय येना

जाल्यार पुरो, अशें ताका दिसता. हातुगाचेर आसतनाच कार्मेलीन उशापोंदचें ग्रिटींग कार्ड परतें हातांत घेता आनी ताचेवयल्या चलये-भुरग्याचें चित्र पळयनाफुडें ताका परतीय बेलींदाची याद येता. बेलींदा अशेंच दिसता काय ?

सकाळची फुटी च्या घेवन निसार– नोरियाच्या कुडींत वता आसतना ताका याद जाता, ती एके राती निसारान ताचेर लादिल्ल्या कुडी– संबंदांची. तो उगडास काडून कार्मेलीनाचें आंग शिर-शिरता. ब्रेकफास्टाच्या वेळार निसाराक ताच्या जल्मदिसाची याद जाता, तसो तो ताका परबीं दिता. आनी कार्मेलिन संतोशभरीत जावन परतें येवजूंक पड्टा. निसार कितलो बरो. जुझेक खबर तरी आसा काय आपणाल्या जल्मदिसाची ? नोरियान जल्मदिसा निमतान दिल्लें मिठायेचें फोलीग हातांत घेतनाय ताका बेलींदाचीच याद येता. ही अळशिकावणी जीग आनीकूय घाणींत पडल्यार कमायता. पुण बलिंदाची जीग परमळीत करपाक जाय. इतल्यांत ताका जुझेचो उग-डास जाता, तशें तें आंग काडटा. कसल्या मनशाबराबर आपणें साक्रामेंत जोडलो ! आपल्या संवसाराची वाट लागली ती आपल्या घोवाकूच लागून, हें येवजिता आसतना बेलींदाक कुवेत हाडपाचो विचार ताच्या मनांत जोगलावन वता. तशें ताचें आंग शिरशिरता. ताका कुवेतांतले हे अळशिकेंत हाडूंक जायना. हो वास देगीत ताका लागूंक जायना, हें तें आपल्या मनाक निर्धारान सांगता...

अशे तरेन श्री. दामोदर मावजो हाणीं नवल– काणयेच्या प्रास्ता-विक प्रकरणाच्या पयल्या आठ पानांतच जल्मदिसाचो प्रसंग उबो करून आनी ह्या प्रसंगाच्या पार्श्वभुंयेचेर कार्मेलिनाची मनस्थिती आनी आपणाल्या जिणेंतल्या फाटल्या घडणुकांविशीं ताच्या मनांत उचंबळून आयिल्ले विचार आनी उगडास हांचें चित्रण करून कार्मेलिनाची व्यक्तिरेखा वाचप्यांमेरेन पावोवपाचो यशस्वी प्रयत्न केला. कार्मेलि-नाच्या मनांतल्यो येवजणी आनी उगडास हांच्या माध्यमांतल्यान कार्मेलिनाची जी व्यक्तिरेखा आमच्या दोळ्यांमुखार येता, ती आसा एका संवेदनाशील, कोमल काळजाच्या बायलेची. निसाराकडेन जें कितें आपुण

करतां तें अळशिगावणें, हें जाणा आसूनय बेलींदाचें बरें जावपाखातीर कार्मेलीन तें सगळें सोंसता. पैशे तर मेळोंवक जाय, एक फावट कूड भश्टल्लीच आसा आनी आपुण आयलां तें बेलींदाची जीण सुखी करपाखातीर पैशे जोडूंक, म्हणटगेर कुवेत आसामेरेन हें सोंसपाकच्च जाय, हे विचारान तें आपली कूड निसाराच्या सुवादीन करता. पुण दुसरे वटेन ताच्या मनांत होयीय विचार आसा कि, निसारापासून आपणांक सुख मेळटा, जें सुख जुझे–आपलो घोव दिवंक शकलो ना. आपणाकडच्यान निसार स्वताची कुडी-भूक भागयता, ही गजाल सोडल्यार निसार हो एक बरो मनीस, मायेस्त मनीस, हाचीय ताका जाणीव आसा. अश्यो परस्पर-विरोधी भावना ताच्या मनांत आसात. पुण, ताचें मन पुराय व्यापून वडोवपी गजाल जर खंयची आसत तर ताचो बेलिंदावयलो मोग. ताच्या मनाच्या तळाक घांस घेवन राविल्ली आनी एक गजाल आसा, ती म्हळ्यार जाणें आपल्या संवसाराची पुराय वाट लायला त्या आपल्या घोवाविशींची तिडक.

अश्या वेगळयावेगळया भावनांचें मिश्रण जाच्या मनांत आसा त्या कार्मेलिनाची व्यक्तिरेखा अदीक स्पश्ट करपी, अदीक गाड करपी एक प्रसंग लेखकान ह्या प्रास्ताविक प्रकरणांतच घातला. तो असो. तो शुक्रार आशिल्ल्यान निसार बायलेक मावड्या पावोवन परतो घरा येता. येतना ताणें कार्मेलिनाक जल्मदिस-भेंट हाडिल्ली आसता. पुण ही भेट आसता बेलिंदाखातीर हाडिल्लो सुंदर ड्रेस. तो बेलिंदाखातीर आसा, हें कळनाफुडें कार्मेलीनाचें मुखकमळ फुलता. आपुण जावन तें निसाराक वेंग मारता. आनी मागीर आपल्या कुडीचो निसार स्वताक जाय जाय तसो भोग घेता आसतना ताका जरी लज दिसता तरी त्या सुखांत तेंय सहभागी जाता. हें सगळें घडून वता म्हणसगर फोन वाजता. जुझे भायर पडलो, अशी गोंयच्यान तार आयल्या, अशें कळोवपी हो फोन आसता. ही खबर आयकनाफुडें कार्मेलीनाची जी स्थिती जाता, ती लेखकान अशे तरेन चितरायल्या कि हे चित्रणाक लागून कार्मेलिनाची व्यक्तिरेखा वाचप्यांच्या मनांत अदीक सुस्पश्ट आकार घेता. कार्मेलीनाक हो धक्को सोंसूं जायना. तें रडूं लागता. पुण, हे रडपांतय

बेंलींदाविशींचोच हुस्को चड आसता. आपल्या भ्रुवेचें किते जालां आसतलें, होच ताका चड हुस्को आसता. आनी मागीर ताच्या मन - दर्यांत जुझेविशींच्या बऱ्या-वायट उगडासाचीं ल्हारां व्हांवपाक लाग- तात. काझार जायत सावन जुझेकडच्यान ताका घुस्मटनारच मेळिल्लो. त्यो सगळ्यो यादी ताच्या तकलेंत जमूंक लागतात...

हे प्रास्ताविक प्रकरणांत लेखकान कार्मेलिनाचें जें सभाव–दर्शन घडयलां तें ताच्या साहित्यिक कुशळतायेचो प्रत्यय हाडून दिता. हे प्रकरणांत कार्मेलिनाच्या सभाव - दर्शनाबराबरच नवल-काणयेचें कथान- कय उकतें जाता. कार्मेलिनाचें सभाव–दर्शन आनी कथानक, ह्यो दोनूय गजाली एकामेकांकडेन पुराय भरसल्यात. श्री. मावजो हांच्या प्रतिभेचो प्रत्यय येता तो हांगाच. हे प्रास्ताविक प्रकरणांत निसार, नोरिया, जुझे हांचेंय सभाव-दर्शन प्रसंग-निर्मितींतल्यान आनी कार्मे- लीनाच्या मनोविश्वाचेर उजवाड घालून लेखकान घडोवन हाडलां. होय ह्या प्रकरणाचो (आनी नवलकाणयेचो) एक नांव घेवपासारको गुण आसा.

प्रास्ताविक प्रकरणा उप्रांत लेखक कार्मेलिनाच्या भुरगेपणासावनच्या जिणेचें निवेदन करता आनी कार्मेलीन कशें घडत गेलें, ताच्या जिणेंत बऱ्योवायट अश्यो कसल्यो घडणुको घडल्यो, हाचो क्रमान काडिल्लो आलेख वाचप्यांमुखार उबो रावता. कार्मेलिनाची भुरगेपणासावनची कथा लेखक जसो सांगत वता, तशी ताची व्यक्तिरेखा आमच्या दोळयांमुखार आकाराक येता. प्रास्ताविक प्रकरणांतल्या चित्रणान कार्मेलिनाचें जें चित्र आमच्या दोळयांमुखार उबें जाता तें मुखावयल्या प्रकरणांतल्यान अदीक गाड जाता.

कार्मेलीन हें मूळचें सुरावलेचें. ह्या गांवांर एक दिस जोरीची– तिफोयतची, अवकळा येता. दर दिसा कोणना कोण मरता आनी निमणें कार्मेलिनाचो पाय, मांय आनी भाव हांचोय ही जोरी बळी घेवन कार्मे– लीनाक उबेंत वडयता. पुण कार्मेलीन वाऱ्यार पडना. ताच्या आकाचो घोव जुआंव फिलीफ हो ताका आपल्या घरा – कोलव्यां घेवन वता. ताच्या आकाक फेर्नांदाक हें मानवना, पुण जुआंव फिलीफ कार्मेलीनाक

आपली धूवकशी मानून ताका पोसता, ताची अपुर्बाय करता, ताका शाळेंत घालता आनी अशे तरेन कार्मेलीन हें जुआंव फिलिपाच्या घरां-तलेंच एक कशें जाता. जुआंव फिलीपाचो चलो आग्नेल हाका तर कार्मे-लीन आयिल्ल्याचो खूब आनंद जाता. लेखकान भुरगेपणांतल्या कार्मे-लिनाचें जें सभाव-दर्शन घडयलां, ताचेवयल्यान कार्मेलीन हें कितलें कोमल काळजाचें आनी कितलें साध्या-सरळ वृत्तीचें, ही गजाल स्पश्ट जाता. वेगवेगळ्या प्रसंगांतल्यान हें उक्तें जाता. सुरावले मांय आनी पाय जोरयेन हांतुणार पडिल्लीं आसतात, आनी भूक सोसूं जायना आशिल्ल्यान कार्मेलिनाचे दोळे भरून आयिल्ले आसतात; पुण अशे आवतीकायेंतय तें मायक, 'ना मांय! म्हाका च्याव नाका. म्हाका भूक लागलो ना,' अशें सांगता. भुरगेपणासावन अशी समजीकाय आशिल्लें हें चली जेन्ना कोलव्यां रावंक येता, तेन्ना ताची समजीकाय वाडटा. आवय-बापूय नाशिल्लें, अशें आपूण चली. घरांतल्या सगळ्यांबराबर बरे भशेन वागूंक जाय, हाची ताका जाणीव जाता आनी तें आपलें आका फेर्नांदा हाच्याकडेनय सामके आपलेपणान वागून ताचें मन जिकपाचो येत्न करता.

कार्मेलिनाची भुरगी-जीण ताच्या आकाच्या घरा आग्नेलाच्या संवकळांत फुलता. शाळेंतले भुरगे हेडायतात म्हुण आग्नेल कार्मेलीना-बराबर भोंवपाक लजेता. पुण, तो मुंबयसावन कॉलेजच्या सुटयेंत जेन्ना घरा येता, तेन्ना ताका कार्मेलीनाची संवकळ जायजायशी दिसता. कार्मे-लिनाच्या मनांत भुरगेपणासावन आग्नेलाविशीं मोगाची जी कीट आशिल्ली, तिका आग्नेलाकडच्यान पडसाद मेळटा आनी कार्मेलीनाचें भाव-विश्व फुलून येता. आग्नेलाबराबर वेळेर भोंवप, ताच्याबराबर हांसप-किटकिटप हातूंत कशे दिस गेले तेंच ताका कळना. आग्नेल मुंबयसावन परतो सुटयेंत येता, तेन्ना हो मोग वाडत वता आनी एक दिस सांजवेळा वेळेर दोगांय जाणां पासयेक वतात तेन्ना कार्मेलीन आपली कूड आग्नेलाच्या सुवादीन करता. खरें म्हळ्यार, आग्नेल आपणाकडेन काजार जातलो काय कितें, मांयपायक हें मानतलें काय कितें, हो दुभाव ताच्या मनांत आसता. पुण, आग्नेलान जिबेर खुरीस करून उत्तर दिनाफुडें तो आपलेकडेन

काजार जातलो, हाची ताका पुराय खात्री जाता. नवल-काणयेचो हो भाग, तांतले प्रसंग आनी पात्रांचे संवाद, हें सगळें कार्मेलीनाच्या सभाव-चित्रणाक पूरक थल्लां. कार्मेलीनाचें निश्पाप आनी सादें-सरळ मन जशें ह्या प्रसंगांतल्यान उक्तें जाता, तशेंच आग्नेलाचें सभाव-चित्रणय हे प्रसंग करतात.

कार्मेलीन आनी आग्नेल हांची व्हड्डी संवकळ मायच्या ध्यानांत येता. मायच्या सांगण्यावयल्यान पाय कार्मेलीनाक, 'आग्नेलाकडेन सुबेज उलोवपाचें पारार कर,' अशें सांगता. 'ह्या संवसारांत जो सोंसता तोच बरे भशेन जियेता...तूंय सोंस,' अशें पाय ताका सांगता. मांय आग्नेलाची सोयरीक दुसऱ्या एका चलयेकडेन थरयता, तेन्ना तें सैरभैर जाता. जीव दिवपाचोय विचार ताच्या तकलेंत येता. आग्नेलान आपणाक फटयलो, हें दुख्ख ताची फाट सोडिना. आनी एक दिस पाय ताका जुझेची सोयरीक हाडटा. कार्मेलीन अनमनावस्थेंत सांपडटा. पुण, निमाणें तें काजाराक तयार जाता. हे सगळे प्रसंग श्री. मावजो हाणीं खूप कलात्मकतेन बरयल्यात.

जुझेकडेन काजार जातगेर कार्मेलीनाच्या वैदावासाचो दुसरो टप्पो सुरू जाता. जुझे हो सुवार्थी आनी बेबदो आसता. सास-माय आनी नणंद हांचोय त्रास कार्मेलीनाक सोंसचो पड्टा. नण्णेच्या त्रासांतल्यान ताका मेकळीक मेळटा. पुण, जुझेकडच्यान ताका कसलेंच सुख मेळना. सोन्याकळागून जुझेची नोकरी वता. आनी कार्मेलीन नी ताच्या चलयेच्या जिणेंत उपाशीं रावपाचे दिस येतात. हो वैदावास चालू आसतना ताका आपलेपणान मदत करपाक मुखार येता, ती ताची जाव इझाबेल. आखरेक, पोटाचो प्रश्न सोडोवपाखातीर कार्मेलीनाचेर शेतांत वावर करपाचो प्रसंग येता. आनी मागीर एक दिस बेलींदा ह्या आपल्या धुवेचो फुडार घडोवपाखातीर कार्मेलीन कुवेताक वता. ह्या आखाती देशांत कार्मेलीनाक भरपूर पगार मेळटा. पुण, ह्या लेखाच्या सुवेंक उल्लेख केला त्याप्रमाण, ताच्या कुडीच्या मोबदल्यांत मेळिल्लो हो पैसो आसता. बेलिंदाखातीर हो अधःपात तें मानोवन घेता. पुण, ताच्या दुर्दैवाचे दशावतार सोंपनात.

भायल्या मनशाकडेन संबंद दवल्लो, म्हुण ताची धनीण फटींगपणाचो आरोप करून ताका पोलिसांच्या सुवादीन करता. आनी पोलिस इन्स्पेक्टर ताच्या कुडीचो उपभोग घेवनच ताची सुटका करता. हें सगळें सोंसपा-भायलें आसता. पुण, कार्मेलीन हें सोंसता तें बेलिंदा सुखी जावंचे म्हुण., आपणाल्या फाटल्यान लागिल्लें दुर्दैव ताच्या वांट्याक मात देकून येवचें न्हय, हो ताचो निर्धार आसता. आनी म्हुणूनच नवल-काणयेच्या. शेवटाक, जेन्ना बेलिंदा ताका आपणाकूय कुवेताक व्हर, अशी विनवणी करता, तेन्ना तें तिडकीन तांबडेंगुंज जाता आनी रागाभरशीं बेलींदाचे पोल्यार थापट फुलयता.

श्री. दामोदर मावजो हांची ही नवलकाणी वाचतगेर एक गजाल ध्यानांत येता ती अशी कि, लेखकान कार्मेलीनाचें चित्रण असामान्य कर्तुत्वाची बायल अशें करूंक ना. जिणेंतलीं आव्हानां पेलपी, अशी ही बायल न्हय. दुर्दैवाच्या दशावतारांत सांपडिल्लया एका बायलेन आपल्या वांट्याक आयिल्लें दुख्ख सोंसत आपल्या जिणेची वाट कशी मुखार व्हेली, एका विशिश्ट ध्येयाखातीर, दुख्ख सोंसप, हेंच कशें तिणें आपल्या जिणेचें मुखेल आंग मानलें, हाचो उतरांनी काडिल्लो आलेख म्हंजेच 'कार्मेलीन' ही नवलकाणी. अन्यायाआड झगडपाची जिच्या आंगांत मातदेकून तांक दिश्टी पडना, अशा बायलेची ही काणी आसा. म्हुणूनच, हे नवलकाणयेचें कथानक वाचप्याच्या मनाची तितली पकड घेना. पुण, हे गजालीच्या आदाराचेर ह्या नवल-काणयेचें साहित्य-मोल उणें लेखपाचो कोणेंय येत्न केलो जाल्यार, तो लेखकाचेर अन्याय केल्लेवरी जातलो, हेंय तितलेंच खरें. सादें-सरळ, कोमल मनाचें आनी सोंशीक वृत्तीचें एक चली जिणेंत वांट्याक आयिल्लें दुख्ख सोंसत रावता, काजाराउप्रान्त आपणालें चली बेलींदा हाच्या सुखाखातीर दुख्ख, अन्याय मोन्यानी सहन करीत रावता, हो कथा-विशय घेवन लेखक आमच्या मुखार आयला. म्हणटगेर, ह्या कथा - विशयाची अभिव्यक्ती लेखकान कलात्मकतेन केल्या काय कितें, कार्मेलीनाचें व्यक्ति-रेखाटन उठावदार जाला काय कितें इत्यादि निकश लावनूच ह्या नवल-काणयेचें साहित्य-मोल थरवप, हें समीक्षकाचें कर्तव्य थरता.

लेखकान केल्ली पात्र-योजना, निर्माण केल्ले प्रसंग, वातावरण-निर्मिती, व परिल्ली निवेदन–पद्धत आनी संवादांची योजना, ह्यो सगळ्यो गजाली कार्मेलीनाचें व्यक्ति-चित्रण घसघशीत करपाक हातभार लायतात काय किनें, हें पळोवनच 'कार्मेलीन' ह्या नवल–काणयेचें यश जोखचें पडलें. हे सगळे निकश लायल्यार 'कार्मेलीन' ह्या नवल–काणयेचें साहित्य–मोल व्हड आसा, हाचो प्रत्यय येता. कार्मेलीनाचें सभाव–दर्शन घडोवपाबराबरच कथानकाचो प्रवाह मुखार व्हरपी प्रसंग आनी संवाद, कार्मेलिनाबराबरच हेर पात्रांचेंय सभाव–दर्शन घडोवपी प्रसंग, कार्मेलीनाच्या मनातले उमाळे आनी विचार उक्तावपी अशीं, लेखकान काडिल्लीं मन–चित्रां आनी कथानकाक फावो अशें वातावरण नी पात्र-योजना, हे सगळे गुण ह्या नवल-काणयेची कलात्मकता वाडयतात.

कार्मेलीनाची वागणूक आनी ताचें उलोवणें, तशेंच हेर पात्रांची वागणूक नी उलोवणें, हांचे मार्फत कार्मेलीनाचें व्यक्ती-दर्शन ठळकपणान घडोवपांत लेखक यशस्वी जाला.

कार्मेलीनाच्या मनाचो घुस्मटमार आनी अनमनावस्था लेखकान बरेतरेन चितरायल्या. बेलिंदाच्या पोल्यार थापट फुलोवपाच्या प्रसंगान नवल-काणी सोंपता. हो प्रसंग तितलोसो परिणामकारक दिसना, जाल्यारूय कार्मेलिनाच्या मनांतल्या घुस्मटमाराचें दर्शन तातूंतल्यान घडटा.

कार्मेलीनाच्या सभाव–दर्शनाक पूरक थरपी आनी ह्या नवलकाणयेचें कला-मोल वाडोवपी एक म्हत्त्वाचो घटक 'कार्मेलीना'त ठळकपणान दिश्टी पडटा, तो म्हणल्यार लेखकाची ओघवती आनी किरिस्तांव समाजाच्या चित्रणाक फावो अशी भाशा. पात्रांच्या तोंडांत किरिस्तांव समाजाची बोलीभाशा वापरिल्ल्यान नवलकाणयेंत किरिस्तांव वातावरण पळोवंक मेळटा. किरिस्तांवांचे सण, कार्मेलीन आनी जुझे हांच्या काजाराचो किरिस्तांव पद्धतीचो विधी इत्यादींचें लेखकान जें तपशीलान वर्णन केलां तें वातावरण-निर्मणाक पूरक थल्लां. अरबी उतरांचो वापर कुवेतांतलें अरबी वातावरण दोळ्यांमुखार उबें करता. ही नवलकाणी बरोवपाखातीर श्री. दामोदर मावजो हाणीं किरिस्तांव समाजांतल्यो चाली-

-रिती, किरिस्तांव लोकांच्या वागणुकेंतल्यो बारकायो आनी आखाती देशांतल्या गोंयकारांची परिस्थिती हांचो खोलायेन अभ्यास केला, हाचें जशें प्रत्यंतर येता, तशीच तांच्या निरिक्षणाची बारीकसाणय दोळ्यांक दिसायता. कार्मेलीनाचो मानिल्लो बापूय जुआंव फिलीप, इझाबेल, जुझे आनी निसार हीं पात्रां सामकीं वास्तवांतलीं दिसतलीं, अशे तरेन तांचें व्यक्तिचित्रण जालां. तें कार्मेलीनाच्या सभावदर्शनाक पूरकय जालां.

कार्मेलीनाच्या व्यक्तिचित्रणाचेर बरयतना ह्या नवलकाणयेंतल्या दोश-थळांचेर बोट दवरप योग्य थरतलें अशें म्हाका दिसता. हीं दोशथळां व्यक्तिचित्रण आनी कथानकाचो ओत्र, हांकां बाधा हाडटात, म्हुणूनच हो प्रपंच.

ह्या नवलकाणयेंत ठळकपणान दिश्टी पडटा तें दोश-थळ रचनेच्या संदर्भांतलें आसा. नवलकाणयेच्या पयल्या प्रकरणांतच कथानकाक संबंदीत आशिल्लयो सगळयो घडणुको कार्मेलीनाच्या यादींच्या रुपांत सारांशान सांगिल्ल्यान. वाचप्यांक मुखावयल्या प्रकरणांनी मांडिल्ल्या कथानका विशी स्वारस्य उरना. मुखावयल्या प्रकरणांनी वाचप्यांक जें कितें वाचूंक मेळटा, तो पयल्या प्रकरणांत सारांशरूपान सांगिल्ल्या कथानकाचो तपशील. म्हुणून म्हाका अशें दिसता कि, पयल्या प्रकरणांत यादींच्या रुपांत सारांशान सगळें कथानक सांगपाचो मोह लेखकान टाळपाक जाय आशिल्लो. पयल्या [म्हळयार फ्लॅश बॅकच्या] प्रकरणांत निसार आनी कार्मेलीन हांच्या कुडी-संबंदांचें वर्णन आयलां. मुखावयल्या प्रकरणांतय ह्या प्रसंगांचें वर्णन आयलां. हीं वर्णनां अश्लील जावंनात, पुण पयल्या प्रकरणांतय तीं दिल्ल्यान तो पुनरुक्तीचो प्रकार दिसता. ह्या नवलकाणयेंत आनी एक दोश दिसता. तो म्हळयार लेखकान निर्माण केल्ले कांय अनावश्यक प्रसंग. हे प्रसंग कथानकाकडेन मुद्दाम जुळयिल्ल्यावरी दिसतात.

हे कांय दोश आसूनय 'कार्मेलीन' ही कोंकणीतली एक बऱ्यांतली बरी नवलकाणी आसा, हे विशीं दुभाव ना. आखाती देशांत वचपी गोंयकारांक, विशेशकरून थंय घरांत नोकरी करपाखातीर वचपी बायलांक कसल्या परिस्थितींतल्यान वचचें पडटा, हाचें ह्या नवलकाणयेंत आयिल्लें चित्रण गोंयच्या साहित्य-संवसारांतलें असल्या तरेचें पयलेंच चित्रण

आसा. श्री. दामोदर मावजो हाणीं आमकां एका नव्या अणभव-विश्वांत व्हेल्यात. एका नव्या अणभव-विश्वांतल्या वास्तव जिणेचें चित्रण 'कार्मेलीन' ह्या नवलकाणयेंत जालां. म्हणूनच, वास्तववादी नवलकाणी म्हुण तिचें मोल व्हड आसा.

'बनवड' – विश्वात्मक वृत्तीचो काव्यविलास'

गोंयच्या मुक्तीउप्रांत कोंकणी साहित्य वेगळ्यावेगळ्या आंगांनी फुललां. कथा आनी काव्य, ह्यो दोन साहित्य–तरा जाल्यार आशय आनी अभिव्यक्ती ह्या दोनूय आंगांनी फळल्यात. १९६१ उप्रांत नवे कवी आनी कथाकार जशे मुखार आयले, तशे मुक्ती पयलींचे लेखकूय नवे नेटान बरोवंक लागले. पुण, मुक्तीपयलीं जांचे-विशीं खूप अपेक्षा निर्माण जाल्यो, अशा कांय साहित्यिकांची लिखणी खूप सवका चलूंक लागली. अश्या कोंकणी साहित्यिकांभितर कवी श्री. गजानन रायकार हांचें नांव घेवचें पडटलें. 'म्हजे कोंकणी बोल गा अमृताची लायता पेंज जशी व्हवी ज्ञानेशाची म्हज्या कोंकणी बोलामुखार हार जातली ज्ञानेशाची...' अशीं तेजस्वी उतरां जांच्या लिखणेन बरयलीं तो हो कवी मुक्तीउप्रांत वोगी पडल्ल्याभशेन दिसलो. पुण, कवी वोगी पडलो वो ताची लिखणी मात्शी सवका चलूंक लागली, म्हुण ताचो भितल्लो आवाज केन्नाच बंद पडना. हो भितल्लो आवाज गातच आसता आनी कवीचो मूड लागलो म्हणटगेर हो आवाज लिखणेच्यामार्फत उलोंवक लागता. श्री. रायकार हांचेविशीं अशेंच घडलें. थोडेच काळाभितर तांची काव्य– शक्ती मोराच्या पिसाऱ्याभशेन फुलून आयली आनी कितलींशींच वयल्या पांवडयाचीं भाव – गितां आनी कविता तांच्या प्रतिभेंतल्यान भायर पडल्यो. 'सुवारी' ह्या गीतां--झेल्याउप्रांत 'बनवड' हो कवितां- झेलो ताणीं उजवाडायला. ह्या

झेल्यांत एकंदर ४२ कविता आसात. तातूंतल्यो कांय कविता आकाशवाणीचेर आनी 'राष्ट्रमत' दिसाळयाचेर उजवाडाक आयिल्ल्यो, हाचो निर्देश कवीन केल्लो आसा.

खयंचोय कवी जेन्ना कविता बरयता, तेन्ना तो वाचप्यांकडेन काळजांतल्यान उलयता. आपले उमाळे जेन्ना तो कागदार उतरायता, तेन्ना तो आपली जीवनदृश्टी वाचप्यांमेरेन पावयता. कवीच्या काव्यांतल्यान ताचें व्यक्तिमत्व आमच्या दोळ्यांमुखार उबें रावता. कवीन आपल्या बरपांतल्यान आपले वैयक्तीक उमाळे परगटांव, वो आपल्या भोंवतणच्या समाजाच्या उमाळ्यांक वाट करून दिवं, ताच्या काव्याचें व्हडपण मोजपाचीं दोन मापां आसात, तीं म्हळ्यार ताच्या भावानुभवाचो अस्सलपणा आनी हो अणभव साकार करपांतली कलात्मकता. हे दोन गुण आसल्यार कवीचें काव्य वाचप्यांच्या काळजाक भावूंक शकता. जी जीवनदृश्टी घेवन कवी वाचप्यांच्या मुखार आयिल्लो आसता ती जीवन दृश्टी रसिक वाचप्यांच्या मनार ठसवपांत तो यशस्वी जाता. श्री. गजानन रायकार हांचो काव्य झेलो वाचता आसतना एक गजाल ध्यानांत येता कि, तांचो भावानुभव अस्सल आसा आनी तो साकार करतना कितल्याश्याच कवितांनी (सगळ्याच न्हय) -ताणीं कलात्मकता सादल्या. 'बनवडी' तल्यो कांय कविता तर वाचप्याक उदात्त अणभवाचो प्रत्यय दितात.

सैम, परमात्मा, आपली भुंय—गोंय, मनशाचीं दुख्खां, ताचें पतन, वैयक्तिक जिणेंतलो मोग, नवो मनीस-समाज निर्माण करपाचो हावेस, अशे वेगवेगळे विशय आशिल्ल्यो कविता ह्या झेल्यांत आसात, पुण, विशय कसलेय आसूं. कवी सैमाच्या मोगांत पडूं वो आपल्या भुंयेंतल्या लोकगीतां आनी लोकसंगीताकडेन एकरूप जावं. ताच्या काव्याक मानवतावाद, विश्वात्मकता, हांची बसका आसा, हें रोकडेंच ध्यानांत येता. गोंयची लोक-जीण, गोंयचो सैम, इत्यादी गजालींक संबंदीत अशे उमाळे जेन्ना कवी उक्तायता, तेन्ना त्याच्या उतरांत फकत गोंयांविशींचोच मोग आमकां दिसना. हे उमाळ्यांतल्यान उबो जाता तो कवीचो मनीसपणावयलो मोग. श्री. गजानन

रायकार हांच्या ह्या विश्वात्मक दृश्टीक लागूनच तांच्या भावानुभवाक अस्सलपणा आयला. हाचो प्रत्यय हाडून दिवपी एक उत्कृश्ट कविता म्हुणून 'उषासुक्त' हे कवितेचें नांव घेवंक जाय. ही कविता हावें एके फावट – कवितां– झेलो उजवाडा येवचेपयलीं, कवीच्याच तोंडां-तल्यान आयकली, तेन्ना तातूंतल्यान पडबिंबित जाल्ली अणभव -आविश्कारांतली कलात्मकता पळोवन हांव सामको भारावन गेलों. 'उदे उदे म्हणत यो गे माये मळबांतल्यान,' अशी उषेची आराधना करतना कवीन सूर, ताल आनी लय हांचो जो संयोग सादला, तो वयस्या पांवड्याचो आसा. वेगवेगळ्या प्रतिमांनी उषेचें जें वर्णन कवीन केलां तें वाचता आसतना फांतोडेच्या वेळचें चित्ररूपी दर्शन आमकां घडटा. फांतोडेच्या वेळार उषा सवका सवका आपलें दर्शन दिंवक लागता, तेन्ना सगळो वाठार आनंदान, मांगल्यान भरून वोतता, ह्या अण-भवाचो वाचप्याक पुनर्प्रत्यय दिवपी ही कविता कवीच्या विश्वात्मक दृश्टीचो प्रत्यय दिता. पुण फकत सैमाचें वर्णन करपी, अशी ही कविता न्हय. सैमाच्या रूपांतल्या परमेस्वराची ही आळवणी आसा. देवावयलो भक्ती–मोग हे कवितेंत उप्पाट भरून ओतता, हें हांगा स्पश्ट दिसता. ही विश्वात्मक दृश्टी आमकां 'ऋचा' ह्या कवितेंतय भावता. कवी देवळांत वचपाच्या वाटेर आसतना ताका फुलां - कुरपणो घेवन आशिल्ली एक तन्नी फुलकान्न दिसता. ती ताका फुलां झेलो विकतो घे म्हुण विनंती करता. दरवस्यांत उबी आशिल्ली ही चली पळयता पळयतांच दरवटोच मळबाएदो जाल्लो कवीक दिसता. ती चली देवता जाता आनी तिच्या हातांतल्या फुलां-झेल्यांत पुराणां -वेदांगां झळकूं लागतात. ती ताका जीवन–सुत्रां सांगूंक लागता, तशीं कवीचीं उतरांय सुत्रां जातात. इतलेंच न्हय तर कवीचे हुंकार सूर जावन म्हणूं लागतात, अहं ब्रह्मास्मि ! अहं ब्रह्मास्मि ! देव-ळांत वचचे पयलींच कवीक आपुण धरून सगळ्या विश्वांत परमेश्वर भरल्लो आसा, असो आत्म-साक्षात्कार जाता, हो हे कवितेचो विशय. फुलकान्नीचें प्रतिक घेवन कवीन हांगा जें वैश्विक सत्य मांडपाचो येत्न केला, तें ताच्या काव्याक आशिल्ली आध्यात्मिक

वसका दाखयता.

परमेश्वराकडेन तादात्म्य पावपाची आध्यात्मिक वृत्ती दाखो-वपी एक अशीच कविता कवीक बरी जमल्या, ती म्हंणल्यार, 'आसापण'. कवी परमेश्वराकडेन लीन जावन म्हणटा,

रे कशें म्हणूं ना, तुजें आसापण जाणा आसतना हांव
रे कशें म्हणूं ना, तुजें खरेपण कळटा आसतना हांव ?

कवीक धर्तरेवयल्या दरएक वस्तींत, सैमाच्या दरएक रूपांत परमेश्वर दिसता आनी ताचीं अनंत रूपां पळोवन तो बागवता. देवाच्या पुराय भक्तीन भरिल्ल्या ह्या कवितेंत कवीन आपले उमाळे इतल्या कोमलपणान उक्तायल्यात कि वाचप्याच्या काळजांतली भक्तीची तार झंकारल्याबगर रावना. सैमांतल्यो प्रतिमा आनी प्रतिकां हांचो कवीन अनुरूप असो उपेग केल्ल्यान हे कवितेंतलो भावानुभव अदीक समर्थपणान उक्तो जाला. भक्ती हे विशयाक फावो असो ताल आनी सूर हे कवितेंत निर्माण जाला.

श्री. गजानन रायकार हांच्या काव्याचें नदरेंत भरपासारकें एक वैशिश्ट्य म्हळयार तांच्या भोवतेक सगळया कवितांत दिश्टी पडटा तो सैम आनी ताचीं वेगळींवेगळीं रूपां. सैम हो विशय आशिल्ल्या कवितांत जशीं आमकां सैमाचीं वेगळींवेगळीं रूपां दिसतात, तशींच तीं मोग, देवाची भक्ती, गोंय आनी गोंयच्या गांव–जिणेचो मोग, ह्या विशयां–वयल्या कवितांतय आमकां दिसतात. कवी सैमाकडेन इतलो एकरूप जाल्लो आसा कि, कवितेचो विशय खंयचोय आसूं, प्रतिमा आनी प्रतिकां वापरतना सैमाच्या वेगळया वेगळया रूपांचोच तो उपेग करता. 'म्हजें मन,' हे कवितेंत कवी आपल्या मनाची तुलना कोणाकडेन करता ती पळयात,

अमुरपिकें मन म्हजें
फात्तोडिच्या मळबाभशेन
अमुरपिकें मन म्हजें
चवथीच्या चान्याभशेन
मन म्हजें पयल्या-वयल्या
आंब्याच्या चंवराभशेन

‘ एक शब्द गाथलो ’ ह्या मनशां–मनशांमदल्या झुजांचेर, मन–शावयल्या अत्याचारांचेर बरयल्ल्या कवितेंतय आमकां ‘ गुळयांचो पावस ’, ‘ हाडां दोंगर’, ‘ चान्नी रात ’ अश्यो सैमांतल्यो प्रतिमाच दिसतात. ‘ भार ’ ह्या आयच्या समाजांतल्या असमानतेचेर, कश्टकऱ्यांवयल्या अन्यायाचेर बरयल्ल्या कवितेंतय आमकां सैमांतल्योच प्रतिमा दिश्टी पडटात, हें मुखावयल्या कडव्यांतल्यान स्पश्ट जाता.

पिंपळावरी पान पान
म्हजें खळखळटा
भुजां–बावळ्यांत कसलीं तरी
मोडां खुबळटात

श्री. रायकार हांच्यो सैमावयल्यो कविता वाचप हो एक आगळो अणभव. सैमाचीं रुपां आनी मूडस् ताणीं उतरांच्या फास्केंत अश्या पिशालकायेन बांदल्यात कि, वाचप्याक सैमाचें रंग–रूपासयत दर्शन घडचें.

‘ पावस भिजी चान्नी रात ’ हे कवितेंत,

चान्ने भिजयत आयल्यो धारो
लोकांगीत गायत
आतळ पातळ पावल्यो मारीत
देवपऱ्यां नाच !
पानांतल्या अर्थम्यांक
आयज आगळी झांक
कालवली व्हांवत्या उदकांत
दुदनी दुदुली रात
....

अशें जेन्ना कवी म्हणटा, तेन्ना चान्न्यांतल्या पावसाचें चित्र आमच्या दोळ्यांमुखार उबें रावता. ‘ तिळसान ’ ह्या कवितेंत सैमाच्या एका वेगळयाच रूपाचें आमकां दर्शन घडटा. तिळसानच्या वेळार उजवाडाची सुवात काळोख कसो घेता, हें समर्पक आनी थोड्याच उतरांनी कवीन सांगलां. ‘ पिशें ’, ‘ पारजत ,’ ‘ एक रंजण ’ आनी ‘रास’

ह्यो कवितांय अश्योच सैमाचीं वेगळींवेगळीं रूपां समर्थपणान उतरबद्ध करतात.

तणा तोंकार
थेम्यां थिकां
.... (पिशें)
धवीफुल्ल कशी मोतयांची रास
....
जिनसा-जिनसाच्यो
फिरां-मोरांच्यो
आंगोळी बऱ्यो सोबित आंगणांत!
(पारजत)

आयज वारो भंवर जाला
वयल्या रानांत आवरो उठला
(एक रंजण)

वावटळीन
धुळवड केली
मेघरायान
शिंपल्यो सरी
राधेवरी
धरतरेर
रंग माल्लो!
रंग माल्लो!
(रास)

वयलीं हीं कडवीं दोळ्यांखाला घातल्यार सैमाचीं रूपां लिखणेच्या पिशोलान रंगयता आसतना कवीन कशीं मोजकींच उतरां वापरल्यांत ताचो प्रत्यय येता. मोजक्याच उतरांनी सैम रंगवप, हें जशें कवीचें एक वैशिश्ट्य, तशेंच सैमाचें व्यक्तीकरण करप हेंय एक म्हत्वाचें वैशिश्ट्य आमकां दिसता. अशें व्यक्तीकरण केल्ल्यानच कवीक सैमाचें वर्णन मोजक्याच उतरांनी करप शक्य जालां.

'दोंगर पिसो जालां' 'झरी उदका सपन पडलां,' 'दर्या ल्हारां खेळटी घालो,' 'क्रुद्ध न्हंयो नाचूं लागल्यो' 'विजू बायेन घातलो दोळो' 'खिन्न काळोख रडटना' 'चान्नें लजता' 'काळखाचो पालव' 'मुमुक्षयांनी बाये पारजत कळेता,' अशीं सैमाच्या वेगळया वेगळया रुपांचें व्यक्तीकरण करपी उतरां तांच्या कवितांनी दिश्टी पडटात.

श्री. गजानन रायकार ह्यांच्या काव्याचो आनी एक विशेश रोकडोच नदरेंत भरता, तो म्हंणल्यार लोकजिणेकडेन, लोकगितां, लोकसंगीत हांचेकडेन पुराय एकरुप जाल्लें तांचें मन. तांच्या कवितांत आमकां लोकसंगीत, लोकगितां आनी लोकजीण हांचेवयलो तांचो मोग पावलाकगकणी मेळटा. कवीनच एके कवितेंत म्हंणलां तेप्रमाण

आमच्या आंगा- पांगांत मेळ
आमच्या बडी - बडयेंत खेळ
आमच्या रगता- मासांत शिगमो
आमच्या स्वासांभितर शबय

लोकजिणेच्या ह्या वेगळया वेगळया आंगांचो तांच्या काव्याचेर आशयाचे दृश्टीन जसो प्रभाव पडला, तसोच तांच्या कवितेच्या 'फॉर्मा' चेरय हो प्रभाव पडिल्लो आमकां दिसता. लोकगितांचे सूर आनी ताल आपल्या कवितेंत निर्माण करपांत ते यशस्वी जाल्यात.

श्री. रायकार हे लोक-जिणेकडेन इतले समरस जाल्ले आसात कि, तांच्या कवितेंत ल्हारां घालो खेळटात, वादळ कालो करता, घन शिगमो तर वावटळ धुळवड करता. इतलेंच न्हय, तर तांच्या एके कवितेंत पावस लोकांगीत गायत येता. गोंयच्या लोक-जिणेंत 'बनवड' हो एक लोकसंगिताचो प्रकार आसा. पुनवेच्या रातीं गांवांतल्या लोकांमुखार घुमटांच्या नादांत, गावपी काणी गावन सांगता. ही कार्यावळ रातभर चल्ता. श्री. रायकार हाणीं 'बनवड' ह्या कवितेंत हाचें इतले ठसठशीत वर्णन केलां कि सूर आनी ताल हांची हीं कार्यावळ ह्या कवितेंतल्यान सूर आनी तालासयत आमच्या दोळ्यांमुखार उबी जाता. 'बनवड' ही तांच्या 'उषासुक्त' इतलीच एक श्रेश्ठ कविता आसा. गोंयावयलो कवीचो मोग सामको अस्सल. निरपेक्ष. कवी आनी ताची भूंय एकामेकांपासून

वेगळी काडूंकच नज, इतलें दोगांयभितल्लें लागशिल्लें नातें. ' खारसाण ' हे कवितेंत हाचें प्रत्यंतर येता.

म्हज्या रगता खारसाण रे
ह्या दर्या उदकाची
म्हज्या रगता तांबसाण रे
हे तांबडे मातयेची !

' व्हडवीक ' हे कवितेंतय कवीचो गोंयावयलो मोग प्रतित जाता. कवी म्हणटा,

आमकां येतात आंवडे हांगा
आमच्या गोंयच्या घोटांचे
कातले वांगडा जाय आमकां
दोन कुडके साटांचे !

पुण कवी घोटां आनी साटां हांचेपरस गोंयच्या गांव–जिणेंतच चड रमल्लो आमकां दिसता. शिगमो, जागर, धालो, मेळ, खेळ हांचेंच ताका चड अप्रूप. म्हणूनच गोंयावयल्यो ताच्यो कविता वाचता आसतना आमच्या कानार घुमटां, समेळ, कासाळीं हांचो गाज गुंजता. ताशे, धोल, शिंगां हांचो नाद आमचें आंग शिरशिरायता. गोंयचे वयलो कवीचो मोग हो कुडो न्हय, हेंय तितलेंच खरें. हाचें प्रत्यंतर दिवपी कविता म्हळ्यार ' आमी गोंयकार '.

खंयच्याय कवीक जेन्ना संसारीक जिणेंत दुख्ख सहन करचें पडटा, तेन्ना तें ताच्या लिखणेच्या तोंकांतल्यान थेम्या–थेम्यांनी गळत रावता आनी तातूंतल्यान निर्माण जातात विशिश्ट तरेच्या उमाळ्यांनी भरिल्ल्यो कविता. अश्या कवितांनी वैयक्तिक उमाळेच परगट जातात, अशें न्हय तर सामाजिक उमाळेय तातूंतल्यान पडबिंबित जातात. ह्या कवितां–झेल्यांतल्यो कांय कविता कवीक संसारीक जिणेंत कितलें दुख्ख सहन करचें पडलां हाची कल्पना दितात. हें दुख्ख कवीन अगस्ती रुशीन दर्यो जसो पिवन वडयलो, तशें पिवन वडयलां, ही गजाल ह्या कवितांतल्यान उकती जाता. श्री. रायकार हांचें हे विशींचे वैशिश्ट्य अशें कि, ह्या दुख्खान तांच्या काव्याक निर्शणेचो सूर दिवना. वयल्यान,

हें दुख्ख तांकां देवान दिल्ली व्हड देणगी, अशें दिसता. दुख्खाचो अणभव आशिल्ल्यानूच आपुण कोणाचेर अन्याय करुंक वचना, अशें कवी ' दुख्ख ' हे कवितेंत म्हणटा. दुख्खाबराबर कवीक काळोखय जाय जाय सो दिसता, ताचें कारण ताणीं मुखावयल्या उतरांनी स्पश्ट केलां.

काळोख आसा म्हणून म्हाका
उजळ मनीस वळखूं येता
काळोख आसा म्हणून म्हाका
दुख्ख म्हजें लिपोवं येता

[काळोख]

कवीक वैयक्तिक दुख्खाची पर्वा दिसना, पुण समाजांतलीं दुख्खां पळोवन मात तो कळवळटा. समाजांत दुर्बलांचेर जातात ते ' अन्यायाचे दोंगर ' पळोवन, ' हूम काडटा कोण आनी गादयेर लोळटा कोण, कश्ट करता कोण आनी लोणी गिळटा कोण', हें पळोवन कवीच्या काळजाक घाये जातात. मनीस–जात आजूनय अस्त्रां–शस्त्रांचीच भाशा उलयता, ही गजाल कवीक वेदना दिता. पुण मनीस–समाजांतलीं हीं दुख्खां, दुर्बलांवयले हे अत्याचार पळोवन कवी फकत निशेंतच रावना, अधोगतीक पावल्लो हो समाज बदलपाचो निर्धार ताच्या उतरांतल्यान व्यक्त जाता.

गीत म्हजें जल्मा आयलां
शेतकामल्या स्वासांतल्यान
म्हज्या गितान अर्थ घेतला
हुमेच्या थेंब्यांतल्यान, (धर्म म्हजो)

अशें म्हणपी कवी नवो समाज निर्माण करपाचो हावेस बाळगिता आनी म्हणटा,

येवंची तांक हजार पोटांक
वेळार दिवंक घास
दुर्बळांचो वावराड्यांचो
हांव मरे फुडार! (भार)

कवीचें मन आत्मविश्वासान पुराय भरिल्लें आसा म्हणूनच तो

अशा परिस्थितींतय,

म्हज्या हड्डयांत जियेवपाची
मळबाएदी ओड आसा– (म्हज्या माथ्यार
गगन आसा)

अशें नेटान जगाक सांगता आनी मनीस–जातीक दुख्खांत वडोवपाक मुखार सरिल्ल्या दुस्टांक म्हणटा,

तुमी पियात रगत आमचें
चिंवात गात्रां–गात्रां
आमची बेर्णीं कोमेतलीं
धरतरेर आंकरान! (दुस्टांनो)

नवो समाज निर्मुंपाचो कवीचो हो निर्धार टसटशीतपणान उकतो जाता तो 'गाराणें' हे कवितेंत. कवी हे कवितेंत, पुरसाक जशें गाराणें घालतात, तशें भारताच्या आत्म्याक गाराणें घालता,

आरे ऊठ
आरे ऊठ
राव उबो
....
आनी दाखय
कुळावो तुजो
मेळावो तुजो
थळावो तुजो!

भारताचो पुरुशार्थ जागोवपाखातीर भारताच्या आत्म्याक हें गाराणें घालता आसतना कवी जी आव्हानपूर्ण भाशा उलयता ती कवीच्या बंडखोर वृत्तीचो प्रत्यय दिता,

तुका परसन करपाक
म्हजें शीर
उतरंवचोना!
आयज
तुज्याच मस्तकार

गुणो घालपाचे
तयारेंत हांव आसां !

'गाराणें' हीय एक श्री. रायकार हांची उत्कृश्ट कविता आसा. सामाजिक आशयाच्यो ह्यो कविता कवीच्या मानवतावादी वृत्तीचें दर्शन घडयतात, हें खरें आसलें, जाल्यारूय 'गाराणें' ही कविता सोडल्यार ह्या प्रकारांतल्यो भोवतेक सगळ्यो कविता कलात्मकतेच्या कसाक उतरिल्लयो दिसनात. हाचें कारण, कवीचे उमाळे ज्या उतरांच्या रचणुकींतल्यान परगट जाल्यात ती रचणूक कलात्मक रूप घेतिल्ली दिसना. कवितेंतली उतरांची रचणूक उमाळ्यांची खोलाय परगट करपांत अपेशी थल्लया. कविता म्हळ्यार निवळ उमाळो न्हंय, कविता म्हळयार उमाळ्यांनी घेतिल्लें उतर-रूप. हें उतर-रूप कलात्मक जावंक जाय. उमाळो उत्कट आसलो वो विशय बरो आसलो म्हुण कविता बरी उतरताच अशें ना. श्री. रायकार हांच्या सामाजिक आशयाच्या कवितांचें अशेंच जालां. विशय बरो आसुनूय तांच्यो ह्या प्रकारांतल्यो कविता वाचप्यांच्या काळजाक स्पर्श करिनात. तांच्या प्रतिभेचो कलात्मक आविश्कार जाल्लो दिसता, तो तांच्या सैम, लोक-जीण, परमात्म्याची आळवणी, मोग ह्या विशयांवयल्या कवितांत. सूर, लय आनी ताल हांचो सोबित संगम आमकां ह्या कवितांत पळोवंक मेळटा. हे तीन तासांक लागून तांचें वयल्या विशयांवयलें काव्य परत परत वाचीनशें दिसता. 'उर्मिला' ही संवादरुपी कविताय ह्याच गुणांक लागून कलात्मक जाल्या. श्री. रायकार हांचें काव्य जाणीं बारकायेन वाचलां, तांकां एक गजाल दिसून येता ती अशी कि, ताणीं कांय कवितांत वापरिल्लीं उतरां तांच्या कवितेची कलात्मकता कांय प्रमाणांत इबाडून वडयतात. देखीक, टा ऽ टा (तिळसान), झेलाद राती (पावस भिजी चान्नी रात). तांच्या कांय कवितांत आनी एक दोश दिश्टी पडटा. कविता एका विशिश्ट लयींत सुरू जाता, पुण आठ-धा वळींउप्रांत कविता वेगळीच लय घेतिल्ली दिसता. 'पावस भिजी चान्नी रात' ही कविता देखीक घेवं येता. हे

बारीक दोश सोडल्यार ह्या कवितां - झेल्यांतलें काव्य वयल्या पांवडयाचें आसा हेविशीं दुभाव ना. नामनेचे कोंकणी लेखक श्री. उदय भेंब्रो हाणीं म्हणलां त्याप्रमाण, " कवीत आनी गीत हांचो असो सोबीत संदर मेळ घालपाचे कलेक ' रविन्द्र - प्रतिभा ' म्हणूं येत. ही ' रवीन्द्र प्रतिभा, ' ज्या थोड्याच कोंकणी कवींक प्रसन्न जाल्या तांतले एक श्री. गजानन रायकार. " श्री. रायकार हांचें काळीज सौंदर्यवादी कवीचें. सैम, मोग, लोक- जीण, आपली भुंय हातूंतलें सौंदर्य चाखून मनाक खोस येच्या दर्यांत बुडोवपी, असो हो कवी. ताच्या ह्या सौंदर्यवादाक मानवतावादाची सांगात आशिल्ल्यान ताच्या काव्याक एक वेगळेंच परिमाण लाबलां. बाकीबाब बोरकार, मनोहर सरदेसाय आनी र. वि. पंडित हांच्याय काव्याक सौंदर्यवाद आनी मानवतावादाची बसका आसा. श्री. बाकीबाब बोरकार हांच्या काव्यांत, ह्याबाराबरच, आध्यात्मिक वृत्तीचें पडबिंबय आमकां स्पश्ट दिसता. हेबाबतींत श्री. रायकार हांचें बाकीबाबांकडेन नातें सांगूं येता. ' बनवड ' ह्या झेल्यांतल्यो परमात्म्यावयल्या मोगान उपाट भरिल्ल्यो कविता वाचतगेर श्री. रायकार हांच्या काव्याचेर आशिल्लो मिराबाई, महादेवी वर्मा आनी अमृता प्रितम हांचो चड–उणो प्रभावय स्पश्ट जाता. थोडक्यांत सांगपाचें जाल्यार सौंदर्यवाद, मानवतावाद आनी परमेश्वरावयलो उपाट मोग, हीं श्री. गजानन रायकार हांच्या काव्याचीं तीन लक्षणां आसात, हाची स्पश्ट गवाय ' बनवड ' कवितां–झेलो दिता. ह्या कवितांक रस, लय आनी ताल हांचें परिमाण आशिल्ल्यान त्यो म्होंवाळ आनी रसाळ जाल्यात.

ह्या गुणाक लागून तांचें काव्य वाचप्याक एका उदात्त अणभवाचो प्रत्यय हाडून दिता. श्री. रायकार हे कोंकणी साहित्य–संवसारांतले एक उपेक्षित कवी. पुण, प्रतिभावान कवी चड तेंप उपेक्षित उरना. वर्तमानकाळान अन्याय केलो जाल्यारूय भविश्यकाळ ताका न्याय दिता. श्री. रायकार हांचें काव्य जाणीं वाचलां तांकां हाची प्रचिती आयलेबगर रावचिना.

- ६ -

कोंकणींतलें समीक्षा-साहित्य

साहित्य हो जिणेचो हारसो आसा, अशें जर आमी म्हणलें, तर समीक्षा – साहित्य हो ललित साहित्याचो— सर्जनशील साहित्याचो हास्सो आसा अशें आमी म्हुणूंक जाय. ललित साहित्य, हो समीक्षा – साहित्याचो विशय आशिल्ल्यान समीक्षा साहित्याची उदरगत ही ललित साहित्याचेर अवलंबून आसता. एकाद्र्या भाशें-तल्या ललित साहिंत्याचो पांवडो संख्येन आनी गुणांनी उंच नासलो, जाल्यार त्या भाशेंत समीक्षा–साहित्य फावो त्या प्रमाणांत निर्माण जायना. तेंच बराबर हेंय खरें कि, समीक्षा साहित्याचें प्रमाण उणें आसलें वो ताचो पांवडो सकल आसलो, जाल्यार ललित साहित्याच्या उदरगतीचेर मर्यादा पड्टा. दोनूय तरेचें साहित्य एकामेकांक पूरक आसा, असो हाचो अर्थ. म्हुणूनच कोंकणीतल्या समीक्षा–साहित्याची स्थिती पळयतना कोंकणीतल्या ललित साहित्याची स्थिती कितें आसा, हाचेर नदर मारप, खूप गरजेचें आसा. कोंकणींतल्या ललित साहित्याच्या सध्याच्या स्थितीचेर, ताच्या विकासाचेर नदर भोंव-डायल्यार, कोंकणींतलें समीक्षा- साहित्य फाटीं कित्याक, हें रोकडेंच ध्यानांत येता.

रोमन लिपयेंतलें फकत मनरंजन करपी साहित्य आनी कन्नड लिप-

येंतलें साहित्य, हांचो कांय बाबतींत आडवाद केल्यार, भारतांत स्वातंत्र्याआदीं कोंकणींत खूब उणें ललित साहित्य निर्माण जालें. १९५० उप्रांत हें चित्र बदल्लें आनी काव्य, कथा, निबंद, हे रूपांत देवनागरींत कोंकणी साहित्याच्या रूखाक पालवी फुटूंक लागली. गोंयच्या सुटके-उप्रांत ललित साहित्याक उत्तेजन आनी अनुकूल वातावरण लाबलें. हे काळांत कोंकणींत निर्माण जाल्लें काव्य, कथा, निबंद, नाटकां, नवल-कथाणयो आनी भुरग्यां – साहित्य संख्येन उणें आसूनय तें हेर भाशां-तल्या वयल्या पांवड्याच्या बरपाकडेन सर्त करपाच्या तांकीचें आसा. साहित्याच्या ह्या सगल्या तरांत आशयाच्या दिश्टीन उमाळे नी अणभव उकतावणेचो रसरशीतपणा, विशयाचो अभिजातपणा, घाटाच्या दिश्टीन उकतावणेचे नवे - नवे प्रयोग इत्यादि विशेश घणघणीत उकते जातात. पुण, संख्येच्या दिश्टीन हें साहित्य खूप उणें आसा. फाटल्या पंचवीस वर्सांत ललित साहित्याचीं जीं पुस्तकां कोंकणींत उजवाडाक आयल्यांत वो नेमाळ्यांतल्यान जें साहित्य आमचे मुखार आयलां, तांची संख्या पळयल्यार कोंकणी साहित्याचो संवसार आजूनय बालपणांतच आसा, हाची जाणीव जाता. कोंकणी-तल्या ललित साहित्याची ही मर्यादित संख्या, हें कोंकणीतल्या समीक्षात्मक साहित्याच्या विकासाचेर मर्यादा पडपाचें एक सभाविक कारण आसा. संख्येच्या नदरेन पळयल्यार आमगेल्या भाशेंतलें समीक्षा – साहित्य सामकेंच उणें आसा. खरें म्हंगल्यार, खंयच्याय भाशेंतल्या साहित्याच्या उदरगतीच्या सुर्वेक अशेंच घडटा. जेन्ना ललित साहित्य बालपणांत आसता, तेन्ना समीक्षात्मक साहित्याक ताच्या वाडीखातीर पिकाळ जमीन लाबना. ललित साहित्याचो विकास जावंक लागतगेर बऱ्याच तेंपान समीक्षा–साहित्य बळगें घेवंक लागता. भारतांतल्या सगल्या भाशांच्याबाबतींत अशेंच घडलां.

कोंकणीतल्या समीक्षात्मक साहित्याचें प्रमाण उणें आसा, ह्या गजालीचें वयर सांगला, तें एकूच कारण न्हंय. हे मर्यादेंतय समी-

क्षर्चीं अदीक पुस्तकां आनी लेख उजवाडाक येवप व्हडलेंशें कठीग नाशिल्लें. कोंकणी जाणा आशिल्ल्या आनी कोंकणी साहित्यांत रस आशिल्ल्या अशा इंग्लेज, मराठी आनी हिन्दी साहित्याच्या जाणकारांनी कोंकणींत समीक्षात्मक साहित्य निर्मुपाच्या गरजेचो सहानुभूतीन विचार केल्लो, जाल्यार परिस्थिती थोडी तरी सुदारतली आशिल्ली. भारतांतल्या भोवतेक भाशांतलें समीक्षा- साहित्य हें ब्रिटिश भारतांत येतगेरच आनी विश्वविद्यालयां स्थापन जातगेरूच निर्माण जालां. साहित्याची ही तरा कॉलेजां आनी विद्यापिठांतले अध्यापक आनी साहित्याचो खोल अभ्यास केल्ले हेर जाणकार हाताळटात. कोंकणी भाशा हायस्कूल, हायरसेकंडरी स्कूल आनी कॉलेज अशा तीनूय शिक्षणिक मळांनी पावल्या. आतां गोवा विद्यापीठांतय तिने मानान प्रवेश केला. पुण, गोयांत कोंकणीचें पुराय ज्ञान आशिल्ले शिक्षक आनी कॉलेज–अध्यापक हांची संख्या बरीच उणें आसा. कोंकणी भाशा आनी साहित्य, हांचो मोग नाशिल्ले अशे कितलेशेंच शिक्षक कोंकणी शिकयतना दिश्टी पडटात. ही परिस्थिती बदलूंक जाय. शिक्षक आनी कॉलेज- अध्यापक हाणीं कोंकणी साहित्यांत रस घेवन ह्या साहित्याचो अभ्यास केले बगर आनी आपले अभ्यास–लेख उजवाडाक हाडलेबगर समीक्षा–साहित्याची वाड जावंची ना. कोंकणीतलें समीक्षा–साहित्य वाडटलें जाल्यार आनी एक उपाय सामको म्हत्वाचो आसा. तो म्हळ्यार कोंकणी भाशा आनी कोंकणी साहित्य हे विशय पदवी आनी पदवीउप्रांत शिक्षणाच्यापांवड्यार मुखेल विशय आनी दुसरो [Subsidary] विशय म्हुण शिकोवपाक सुरवात करप. गोवा विद्यापीठाकडच्यान तशे प्रयत्न जावपाचे आसात, अशें आयकूंक येता. वयलो उपाय प्रत्यक्षांत आयलो जाल्यार कोंकणी साहित्याचो शास्त्रीय दिश्टीन अदीक नेटान अभ्यास जावंक पावतलो, आनी विद्यार्थ्यांच्यो गरजो भागवपाखातीर समीक्षा-साहित्य निर्माण करचें पडटलें. हे उपायाक लागून समीक्षा–साहित्याचो वाचपी–वर्गय वाडटलो. भोवतेक सगळ्या भाशांतल्या समीक्षा--साहित्यामुखार सदांच एक गंभीर प्रश्न उबो आसता, तो म्हंणल्यार

अशा साहित्याक आशिल्लो सामको उणो वाचपी–वर्ग. सामान्य वाचपी--वर्ग अशा साहित्याकडेन आकर्शित जायना. हे वर्गाक समीक्षा–साहित्यापरस मूळ ललित साहित्य, तातूंतल्या तातूंत मनरंजन करपी साहित्य वाचप आवडटा. साहित्याचे अभ्यासक आनी खरे रसिक वाचपीच समीक्षा – साहित्य वाचतात. म्हुण म्हाका अशें दिसता कि, पदवी आनी पदवीउप्रांत पांवड्याचेर कोंकणी साहित्य हो विशय सुरू करतगेर, समीक्षा–साहित्यामुखावेलो उणें वाचपी–वर्गाचो प्रश्न सुटलो. विद्यार्थ्यांची गरज भागोवपाखातीर जें समीक्षा–साहित्य उजवाडाक येतलें ताका विद्यार्थ्यांच्या रुपानच वाचपी–वर्ग मेळटलो.

वाचप्यांच्या मनांत समीक्षा–साहित्याविशीं अनास्था आसा, हें जितलें खरें तितलीच कोंकणी बरोवप्यांकय समीक्षा–साहित्याचें म्हत्त्व कळूंक ना, ही गजाल खरी आसा. कोंकणी बरोवप्यांनीं ललित साहित्यांत चड लक्ष घातलां. कोंकणी साहित्य गिरेस्त करपाच्या दिशेन फावो अशें हें पावल आसा, जाल्यारूय आमी एक विसरूंक जायना कि, खंयच्याय भाशेच्या साहित्यांत समीक्षेकडेन दुर्लक्ष जावप, हें ते भाशेंतल्या साबार साहित्याच्या उदरगतीक लुसकान करपी आसा. ग्रह जसो सुर्याभोंवतणी फेरे मारता, तशें समीक्षा--साहित्य ललित साहित्याभोंवतणी आपणालें लक्ष केंद्रीत करता. पुण, ह्याबाराबरच, ललित साहित्यय समीक्षा–साहित्यापासून शक्त घेता. समीक्षा–साहित्य हें ललित साहित्याची पोसवण करपाच्या वावरांत म्हत्त्वाची मदत करता. आपल्या बरपांत बरोवपी जें कितें सांगूंक सोदता, तातूंत तो यशस्वी जाला काय कितें, बरोवप्याच्या बरपाचें अंतिम मोल कितें, हाचें सहानुभूतीन विवेचन करप, हें समीक्षेचें मुखेल कार्य आसा. वाचप्यांच्या आवडीक बरें वळण लावप, हो समीक्षा-साहित्याचो उद्देश आसता. म्हुणूनच, कोंकणींत बरें ललित साहित्य निर्माण जातलें जाल्यार कोंकणी बरोवप्यांनी समीक्षा-साहित्याचोय वावर हातांत घेवप चड गरजेचें.

कोंकणीतल्या ललित साहित्याचो पांवडो उंच आसूनय आमचें समीक्षा-साहित्य आजून फाटींच उल्लां, हाचीं कारणां हांवें वयर दिल्यांत. पुण जें कितें थोडें–भोव समीक्षा साहित्य कोंकणींत आसा, तें उणे पांवडयाचें ना, हेंय तितलेंच खरें. समीक्षा–साहित्य वाडो-वपाची तांक कोंकणी बरोवप्यांमदीं आसा, हाची गवाय तातूंतल्यान मेळटा. हें समीक्षा–साहित्य चडशें, दिसाळीं आनी हेर नेमाळ्यांनीं उजवाडाक आयिल्ले परिक्षणात्मक लेख, पुस्तकांक बरयिल्लयो प्रक्षिणात्मक प्रस्तावना, साहित्य मेळयांत वो साहित्य परिशदांनीं केल्लीं भाशणां [अध्यक्ष वो हेर जाणकारांनीं केल्लीं हीं भाशणां चडशीं छापल्लीं आसतात.] आनी रेडियोचेर केल्लीं (आनी मागीर छापिल्लीं) परिक्षणां, हे स्वरूपांत आसा. सर्वश्री रवीन्द्र केळेकार, मनोहरराय सरदेसाय, लक्ष्मणराव सरदेसाय, बा. भ. बोरकार, रा. ना. नायक, र. वि. पंडित, चंद्र-कांत केणी, अ. ना. म्हांबरो, नागेश करमली, यशवंत पालेकार इत्या-दींच्या लिखणेंतल्यान अशें साहित्य भायर पडिल्लें आसा. संख्येन तें सामकें उणें आसा. श्री. गोविंद मुद्रस हांचेय साहित्य–परिक्ष-णाचे कांय लेख उजवाडाक आयिल्ले आसात. कोंकणीत देवनागरी लिपयेंत समीक्षात्मक साहित्याचें एकूच पुस्तक आसा. कोंकणी आनी मराठी भाशेंतले एक व्हड बरोवपी श्री. लक्ष्मणराव सरदेसाय हाणीं बरयिल्लें 'कथाशिल्प' हें तें पुस्तक. कोंकणींतले कथाकार पुंडलिक नायक, शीला नायक [आतां शांतालक्ष्मी कोळंबकार], मीना काकोड-कार आनी दामोदर मावजो हांच्या कथा–साहित्याची समीक्षा हे पुस्तकांत आसा. लक्ष्मणराव हे एक व्हड कथाकार जावन गेले. मराठी कथा–साहित्याच्या इतिहासांत तर तांची सुवात खूप म्हत्वाची आनी मानाची आसा. कथा हे साहित्य–तरेचो तांचो अणभव आनी साधना केदी, हें कोणाक सांगपाची गरज ना. आपल्या ह्या अणभ-वाचो नी ज्ञानाचो उपेग करून ताणीं चारूय बरोवप्यांच्या कथा--झेल्यांतलीं सुंदरतेचीं थळां आस्वादकाच्या भूमिकेंतल्यान विस्कटावन दाखयल्यांत आनी दोश–थळांचोय उल्लेख केला. हे पुस्तकांत कथेचो आशय आनी घाट, हांचेविशींय मार्गदर्शन आसा.

कोंकणी समीक्षा–साहित्यांत कांय समान गुण आमकां दिश्टी पडटात. ललित साहित्यांत जशें उकतावणेचें स्वातंत्र्य आयलें, तशें समीक्षेचेंय रूप बदल्लें. साहित्याचें मूल्यमोजप करतना साहित्या–भायले नेम ताका लागू करप ना. बरोवपी जें साहित्य - शिल्प वाचप्यां-मुखार उबें करता, आनी तातूंतल्यान जें कितें सांगूंक सोदता, तें सोदक बुद्धीन पळोवप आनी आपल्या कार्यांत बरोवप्याक येश मेळ्ळां काय कितें, हें साहित्यविशयक नेम लावन थारावप, हें नवे समीक्षेचें कार्य आसा. नव्या समीक्षेच्या ह्या विशेशाचें पडबिंब कोंकणी समीक्षेंत पुराय नासलें, जाल्यारय कांय प्रमाणांत दिसून येता. लक्ष्मणरावांच्या ‘ कथा शिल्पां ’त हो गुण बऱ्याच प्रमाणांत उकतो जाल्लो आसा. पुण, कांय कोंकणी बरोवप्यांच्या समीक्षा–बरपांत साहित्या–भायले नेम लावन ललित साहित्याचें मूल्य - मोजप जालां, हें स्पश्टपणान दिसता.

कोंकणी समीक्षेचो दुसरो एक विशेश म्हळ्यार, हें साहित्य चडशें ललित साहित्य बरोवपी साहित्यिकांच्या लिखणेंतल्यान प्रसवलां. बेन जॉन्सन हाणीं एके सुवातेर बरोवन दवरलां कि, To Judge of poets is only the faculty of poets. हें विधान पूर्ण सत्य नासलें, तरीय तातूंत कांय प्रमाणांत तथ्य आसा. जो बरोवपी ललित साहित्याचो लेखक आनी समीक्षक, हीं दोनूय कामां करता, तो समीक्षा–साहित्याचो वावर बरे तरेन करूंक शकता. ललित साहित्याची कला ताका बरे तरेन खबर आशिल्ल्यान, जे साहित्याची तो समीक्षा करता, तें बरेतरेन समजून घेवप आनी ताचें मूल्यमोजप करून बरोवप्याक न्याय दिवप ताका शक्य जाता. ललित साहित्याच्या बरोवप्यान समीक्षा–बरपय करूंक जाय, हें नांवाजते मराठी समीक्षक श्री. वा. ल. कुळकर्णी हांचें म्हणणें हे दृश्टीन म्हत्वाचें मानूंक जाय. जो बरोवपी ललित साहित्यांत अपेशी थरता, तो टिकाकार जाता, अशें कोणेय तरी म्हणलां. हें विधान कोंकणीक लागू जायना. कोंकणीतल्या साहित्यिकांनीं जें थोडें–भोव समीक्षा-साहित्य

बरयलां, तें आपल्या ललित साहित्याचो वावर यशस्वीपणान चालू दवरूनच. तें संख्येन उणें आसलें जाल्यारूय ताचो पांवडो उणो ना.

कोंकणी समीक्षेचें आनी एक वैशिश्त्य, खरें म्हंणल्यार ताची मर्यादा, हांगा स्पश्ट करूंक जाय. कोंकणींतलें समीक्षा - बरप चडशें वर्णनात्मक आसा. तातूंत विवेचनाचेर फावो तो भर दिल्लो दिसना. खंयच्याय बरपाची समीक्षा करतना ताच्या वेगळ्या वेगळ्या आंगांची विस्कटावणी जावंक जाय. कोंकणी समीक्षेंत हें खूप उणे प्रमाणांत दिश्टी पडटा. बरोवपी आनी ताचें पुस्तक हांची तोखणायच चड जाल्या, अशें खूप खेपे दिसता. खंयच्याय भाशेंतल्या साहित्य - निर्मणाच्या सुर्वेच्या काळांत अशें घडप, ही सभाविकच गजाल. साहित्य - विकासाच्या सुरवातीच्या काळांत, लेखकाक उत्तेजन दिवंचें - जाग्यार ताका नाउमेद करपाचो टिकाकारान येत्न केलो, जाल्यार ललित साहित्याची वाड खुंटटा. पुण, उत्तेजन दिवप म्हळ्यार फकत तोखणायच करप न्हय. बरपांतले दोश दाखोवन टिकाकारान लेख-काक मार्गदर्शन करपाक जाय. हें करता आसतना समीक्षकान वस्तु-निश्ठ बुद्धी आनी बरपाकडेन सहानुभूतीन पळोवपाची दृश्टी सोडूंक फावना. कोंकणींतल्या समीक्षा–बरपांत हें आतां सवका - सवका दिसूं लागलां, ही बरी गजाल आसा.

कोंकणी समीक्षेचें एक म्हत्त्वाचें दोश - थळ ठळकपणान नद-रेंत भरता, तें अशें कि, ही समीक्षा चडशी पुस्तकांच्या परिक्षणांपुर-तीच मर्यादित आसा. कथा, काव्य, नवलकाणी, नाटक ह्यां-सारक्या एकाद्र्या साहित्य - तरेच्या विकासाचो टिकात्मक अभ्यास, एकाद्र्या बरोवप्याच्या सगळ्या साहित्य - कृतींच्या सगळ्या आंगांचो वा एकाद्र्याच आंगाचो केल्लो खोल अभ्यास, हे विशय कोंकणी समीक्षेन उपेक्षिल्ले आसात. खंयच्याय भाशेंतल्या समीक्षा–साहित्यांत जेन्ना वेगळ्यावेगळ्या विशयांचो विचार जाता, तेन्ना ललित साहित्याक बरेतरेन मार्गदर्शन जावंक पावता. कोंकणी साहित्याचो

एकंदर नियाळ करपी पुस्तकां वो लेख कोंकणींत चडशे दिश्टीच पडना म्हणल्यार जाता. क्वचित केन्नाय एकाद्रो – दुसरो लेख नेमाळ्यांनी दिसता. असलें साहित्य जें थोडें-भोव दिश्टी पडटा, तें साहित्य परिशदांनी वो लेखक संमेलनांनी केल्ल्या छापील भाशणांच्या रुपांत. पुण, स्वभाविकपणान, अशा भाशणांत विवेचनात्मक नियाळापरस वर्णनात्मक नियाळच चड आसता. प्रो. शांताराम हेदो हाणीं काणकोणांत जाल्ल्या कोंकणी लेखक संमेलनांत केल्लें भाशण कोंकणी साहित्याच्या विकासाचो वर्णनात्मक नियाळ करपी आसलें, जाल्यारूय तांच्या ह्या भाशणांत कोंकणी साहित्याचें वस्तुनिश्ठ मूल्यमोजप जाला, हातूंत दुभाव ना.

कोंकणींतल्या समीक्षात्मक साहित्याच्या ह्या नियाळांतल्यान दोन म्हत्वाचीं अनुमानां भायर आयल्यांत. पयलें अशें कि, कोंकणी समीक्षात्मक साहित्याची संख्या सामकी उणी आसा. दुसरें अशें कि, जें थोडेंभोव समीक्षा - साहित्य आसा, तें चडशें विशिश्ट पुस्तकांचो परिक्षणात्मक अभ्यास हेच स्वरूपांतलें आसा. हे साहित्याचें मळ कशें गिरेस्त करचें, हेविशीं हांवें वयर कांय उपाय सुचयल्यात. दिसाळ्यांनीं आनी हेर नेमाळ्यांनीं बरोवप्यांक समीक्षा- साहित्य बरोवपाक उत्तेजन दिवप हो आनी एक उपाय हांव हांगा सुचोवंक सोदतां. हे प्रयत्न योजनाबद्ध जावंक जाय.

जानेवारी १९८२ त साहित्य अकादमीन औरंगाबादेंत मराठवाडा विद्यापीठांत गुजराती, मराठी, सिंधी आनी कोंकणी हे भाशांतल्या बरोवप्यांखातीर 'समीक्षा - साहित्य' ह्या विशयाचेर पांच दिसांचें एक कृति - सत्र घडोवन हाडिल्लें. कोंकणी बरोवप्यांपैकीं श्री. तानाजी हळर्णकार, श्री. तेनसिंग रोद्रीगीश, सौ. हेमा नायक आनी हांव, अश्या चार जाणांक साहित्य अकादमीन हे कृतिसत्रांत वांटो घेवपाखातीर आपयिल्लें. मराठी, गुजराती आनी सिंधी ह्या भाशांतल्या बरोवप्यांसांगातान ह्या कृतिसत्रांत वांटो घेतना आमकां

कोंकणी बरोवप्यांक कोंकणी साहित्य हें समीक्षात्मक बरपाच्या मळार कितलें फाटीं आसा, हाची जाणीव जाली. 'कोंकणीतल्या समीक्षा-साहित्याची सध्याची स्थिती' ह्या विशयाचेर पेपर बरोवन तो कृति-सत्रांत वाचपाची जापसालदारकी साहित्य अकादमीन म्हजेर सोंपयिल्ली. हो पेपर तयार करपाखातीर कोंकणी समीक्षा - साहित्याचो अभ्यास करतना, ह्या मळावयली आमची आस्पत फकत एक पुस्तक, प्रस्तावनांच्या रूपांतलो कांय पुस्तकांचो परिक्षणात्मक अभ्यास, लेख नी भाशणां, इतलीच आसा, हाची म्हाका जाणीव जाली. सुदैवान कोंकणी समीक्षेची दुर्दशा सोंपपाचे दिस लागीं पावल्यात अशीं चिन्हां फाटल्या चार - पांच वर्सांत दिसूंक लागल्यांत. वेगळ्या-वेगळ्या नेमाळ्यांनी आतां समीक्षात्मक साहित्य येवंक लागलां. कांय जाणकार बरोवपी ह्या विशयाकडेन आकर्शित जाल्यात आनी नवे लेखकय ह्या मळार पावलां मारूंक लागल्यात.

फाटल्या चार – पांच वर्सांत कोंकणी नेमाळ्यांनी जांचे समीक्षा—लेख दिश्टी पडल्यात, अशे लेखक म्हळ्यार प्रा. प्रकाश थळी, श्री. अ. ना. म्हांबरो, श्री. नागेश करमली, श्री. यशवंत पालेकार, श्री. हरिश्चंद्र नागवेंकार आनी श्री. तानाजी हळर्णकार. श्री. नंदकुमार कामत, श्री. रवीन्द्र म्हाड्डोळकार, प्रा. सोमनाथ कोमरपंत, प्रा. ओमप्रकाश परब हांचेय समीक्षा- लेख नेमाळ्यांनी उजवाडाक आयल्यात. श्री. पुंडलिक नायक हांचो कोंकणी नाटक आनी नाट्य–माची, हे, विशयावयलो एक परिक्षणात्मक लेख 'कोंकणी' वर्सुकी अंकांत (१९८३) वाचूंक मेळ्ळो. जांचें समीक्षा - बरप हालीं उजवाडाक आयलां, अशे कांय लेखक म्हज्या नदरेंतल्यान सुटल्यात जावंये. समीक्षा— साहित्याच्या दिश्टीन एक बरी गजाल घडल्या ती अशी कि, कोंकणीतल्या भोवतेक सगळ्या नेमाळ्यांक आतां समीक्षा - बरपाचें म्हत्त्व कळूंक लागलां. ललित साहित्य आनी वैचारिक साहित्या-बराबरच समीक्षा - लेखय नेमाळ्यांचीं पानां सजवंक लागल्यात. लेखकाच्या एकाद्र्या साहित्य - कृतीचो वो तिच्या विशिश्ट आंगांचो

लेखकाकूच नियाळ करपाक लायलो जाल्यार, त्या आंगांचेर बरे-तरेन उजवाड पडूंक पावता. अशे तरेचे नियाळ-लेख कोंकणी नेमाळयांनीं दिसूंक लागल्यात. आपली आवडटी कथा वो कविता वो आपल्या पुस्तकांतलें पात्र, हांचेर लेखकांनीच उक्तायिल्ले विचार नेमाळयांनी उजवाडाक आयल्यात. हो आप-नियाळाचो प्रकार कोंकणी ललित साहित्याच्या वाडीक लाबदिणो थरतलो, हातूंत दुभाव ना. असो एक वाचनीय लेख आसा श्री. रमेश वेळुस्कार हांचो. 'शिर शिर नाम्रुबे' ह्या आपल्या कवितेची साहित्यिक विस्कटा-वणी ताणी ह्या लेखांत ('कोंकणी' वर्सुकी अंक १९८३) केल्या.

फाटल्या चार–पांच वर्सांत जें समीक्षा–साहित्य उजवाडाक आयलां ताचेर एक नदर भोंवडायल्यार एक गजाल उक्ती जाता ती ही कि, आतां कोंकणीं समीक्षा–बरपांत मातशी विविधताय येव-पाक लागल्या. काव्यांतलें समाज–दर्शन, काव्यांतल्यो प्रतिमा, एकाद्रया कवीच्या काव्याची आशयादारीत समीक्षा, कथेचो साबार नियाळ, कोंकणीतल्या साबार नाटकांचो नियाळ, एकाद्रया कवीचीं साबार कविता, कोंकणी साहित्यांतलो विनोद, साहित्य–कृतींतल्या एकाद्रया पात्राचें सभाव-चित्रण इत्यादि विविध विशयांचेर समीक्षा-बरप जांवंक लागलां. हें समीक्षा–बरप उंच पांवड्याचें आसा, हें दुभावविरयत आसलें, तरी कोंकणी साहित्याच्या वेगळया वेगळया आंगांचो अदीक खोलायेन अभ्यास करपी समीक्षा–बरप आजून फावो ते प्रमाणांत निर्माण जायना, हेंय तितलेंच खरें. कोंकणी कवितेंतले छंद, नाद, रुपकां, विशय इत्यादि मुद्यांचो अभ्यास करपी समीक्षा निर्माण जावंक जाय. कोंकणी नवलकाणी, नाटक, निबंद, वैचारिक बरप इत्यादींची अदीक खोलायेन समीक्षा जावपाची आनी तांच्यांतले प्रवाह सोदपाची खूप गरज आसा. कोंकणी कथेंतलीं वैशिश्ट्यां, वेगळे-वेगळे कथा-लेखक, नवलकाणयेकार आनी हेर लेखक हांच्या साहित्य-शिल्पांतले गुण-दोश आनी भुरग्यांखातीर आशिल्ल्या साहित्याचीं वैशिश्ट्यां, हांचेर सोदक बुद्धीन उजवाड घालपाची आव-

श्यकता आसा. रोमी आनी कन्नड लिपयेंतल्या साहित्याचो वेगळ्या वेगळ्या आंगांनीं अभ्यास करपी, कोंकणीतल्या अणकारित साहित्याचे गुण–दोश दाखोवपी इत्यादि समीक्षा–बरप उजवाडाक येवपाक जाय. रोमी आनी कन्नड लिपयेंतल्या कोंकणी साहित्यावेळे समीक्षा–लेख देवनागरी कोंकणींत उजवाडाक आयल्यार रोमी आनी कन्नड लिपयेंतल्या कोंकणी साहित्याची आमकां अदीक लागशिल्ली वळख जातली आनी कोंकणी साहित्यिक जे वेगळ्या वेगळ्या लिपयांक लागून विभागल्यात ते एकठांय येवपाची प्रक्रिया सुरू जातली.

ललित साहित्य हें उत्स्फूर्त अभिव्यक्तीचें फळ आशिल्ल्यान, एकाद्र्या बरोवप्याक तूं दरवर्सा अमक्योच कथा, कविता वो नवलकाणयो बरय अशें सांगलें म्हुण तो त्यो बरोवंक शकतलोच अशें सांगूंक जायना. ललित साहित्याच्या लेखकाची प्रतिभा–शक्त नियोजनाच्या फास्कींत बसवप, हें खूप कठिण, लागींलागीं अशक्य काम आसा. मागणेप्रमाण पुरवठो करपी लेखक नात, अशें न्हंय. वेगळ्या-वेगळ्या भाशांतल्या साहित्यांत ते ठळकपणान दिश्टी पडटात. पुण, अशे तरेन निर्माण जाल्लें ललित साहित्य चडशें सकयल्या पांवड्याचें आसता. उत्कृश्ट ललित साहित्य, हें उत्स्फूर्तपणानच निर्माण जाल्लें आसता. समीक्षा–साहित्याची गजाल वेगळी. बरें समीक्षा-साहित्य हेतूपूर्वक आनी योजनापूर्वक तयार करप शक्य जाता. कोंकणी साहित्यिकांनीं तशें तें तयार करूंक जाय. ह्या खातीर समीक्षेक ओंपिल्ल्या एका नेमाळ्याची सामकी गरज आसा. मराठींत 'आलोचना' हे नांवाचें एक म्हयनाळें हो वावर करता. कोंकणींत, कांय वर्सांपयलीं, समीक्षेक ओंपिल्लें 'साहित्य विचार' हे नांवाचें एक नेमाळें सुरू जाल्लें. तें आतां दिश्टी पडना.

समीक्षा–साहित्य योजनापूर्वक निर्माण करप शक्य आसलें, तरीय एक गजाल आमी विसरूंक फावना, ती म्हळ्यार ललित साहित्याचो वांगड आसलो, तरच समीक्षा - साहित्याचो विकास जावंक पावता.

ललित साहित्याचें झाड रसरशीतपणान फुल्लें, तरच समीक्षा–साहित्य नेटान पावलां मारूंक पावतलें, हाचो विसर पडूंक जायना. कोंकणीत ललित साहित्यच जर अपंगुळ उल्लें तर समीक्षा - साहित्याची वाड कशी जातली? समीक्षा–साहित्याच्या उदरगतीचो विचार करतना ह्या प्रश्नाकडेन दुर्लक्ष जावंचें ना, हाची आमी जतनाय घेवंक जाय.

कोंकणी कथेचो प्रवास

कोंकणी सरस्पतीच्या आंगणांत कथा, ह्या साहित्य-प्रकाराचो विकास कसो आनी कितलो जाला, हें पळोवपाचो जेन्ना एकाद्रो साहित्य-अभ्यासक येत्न करता, तेन्ना एक गजाल ताच्या ध्यानांत येता कि, कोंकणी कथेचो विकास, ही पुराय नासली, तरीय व्हड प्रमाणांत गोंय-मुक्तीउप्रांतची प्रक्रिया आसा. कोंकणी कथा, विशेश-करून देवनागरी लिपयेंतली कोंकणी कथा, ही मुक्तीपयलीं क्वचितच दिश्टी पड्डाली. साहित्याचो हो प्रकार आंगा-पांगान आनी पांवडयान वाडलो, तो गोंयकार मनीस वसाहतवादाच्या चेपणांतल्यान मेकळो जालो तेन्नासावनच. गोंयच्या मुक्तीउप्रांत, कथेचे मळार कोंकणी बरोवपी फाटल्या काळाच्या मानान चड प्रमाणांत दिसूंक लागले. म्हुणूनच, देवनागरी लिपयेंतल्या कोंकणी कथेच्या वाटचालीचो आढावो घेवपाचो आसल्यार, गोंय-मुक्ती उप्रांतच्या १५-२० वर्सांत कोंकणी कथेचीं पावलां कशीं पडलीं, ह्या काळांत कथेचे विकासाचें रूप कशें आशिल्लें आनी आयची कोंकणी कथा कशी आसा, तिचो सद्याचो पांवडो कितें आसा, हाचेर बारकायेन नदर भोंवडावप खूप गरजेचें आसा.

देवनागरी लिपयेंतल्या कोंकणी कथेची सुरवात जाली, ती शणै गोंयबाबांच्या कथा-साहित्यान. ताच्या ‘ गोमन्तोपनिषद ’ ह्या पुस्त-

काच्या दोन खंडांत ज्यो कथा आसात, त्यो ' म्हजी बा खैं गेली ? ' ह्या एका कथेचो आडवाद केल्यार, आर्विल्ल्या कथांच्या तंत्रांत बसनात. ह्या कथांक तत्त्वज्ञानी बसका आशिल्ल्यान तांचें रूप वेगळेंच आसा. शणै गोंयबाबांच्या कथा–बरपाउप्रांत कोंकणीत ज्यो कथा उजवाडाक आयल्यो, त्यो संख्येन खूब उणें आसल्यो. कोंकणी कथा–साहित्याच्या मळावयली एक बरी घडणूक दिसून आयली ती १९३५ हे वर्सा. ' ओंवळां ' हो प्रातिनिधीक कथां–झेलो त्या वर्सा उजवाडाक आयलो. १९५० उप्रांत आर्विल्ले कथेचें रूप आशिल्ल्यो कथा कोंकणीच्या मळार अदीक प्रमाणांत दिसूंक लागल्यो. ' भुंयचाफीं ' [१९५६] हो प्रातिनिधीक कथां–झेलो कोंकणी कथा सवका-सवका पावलां मारूंक लागल्या, हाची गवाय दिवपी आशिल्लो. अशें तरेन, १९६१ मेरेनचो काल ध्यानांत घेतल्यार, कोंकणी कथेच्या खूप सवकसायेन जाल्ल्या वाटचालीची कल्पना येता. गोंयच्या मुक्तीउप्रांत हें चित्र बदल्लें. कोंकणी साहित्याचें मळ सगल्या दृश्टीन फुलूंक लागलें. नवे–नवे कथा–लेखक कथेचो वाठार समृद्ध करपा-खातीर मुखार येवंक लागले. कथा–विश्वाचो आवांठ वाडलो. तंत्राच्या दृश्टीन कथा सुदारली. तंत्राच्या नदरेन जिका कथा म्हूणूं येत, अशी कथा कोंकणींत फळली, ती मुक्तीउप्रांतच. कोंकणी कथेच्या ह्या नव्या रुपाची बुनयाद घालपी बरोवप्यांभितर श्री. चंद्रकांत केणी हांचो वावर ठळकपणान नदरेंत भरता. (रोमी लिपयेंतल्या कोंकणी कथेक नवें रुप दिवपाचो वावर श्री. फेलीसियु कार्दोज हाणीं केलो.) ' धर्तरी अजून जियेताली ' हो श्री. चंद्रकांत केणी हांच्या कथांचो झेलो ह्या काळांत उजवाडाक आयलो आनी ताणें कोंकणी (देवनागरी) साहित्याच्या मळार इतिहास घडयलो. तंत्राच्या नदरेन जांकां कथा म्हूणूं येता, अशा कथांचो कोंकणीतलो हो पयलो–वयलो कथां–झेलो आसा.

मुक्तीउप्रांतच्या पंद्रा वर्सांत ज्या कथाकारांनी कोंकणी कथेचें रोपटें वाडयलें, तातूंभितर श्री. चंद्रकांत केणी हांच्याखेरीज श्री. दामोदर मावजो, सौ. शीला कोळंबकार [शीला नायक], श्री. पुंडलिक

नायक आनी सौ. मीना काकोडकार हांचो वावर सगल्या दृश्टीन उठून दिसलो. ह्या कथाकारांनी कोंकणी कथेची बरे तरेन पोसवण करून तिका एक दिशा दिली. श्री. दत्ता नायक, श्री. गजानन जोग, श्री. ओलिव्हीन गोमीश, श्री. एन. शिवदास, श्री. गुरुदास बांबोळकार, श्री. अच्युत तोटेकार, सौ. जयमाला दणायत इत्यादि बरोवप्यांनीय कथा बरवपांत सातत्य दाखोवन ही साहित्य-तरा लोकप्रिय केली. विनोदी कथेच्या मळार हो वावर श्री. अ. ना. म्हांबरो हाणीं मोटया नेटान फुडें व्हेलो.

हे कथाकारांबराबरच आनीकय कितल्याश्याच कथा--बरोवप्यांनी कथा-साहित्यांत आप-आपल्या तरेन भर घातली. तांच्योय कांय कथा उंच पांवड्याच्यो आशिल्ल्यो, पुण हे बरोवप्यांनी कथा--बरवपांत सातत्य दाखयलें ना. श्री. गोविन्द मुद्रस, श्री. उदय भेंब्रो, श्री. सुरेश काकोडकार, श्री. अनिल बोरकार इत्यादींचो अश्या बरोवप्यांमदीं आस्पाव जाता.

ह्या सगल्या कथाकारांक लागून कोंकणी कथा फकत संख्येनच वाडलीना, तर ती गुणवत्तेनय वयलो पांवडो गांटपाक लागली. विशय आनी आशय हांच्या दृश्टीन ती जशी मनभुलोवणी जाली, तशीच ती विविधतायेनय नटली. ही विविधताय कथेच्या घाटांतय पडबिंबित जाल्ली आमकां दिसता. कथानक, वातावरण आनी सभावरेखाटन, हांची एकरुपता, हो बऱ्या कथेचो एक म्हत्त्वाचो विशेश. हो विशेश आमकां मुक्ती उप्रांतच्या कथांनी दिश्टी पडटा. हेबाबतींत श्री. चंद्रकांत केणी हांच्या कथा-साहित्याचो खास उल्लेख करप योग्य थरतलें. तंत्र-शुद्ध कथा कशी बरोवंची, हें श्री. चंद्रकांत केणी हांचेकडच्यान शिकचें. मोजकीच पात्रां आनी मोजकेच प्रसंग घेवन सादया-सरळ भाशेच्या प्रसन्न आविश्कारावल्यान ताणीं कथानकां फुलयल्यांत. तांच्या लिखणेन उक्तायिल्ली पात्रांची भाव-जीण वाचप्यांचें मन ओडून घेता. प्रतिकांचो वापर करून कथेक आशय दिवपाचो गुण जसो तांच्या कथेंत दिश्टी पडटा, तशेच सूचकता आनी नेमकेपण, हे गुणय वाचप्यांचें मन आकर्शित करतात.

मुक्तीउप्रांतच्या कोंकणी कथेंत फकत तंत्राच्याबाबतींतच सुदारणा घडून आयली ना, तर कथा–विश्वाच्याबाबतींतय मुळाषो बदल घडून आयलो. श्री. दामोदर मावजो, श्री. पुंडलिक नायक, सौ. शीला कोळंबकार, सौ. मीना काकोडकार, श्री. गजानन जोग, श्री. ओलिव्हीन गोमीश, श्री. दत्ता नायक, श्री. एन. शिवदास, सौ. जयमाला दणायत, श्री. गुरूदास बांबोळकार, श्री. अच्युत तोटेकार इत्यादि कथाकारांचें साहित्य नदरेखाला घातल्यार कोंकणी कथेचें एक वैशिश्ट्य रोकडेंच ध्यानांत येता, तें म्हळ्यार ह्या कथाकारांच्या लिखणेन गोंयच्या मातयेंतल्यान शक्त घेतल्या. गोंयच्या भुंयेतल्यान स्फूर्त घेवन ह्या कथाकारांनी गोंयची जीण आपणाल्या कथा–साहित्यांत टसठशीतपणान चितरायल्या. हे बरोवप्यांनीं गोंयच्या जिणेंतले विशय निवडले आनी गोंयकार मनश्याच्या – कोंकणी मनश्याच्या जिणेचीं वेगळीं वेगळीं तासां उकतायलीं. गोंयची गांव–जीण, हे जिणें-तल्या मनश्या–मनश्यांभितल्ले संबंद आनी संघर्श, गोयांतलीं सामान्य मनशां, तांचीं सुखदुख्खां आनी हावेस, सैमाचीं बरीं—वायट रुपां इत्यादि सगळें, कोंकणी कथेच्या माध्यमांतल्यान, प्रत्ययकारीरितीन पयलेच खेपे परगट जालें. कथेच्या घाटासंबंदीं कोंकणी बरोवपी वेग-वेगळे प्रयोग करतात तें दिसूंक लागलें. मुक्तीउप्रांतच्या कोंकणी कथेंत उमाळ्यांचें इतलें खोलायेन परगटण जालां कि हाका लागून ह्या पिळगेची कथा काव्यात्म जाल्ली आमकां दिसता. ही कथा फकत घडणु-कांचेंच चित्र परगटायना, तर तातूंत पात्रांच्या मन–दर्यांत खोल उडकी मारून तांच्या वागणुकीचो अर्थ सोदून काडपाचो कथा–कारांचो येत्नय आमकां दिसता. ह्या काळांतल्या कथेंत आमच्या कांय कथाकारांनीं जीं मनचित्रां काडल्यांत, तीं कोंकणी कथेक अजरंवर करपी आसात. घड-णुको चितारुनच न्हय, तर सभाव–रेखाटनांतल्यान कथानकाचो प्रवाह मुखार व्हरप आनी कथानकाच्या प्रवाहांतल्यान आपसूकच वातावरण-निर्मिती करप, हीं बऱ्या कथेचीं लक्षणां आसात. हेविशीं मुक्तीउप्रांतच्या वीस वर्सांतली कथा मातूय फाटीं ना. कोंकणी कथेंतलीं सभाव–चित्रणा आनी वातावरण–निर्मिती रसरशीत आसा, हाची गवाय दिवपी

कितल्योश्योच कथा ह्या काळांत निर्माण जाल्यात. कोंकणी कथा, ह्या काळांत रचनेच्या दृश्टीन प्रमाणशीर जाल्ल्याचेंय आमकां दिश्टी पड्टा. पाल्हाळाच्या मर्यादेंतल्यान कोंकणी कथा खूबशा प्रमाणांत मेकळी जाल्या, हाची प्रचिती हाडून दिवपी ही कथा आसा. प्रतिकांचो वापर करून कथा आशय-संपन्न करपाची कथाकारांची कुशलताय तातूंतल्यान प्रतित जाल्ली आमकां दिसता. सूचकता आनी संयम हें बऱ्या कथेचे गुण-विशेशय ह्या कथेंत दिश्टी पड्टात. निवळ घडणुकांचें चित्रण जावं, व्यक्ति-चित्रण जावं वो मन-चित्रण जावं, कोंकणी कथा मुक्ति-उप्रांत खऱ्या अर्थान लघुकथा जाल्या हाची जाणीव जाता. मुक्ती-उप्रांतच्या सुर्वेच्या काळांत ही कथा चडशी नेमाळ्यांतल्यान उजवाडाक आयली. श्री. गुरुनाथ केळेकारांचें त्या वेळावयलें 'नवें गोंय', 'परमळ' 'पुनव', 'कोंकण भारती,' 'राष्ट्रमत', 'सोमार' इत्यादि नेमाळ्यांनी ती केळयली. भोवतेक कथां-झेले उजवाडाक आयले ते कांय वर्सांनीं. ह्या काळांतल्या पयल्या धा वर्सांच्या कोंकणी कथेची कल्पना 'प्रसादाफूल' ह्या वेंचिक कथाकारांच्या कथां-झेल्यांतल्यान येता.

मुक्ती उप्रांतच्या २० वर्सांत कोंकणींतल्या कथा-साहित्याचेर जांचो मोलादिक प्रभाव पडिल्लो आमकां दिसता, त्या कथाकारांचें कथा-बरप तांच्या खाशेल्या गुणवैशिश्ट्यांनी उठून दिसता. कोंकणी कथेची बुनयाद घालपी श्री. चंद्रकांत केणी हांच्या कथेचीं कांय वैशिश्ट्यां वयर नमूद केल्लीं आसात. तांचें ठळकपणान नदरेंत भरता, अशें आनी एक वैशिश्ट्य आसा, तें म्हंणल्यार तांच्या कथांतलें कथा-सूत्र विशिश्ट वाठाराकडेन बांदिल्लें ना. तांचे कथा-विशय विशिश्ट प्रदेशांकडेन संबंदित नात. तांच्या कथानकांक विश्वात्मक स्वरूप आशिल्लें दिसता. कोंकणी कथेचें मळ समृद्ध करपी असो ह्या काळांतलो दुसरो कथालेखक आसा श्री. दामोदर मावजो. गोंयच्या भुयेंतल्यान स्फूर्त घेवपी असो हो कथाकार. गोंयच्या वाठारांतलीं वेगळीं वेगळीं मनशां (आनी प्राणीयबी) तांच्या कथांनी येवन वतात. ह्या मनशांचे उमाळे, तांचीं सुखदुख्खां उलगून दाखोवपी अशो तांच्यो कथा वाचतगेर आमच्या मुखार उबें जाता तें लेखकाचें संवेदनाशील मन. पात्रांच्या काळजांत रिगून तांच्या

भाव–भावनांक नाजुकपणान स्पर्श करपाचें सामर्थ्य तांच्या लिखणेक लाबलां. खिरस्ती जिणेचें दर्शन तांच्यो कथा घडयतात. पुण, हेर विशयय ताणीं हातायळ्यात. प्रतिकांतल्यान आशय घडोवप, सभाव–चित्रणांतल्यान आनी वातावरण–निर्मितींतल्यान कथानकाचो प्रवाह मुखार व्हरप आनी निवेदनांत नी चित्रणांत नेमकेपण संयम नी अलिप्तपणा दाखोवप, हीं गुणवैशिश्ट्यां तांच्या कथेंत दिश्टी पडात. श्री. मावजो हे तपशीलाचेर भर दितात, हें खरें आसलें, जाल्यारुय तांच्या कथेंत पाल्हाळ हो चडसो दिश्टी पडना. तांच्या कथेंतलें मनशा––मनशांमदल्या भावसंबंदांचें चित्रण तांच्या सादया–सरळ आनी धांवत्या शैलीक लागून उठावदार जालां. तांच्या कथेंतलीं कांय व्यक्ति-चित्रणां तांच्या कथेक खूब उंचाय हाडटात.

जांच्या कथांत जबरदस्त कथा-बिजां दिसतात, असो ह्या काळां-तलो कथाकार जावन आसा, श्री. पुंडलिक नायक. आपल्या कथा–साहित्यांत आनी हेर साहित्य–प्रकारांत गोंयची गांव-जीण जाणीं अजरंवर करून दवल्ल्या, त्या ह्या प्रतिभावान लेखकान कोंकणी कथेंतल्यान गोंयच्या भौसाचीं सुखदुखां मोट्या आवेसान पुण संयमान मांडल्यांत. भौसाच्या जिणेंतले प्रश्न, तांच्यावयले अन्याय आनी अत्याचार, तांच्या मनांतले संघर्श, गांवांतल्या मनशांमितल्ले भावनिक संबंद, तशेंच अन्यायी समाजरचनेन प्रस्थापित केल्ले संबंद, ह्यो सगल्यो गजाली श्री. नायक हांच्या कथा––साहित्यांत (आनी हेर साहित्यांतय) जित्यो–जागत्यो जावन आमच्या मुखार उब्यो जातात. प्रतिकांचो वापर करून कथेक आशय दिवपाची तांची किशालकाय, गांव–जिणेक फावो अशें वातावरण निर्माण करपाची तांच्या लिखणेक आशिल्ली तांक, तांच्या कथेंतली सूचकता, भाशेवयलें, विशेश करुन गांव––भाशेवयलें तांचें पारंगतपण, तांच्या कथेंत प्रतित जाल्लीं उदात्त मानवतावादी मुल्यां आनी तितलेंच म्हत्वाचें अशें तांच्या कथेंतलें वास्तववादी चित्रण, हीं सगळीं वैशिश्ट्यां कोंकणी कथेक सामान्याभायली शक्त दितात. गांव–जिणेविशींचें तांचें अणभव–विश्व समृद्ध आशिल्ल्यान तांच्यो कथा ह्यो विशय आनी आशय हांच्या दृश्टीन संपन्न जाल्यात. श्री.

पुंडलिक नायक हांचो निजाचो बंडखोरपणा तांच्या कथेंत पडबिंबित जाला आनी तो घसघशीतपणान उकतो जाता, तांच्या भाशेच्या ओजस्वीपणांतल्यान.

ह्या काळांतली सौ. शीला कोळंबकार हांची कथा वाचतगेर वेगळोच अणभव येता. तांच्या कथेंत उमाळ्यांचें इतलें खोल परगटण जालां कि, तांची कथा काव्यात्म जाल्या. तांचें भावुक आनी सप्न-नाळू मन तांच्या प्रत्येक कथेंत उकतें जाता. तांची निवेदनाची रीतय तांची भावुकता दाखयता. थोड्याच उतरांभितर प्रसंग–चित्रां आनी तातूंतल्यान व्यक्ति—चित्रां उबीं करपाची तांची कुशलताय मनभुलो-वणी आसा. आपणाल्या पात्रांच्या मन—दर्यांत खोल उडकी मारुन तांचे उमाळे अचूकपणान हातांत धरपाचें सामर्थ्य तांच्या लिखणेंत आसा. भुरग्यांली भाव—जीण चितरावची ती सौ. शीला कोळंबकार हाणींच. इतली कुशलताय आशिल्लो दुसरो कथाकार कोंकणी साहित्यांत आजून येवंचो आसा, अशें म्हणप हें मातय अतितायेचें थरचें ना. कोंकणी कथा अशीच काव्यात्म जाल्ली दिसता, ती सौ. मीना काकोडकार हांच्या कथांत. पात्रांचे उमाळे, तांच्यो व्यथा, तांचे हावेस हांचें बारीकसाणीन आनी खोलायेन चित्रण करतासतना ताणीं उतरां मोजून–मापून वापल्ल्यांत. ह्या वैशिश्टयाक लागून आनी तांच्या सादया—सरळ शैलीक लागून तांचीं व्यक्तिचित्रणां उठावदार जाल्यांत. कथानकाचो प्रवाह मुखार व्हरपी आनी कथेच्या गाभ्याक अनुकूल थरपी अशें वातावरण निर्माण करपाच्या बाबतींत ताणीं सामान्या-भायली कुशलताय दाखयल्या. वातावरणाची निर्मिती करपाखातीर ताणीं कथेंत सैमाचीं जीं मनभुलोवणी चित्रां रेखाटल्यांत तीं, आनी तांच्या कथांतलो मार्मिक विनोद तांच्या कथेची कलात्मकता वाडय-तात. सादया घडणुकींतल्यान कथा—बीजां घेवन कथानकां फुलोव-पाचें तंत्र सौ. मीना काकोडकार हांकां बरें जमलां. सौ. शीला कोळंबकार हांच्या भशेनच सौ. मीना काकोडकार हाणींय बायलांची भाव–जीण कोंकणी कथेंत नाजुकपणान मांडल्या.

कोंकणी कथेक घटसाण हाडपाचो वावर करपी आनी एक

कथाकार आमचें लक्ष अशेंच ओडून घेता. कथा, ह्या साहित्य प्रकाराची बरी जाण आशिल्लो आनी जबरदस्त ताकदीचीं कथा--बीजां जाच्या साहित्यांत ठळकपणान दिश्टी पडटात, असो हो लेखक आसा श्री. गजानन जोग. तांच्या कथांत गांवजिणेबराबरच शारी जिणेंतल्या मनश्यांच्यो व्यथा, तांच्या मनांतले आनी एकमेकांभितल्ले संघर्श, तांचे उत्कुर्के इत्यादींचें ठसठशीत चित्रण पळोवंक मेळटा. प्रतिमा-प्रतिकांचो फावो असो उपेग करून आनी कथा-विशयाक योग्य अशें वातावरण उबें करून मोजक्याच उतरांनी कथा—बीज फुलोवपाचें तांचें कसब पळयतगेर होय एक प्रतिभा—संपन्न कथाकार आसा, हाची जाणीव जाता. तांच्या कथा—विश्वांत सामान्यवर्गातलीं तरेतरेचीं मनश्यां आपगाल्या खाशेल्या सभावासयत परगट जातात. ह्या मनश्यांचें सभाव रेखाटन श्री. जोग हाणीं प्रत्ययकारीरितीन केलां. पात्रांच्या मनांतले व्यवहार बारीकसाणीन आनी खोलायेन चितरावन ताणीं सभाव-रेखाटनांत रंग भल्ला आनी कथानकाचो ओघ मुखार व्हेला. प्रसंग वो व्यक्ती हांचें चित्रण करतना तातूंत मिस्कील विनोदाचे रंग भरसुपाचें कसब तांच्या लिखणेंत आसा.

श्री. ओलिव्हीन गोमीश हाणीं आपगाल्या कथेंत गोंयच्या खिरस्ती समाजाच्या जिणेचीं तासां दाखयल्यांत. कथा सादया भाशेंत सरळ निवेदन-पद्धतीन सांगपाची तांची धाटणी कथानकाक प्रवाहीपण दिता. नेमकेपण, हो तांच्या कथेचो गुणविशेश. तातूंत पाल्हाळ क्वचितच दिसता. खिरस्ती समाजाची थळावी भाशा तांच्या कथेच्या खिरस्ती वातावरणाक वास्तववादी बसका दिता. पात्रांची सुखदुख्खां ताणीं खूप सहानुभूतीन चितरायल्यांत.

कोंकणी कथेंत गांव-जिणेचें प्रत्ययकारी चित्रण करपी आनी गोंयातल्या भौसाच्या सुखदुख्खांचें वास्तववादी दर्शन घडोवपी असो ह्या काळांतलो एक कथाकार म्हळ्यार श्री. एन. शिवदास. गोंयच्या गांव-जिणेंतलीं तरेतरेचीं मनशां, तांचे भावनिक आनी सामाजिक संबंद, भौसामदल्यो बऱ्यो वायट चाली-रिती आनी प्रवृत्त्यो हांचें चित्रण श्री. एन. शिवदास हांच्या कथांत ठळकपणान जालां. गोंयचो गांव-

वाठार ताच्या वैशिश्ट्यांसयत उक्तो करपाचें सामर्थ्य तांच्या लिखणेंत आसा, हें तांची कथा सिद्ध करता. गांव-जिणेचो जो खासा अणभव तांकां आसा तातूतल्यान कथा-बीजां घेवन तीं प्रसंग-चित्रांतल्यान फुलोवपाचें कसब ह्या लेखकाकडेन आसा. ह्या काळांतलो आनी एक नांवाजतो कथाकार आसा श्री. दत्ता नायक. श्री. दत्ता नायक हांच्यो कथा वाचतगेर तांच्या खाशेल्या निवेदन-शैलीकडेन वाचप्यांचें लक्ष वता. काणी सांगतात, तशा सरळ पद्धतीन निवेदन करप, हो तांच्या कथेचो एक विशेश. कथा सांगता-सांगतां तांतल्या पात्रांचें सभाव-दर्शन सुरबूस तरेन घडोवपाची तांची कुशळताय नदरेंत भरपासारकी आसा. गोयांतल्या वाडारांतलीं मनशां तांच्या कथांत येतात.

बायलांचीं सुखदुखां, तांच्या मनातले उमाळे, समाजांत आनी कुटुंबांत तांच्यामुखार निर्माण जाल्ले प्रश्न आनी हे प्रश्नांक तीं कशीं तोंड दितात, हें सगळें बारीकसाणेन आनी खूब सहानुभूतीन चितरा-यिल्लें पळोवंक मेळटा, तें सौ. जयमाला दणायत हांच्या कथांत. हे प्रश्न घटना आनी प्रसंगांतल्यान मांडटा आसतना सौ. जयमाला दणायत आपल्या पात्रांच्या मनाचेर बरो उजवाड घालतात. आनी तातूतल्यान सुरबूस अशीं व्यक्ति-चित्रांय घडयतात. हुंडो, नोकरी करपी बायलांचे प्रश्न, आंतर-जातीय लग्नां, इत्यादि सामाजिक विशय तांच्या कथांतल्यान येतात. वातावरणनिर्मिती करपाचो तांचो गुण तांच्या कथांत बरेतरेन परगट जाला. ह्या काळांतल्या सौ. दणायत हांच्या कथांत हेर कांय लेखकांभशेन सामाजिक जाणिव बरेतरेन घडबिंबित जाल्या.

ह्या काळांतल्या श्री. गुरूदास बांबोळकर हांच्या कथांत प्रसंग-निर्मितीतल्यान कथा फुलोवप आनी सुरबूस व्यक्तिचित्रणां घडोवपाची लेखकाची तांक स्पश्ट जाता. मुक्ती-उप्रांतच्या वीस वर्सांत कोंकणी कथा आनी एका आंगान वाडली. मनश्याचीं धोंगां-पोंगां आनी मनीस--समाजांतल्यो विसंगती आनी प्रवृत्त्यो, हांचेर हांसत-हांसत बडी मारपी अशी विनोदी कथा ह्या काळांत सवका-सवका विकसित जावंक लागली. कथेच्या ह्या मळार जाल्लें साहित्य वाचप्यांचें मन

ओडून घेता, असो कथाकार आसा श्री. अ. ना. म्हांबरो. तांच्या कथेंत गोंयचो समाज आनी गोयांतलीं वेगळीं वेगळीं मनशां हांचें एक वेगळें दर्शन घडटा. ल्हान-ल्हान वाक्यां, मोजकींच उतरां, सादी-सरळ आनी धांवती निवेदन-शैली आनी वतां-वतां सहजतायेन 'चिमटे' काडपाचें तांचें कसब, हाकालागून तांचो विनोद काळजाक भावता. उपरोध आनी विडंबन, हीं धारदार हत्यारां वापरून ताणीं आपल्यो कथा आशय-संपन्न केल्यात. सभावांतल्यो आनी जिणेंतल्यो विसंगती चितरायतना तांच्या लिखणेक एके तरेची धार येता, हें वाचप्याक जाणवता. तांचो विनोद वाचप्यांक केन्ना केन्नाय फकत हांसयता, तर केन्ना केन्नाय हांसवपाबराबर विचारय करपाक लायता. श्री. अ. ना. म्हांबरो हाणीं आपल्या कथांनी मनश्यांचे तरेतरेचे नमुने सादर केल्यात. ताणीं सुरबूसपणान काडिल्लीं व्यक्ती-चित्रां, हें तांच्या कथेचें एक खास वैशिश्ट्य म्हणपाक जाय. विनोदी कथेच्या मळार वावर करपी आनी एक कथाकार ह्या काळांत दिश्टी पडटा, तो म्हळ्यार श्री. अरुण सिंगबाल.

मुक्ती उप्रांतच्या वीस वर्सांत जांच्या कथा-बरपान कोंकणी कथेचेर मोलादिक असो परिणाम घडून हाडलो, तातूंतल्या मुखेल कथाकारांच्या कथा—साहित्याचो हो विस्तृत आढावो आसा. हया काळांत कोंकणी कथा आंगा-पांगान कशी वाडली, तातूंत कसले प्रवाह आयले आनी खंयच्या वैशिश्ट्यांनी ती नटिल्ली आसा, हाची वाचप्यांक कल्पना दिवप, हो हाचेफाटलो उद्देश. कोंकणी मनीस आपणाले भाशेंत खूब उसरां बरोवंक लागलो, ह्या संदर्भांत विचार केल्यार मुक्तीउप्रांतचो पंद्रावीस वर्सांतलो काल हो कोंकणी कथेच्या दृश्टीन समृद्धीचो काल म्हुणूंक जाय. तशें पळोवंक गेल्यार, साबार कोंकणी सरस्पतीच्याच दृश्टीन हो काल समृद्धीचो जावन आसा. मात, एक गजाल आमी विसरूंक जायना कि, हेर विकसित भारतीय भाशां-तल्या कथा-साहित्याकडेन तुळा केल्यार ह्या काळांत उजवाडाक आयिल्ल्या कोंकणी कथांची आनी कथां-झेल्यांची संख्या सामकी उणी आसा. हे कालांत जे कथां-झेले उजवाडाक आयले ते अशेः 'घर्तरी

अजून जियेंताली (१९६४, चंद्रकांत केणी), 'गांथन' (१९७१, दामोदर मावजो), 'आशाढ पांवळी [१९७३, चंद्रकांत केणी], 'एकलो एकसुरो' [१९७३, चंद्रकांत केणी], 'ओली सांज' (१९७३, शीला नायक कोळंबकार), 'अळमी' (१९७५, चंद्रकांत केणी), 'जागरणां' (१९७५, दामोदर मावजो), 'दोंगर चंवल्ला' (१९७६, मीना काकोडकार), 'पिशांतर' (१९७७, पुंडलिक नायक), 'मुठय' (१९७७, पुंडलिक नायक), 'भिंगर' (१९७७, गुरूदास बांबोळकार), 'कवासो' [१९७८, जयमाला दणायत], 'गळसरी' [१९८१, एन. शिवदास], 'मन वोडटा वोडना' [१९८१, ओलिव्हीन्य गोमीश]. हे वळेरेंत श्री. रामकृष्ण जुवारकार हांच्या 'आमच्यो खबरो' [१९८१] ह्या तीन वांटयांनी उजवाडाक आयिल्ल्या पुस्तकाचो आस्वाव करचो कि कितें, असो म्हजेमुखार प्रस्न आसा. जिणेंतल्या कांय अणभवांविल्यान कल्पनेन रचिल्ल्यो ह्यो खबरो आसात, अशें लेखकान म्हणलां. पुण, कथातंत्राच्या फास्केंत त्यो बसनात. निबंद आनी कथा, हांच्या शिमेवयल्यो अश्यो ह्यो खबरो आसात. तांचें स्वरूप कितेंय आसूं, त्यो वाचनीय जाल्यात, हातूंत दुभाव ना.

मुक्तीउप्रांतच्या वीस वर्सांत [१९८१ मेरेन] ह्या कथां-झेल्यांखेरीज आनीकय कांय झेले उजवाडाक आयले आसूये.

हें साहित्य सामकें उणें आसूनय मुक्तीउप्रांतचो वीस वर्सांचो काल हो समृद्धीचो काल आसा, अशें म्हणपाक आमी कशे धजतात, असो प्रश्न कोणीय विचारूं शकता. पुण, देवनागरी लिपयेंतल्या कोंकणी ललित साहित्याचो सामको हालींचो इतिहास, कोंकणी मनश्यांनी पोर्तुगेज, इंग्लेज आनी, विशेशकरून, मराठी ह्या भाशांचो घेतिल्लो आलाशिरो, कोंकणीक तिच्याच घरा आशिल्लो विरोध, कोंकणी (देवनागरी) वाचप्यांची उणी संख्या, इत्यादींचो विचार केल्यार ही संख्या उत्साहदिणी आसा, अशें म्हुणूंक जाय. कोंकणी भाशिक लोकांची संख्या ४० लाख आसा आनी कोंकणी साहित्याचो इतिहास खूप पुर्विल्लो आसा, हें खरें आसलें, तरीय आयची परिस्थिती अशी आसा कि देवनागरी लिपी जाणा आशिल्ल्या कोंकणी लोकांचें

साबार कोंकणी लोकसंख्येंतलें प्रमाण उणें आसा. गोयांत देवनागरी लिपी जाणा आशिल्ले लोक भोवसंख्येन आसात. पुण, परंपरेन ह्या लोकांनी (गोंयच्या भोवसंख्य हिन्दूंनीं) बरोवपाची आनी वाचपाची भास म्हुण मराठी भास आपणायल्या. कोंकणी कथेच्या (आनी साबार कोंकणी साहित्याच्याय) विकासाचें मोलमोजप करता आसतना वयल्या ह्या परिस्थितीचें भान अभ्यासकांनी दवरपाक जाय. कोंकणी भास आनी साहित्य, हांचेकडेन राजकीय सुवार्थाचें आनी धार्मिकतेचें वकूल लावन पळयतल्यांक कोंकणी भाशेंत साहित्यच ना, अशें दिसप सभाविकच आसा. पुण, कोंकणी साहित्याच्या उदरगती-खातीर वावुरपी साहित्यिक जेन्ना कोंकणी कथेच्या मळार वो साबार कोंकणी साहित्याच्या मळार कांयच घडना अशें म्हणटात, तेन्ना अजाप दिसता. कोंकणी कथेचो आढावो घेतना आमी वस्तुनिश्ठ नदर दवल्ली, तर मुक्तीउप्रांतच्या २० वर्सांतलें चित्र उत्साहदिणें दिसल्याबगर रावचें ना. इतलेंच न्हय, तर फाटल्या पांच वर्सांतय कोंकणी कथा-साहित्याचो रूख (उणें प्रमाणांत जालो तरी) फळला, हाचीय जाणीव जातली.

मुक्तीउप्रांतच्या काळांत कोंकणी कथा संख्येन वाडली आनी तिचो पांवडोय उंचावलो, हें आमी पळयलें. साहित्य अकादमीचो १९८५ हे वर्सा उजवाडाक आयिल्लो 'कोंकणी कथा-संग्रह', आनी कोंकणी भाशा मंडळाचो 'स्वतंत्र गोयांतली कोंकणी कथा' हो १९६२ ते १९७६ ह्या काळांतल्या कोंकणी कथांचो आस्पाव आशिल्लो कथां-झेलो, ह्या दोनूय झेल्यांतल्या कथांचेर नदर मारल्यार मुक्तीउप्रांतच्या पंद्रा-वीस वर्सांतल्या कोंकणी कथेच्या गुण-वैशिश्टांची बरे तरेन कल्पना येता. ह्या काळांतल्या कोंकणी कथेचें आनी एक वैशिश्ट्य नदरेंत भरता. देवनागरी लिपयेंतल्या साबार कोंकणी साहित्याची सुरवात जरी शणै गोंयबाबांपासून जाली, तरी देवनागरी कोंकणींतलें ललित साहित्य, खऱ्या अर्थान, गोंय मुक्तीउप्रांत म्हळ्यार खूब उसरां फळल्यान ह्या साहित्यांत वेगळे वेगळे प्रवाह टप्प्या-टप्प्यान आयले नात. इंग्लेज, मराठी, पोर्तुगेज, हिन्दी इत्यादि भाशांतल्या साहित्याची कोंकणी

मनश्याक वळख आशिल्ली. ह्या भाशांतल्यान तो बरयतालोय. म्हुणूनच, कोंकणी मनीस जेन्ना आपणाल्या माय-भाशेंतल्यान बरोवंक लागलो, तेन्ना ह्या वेगळ्यावेगळ्या भाशांतल्या साहित्यांत जे प्रवाह येवन गेल्ले आनी आशिल्ले तांची बरी वळख ताका आशिल्ली. वेगळ्यावेगळ्या कोंकणी बरोवप्यांनी आपली साहित्यिक नदर आनी कुवतीप्रमाणें हे प्रवाह कोंकणी साहित्यांत हाडले. हाकालागून कोंकणी साहित्यांत वेगळे वेगळे प्रवाह एकाच वेळा येवंक पावले. कोंकणी कथेच्या बाबतींत तर ही गजाल अदीक ठळकपणान दिसली. मुक्तीउप्रांतच्या वीस वर्सांच्या काळांत कोंकणी कथा-साहित्यांत निवळ घडणुक-प्रधान कथेबराबरच सभाव-चित्रण करपीय कथा ठळकपणान दिश्टी पडटा. मनश्याच्या मनांतले व्यवहार बारीकसाणीन विसकटावन दाखोवपी कथाय ह्याच काळांत सुरु जाली. सपनरंजन हो गुण आशिल्ल्या कथे-बराबरच निवळ वास्तववादी कथेचोय प्रवाह सुरु जाल्याचें आमकां दिसता. धवाड्या वर्गातल्या लोकांची जीण चितरावपी कथा आनी सकयल्या वर्गातल्या, कामदार वर्गातल्या लोकांची जीण चितरावपी कथा, हांचो प्रवाह एकाच वेळा व्हांविल्लो कोंकणी कथा-साहित्यांत दिश्टी पडटा. कोंकणी कथेंत घाटाच्योय वेगळ्यो-वेगळ्यो तरा टप्प्या-टप्प्यान विकसित जावंक नात. त्यो एकाच वेळार आयिल्ल्याचें जाणवता. हें सगळें मुक्तीउप्रांतच्या वीस वर्सांत घडलें.

कोंकणी कथेच्या विकासाचीं वैशिश्टयां ह्या लेखांत वयर तपशी-लान मांडिल्लीं आसात. मुक्तीउप्रांतच्या वीस वर्सांतल्या कथेची वाटचाल पळयता आसतना ह्या साहित्य-प्रकाराच्या विका-सांतल्यो उणिवोय ध्यानांत घेवप म्हत्वाचें थरतलें. कोंकणी कथा-कारांनीं गोंयच्या समाजांतल्यान स्फूर्त घेवन नवे-नवे विशय कथेंतल्यान मांडले, कोंकणी समाजांतल्या सामान्य मनश्यांची जीण, तांचीं सुखदुख्खां, हावेस इत्यादि चितरावन कथेचें अणभव-विश्व समृद्ध केलें, हें खरें आसलें, जाल्यारूय जबरदस्त कथाबीजां जातूंत सांपडूं शकतालीं अशे विशय, अशीं जिणेचीं मळां ताणीं तांक आसूनय हाताळ्ळीं नात. कांय मुखेल कथाकार सोडल्यार, हेर कोंकणी कथा-

कारांचें अनुभवविश्व मर्यादितच उलें. बाटाबाटीच्या वेळार गोंयच्या समाजांत कशी उलथापालथ जाली, त्या परिस्थितींत मनीस कसो वागलो, मनश्यां–मनश्यांमदले संबंद कशे बदल्ले, गोंयच्या स्वातंत्र्य–चळवळींत वांटो घेतिल्ल्यांची आनी तांच्या कुटुंबियांची जीण हे चळवळीच्या काळांत कशी बदल्ली, कोंकणी–मराठी वाद, विलीनीकरण–चळवळ आनी ओपिनियन पोल ह्या घडणुकांनी मनश्या–मनश्यांमदल्या संबंदां-चेर कसो परिणाम घडून आयलो, हे विशय आनी गोयांतलें राजकारण, ह्यांसारक्या विशयांक कोंकणी कथाकारांनीच न्हय, तर नवलकाणये-कारांनीय न्याय दिवंक ना. पोर्तुगेज वतगेर गोंयच्या वयल्या वर्गातल्या ख्रिस्ती कुटुंबांची भाव–जीण कशी बदल्ली, हें दाखोवपाच्या बाबतींत आनी गोयांत थाबितो करपाखातीर आयिल्ले गोयांभायले लोक आनी आफ्रिकेंतल्यान परते आयिल्ले गोंयकार हांचे गोयांत आदींसावन रावन आयिल्ल्या गोंयकारांकडेन जे संबंद येतात, ते चितरावपाच्या बाबतींतय कोंकणी कथाकारांची लिखणी फाटीं आसा. आखाती देशांत गोंयकार तरनाटे वतगेर गोंयांतल्या तांच्या कुटुंबियांची, विशेश करून, तांच्या बायलांची कितें आवतीकाय जाता, हें तांच्या भाव–विश्वाचेर उजवाड घालून चितरायिल्ली कथा क्वचितच दिश्टी पडटा. अशे विशय घेवन कोंकणी कथांचें मळ समृद्ध करपाचो वावर ह्या काळांत जालो ना. हातूंतले कांय विशय कथाकारांनी हाताळूं नात, अशें न्हय. पुण, मुक्तीउप्रांतच्या वीस वर्सांत ह्या विशयांक न्याय दिवपी कथाकार सामके उणे. म्हुणूनच, केन्ना केन्नाय दिसता कि, कोंकणी कथा एका विशिश्ट आवर्तनांतूच घुंवता.

ह्या काळांतल्या कोंकणी कथेच्या मळावयली आनी एक उणीव ध्यानांत येता. बऱ्याबऱ्या लेखकांच्यो कांय कथा तंत्राच्या दृश्टीन दोशविरयत जाल्यात, कथानक फुलोवपाचें कसब तातूंत घणघ-णीत उकतें जालां, पुण कथा–बीजां मात्सो दम नाशिल्लीं. हाच्या पर्तें अशेंय दिश्टी पडटा कि, कथा–बीज सामकें काळजाचो थाव घेवपी आसूनय तें फुलोवपाच्या बाबतींत कथाकार अपेशी थल्ला. कथा-बीज जबरदस्त आसूनय कथेंत आशय भरपाचे बाबतींत कथा--

काराची प्रतिभा-शक्त उणें पडल्या, ही गजाल बऱ्या-बऱ्या कथा-कारांच्या कांय कथांत दिश्टी पडटा. अशीच आनी एक उणीव ह्या कथा-साहित्यांत जाणवता, ती म्हळ्यार कथानकाक पूरक अशें वातावरण निर्माण करपाखातीर सैमाचें चित्रण गरजेपरस चड करप. हाका लागून कथेचो ओघ आडावन उरता. खूबशा कथांनी वर्णनांचो पाल्हाळ दिसता. कथाकारान कथा सांगतना अलिप्तपणा दाखोवप, हो बऱ्या कथेचो एक गुण. पुण, कांय कथाकारांची लिखणी अती--हळवेपणाक लागून अलिप्तपणा दाखयना, ही गजाल खूपशा कथांनी स्पश्ट जाल्या. ह्यो सगल्यो उणिवो भोवतेक कथाकारांच्या कांय कथांनी चड-उणें प्रमाणांत उकत्यो जाल्यात. स्त्री—कथाकारांच्या बाबतींत अती—हळवेपणा ठळकपणान जाणवता. साबार कोंकणी कथा-साहित्याचो विचार केल्यार दुसरी एक गजाल जाणवता, ती म्हंजे निवळ मनोविश्लेशणात्मक कथांचो प्रवाह कोंकणींत आजून सारको येवंक ना.

मुक्तीउप्रांतच्या २० वर्सांतल्या कोंकणी कथेचीं मुखेल वैशिश्टयां थोडक्यांत सांगपाचीं जाल्यार तीं अशीं मांडूं येतात : १] ह्या काळांत कथेंतलें अणभवविश्व विस्तारलें. पुण, कथेचे विशय जावपाची तांक आशिल्लीं जिणेतलीं कितलींशींच मळां दुर्लक्षितच उल्लीं. २] दुसरें म्हत्वाचें वैशिश्ट्य म्हळ्यार कोंकणी कथा अभिव्यक्तीच्या दृश्टीन अदिकादीक सुंदर जाली. अणभव-उक्तावणेचे वेगळेवेगळे प्रयोग कोंकणी कथाकार करूंक लागले.

ह्या फाट-भुंयेचेर, आयज कोंकणी कथा-साहित्याची स्थिती कितें आसा, हाची नियाळणी करपाचो येत्न केल्यार आमकां कितें पळोवंक मेळटा ? हांव जेन्ना आयची कथा म्हणटां तेन्ना म्हज्या दोळ्यां-मुखार फाटल्या पांच वर्सांत उजवाडाक आयिल्ली देवनागरी लिपयें-तली कथा आसा. १९८२ सावनचो काल हांवें विचारांत घेतला. ह्या पांच वर्सांतल्या कोंकणी कथेचो विचार करतना ह्या काळांत कथेच्या मळार निर्माण जाल्ल्या नव्या साहित्याचोच विचार करप बरोबर थरतलें. खूब वर्सांपयलीं नेगाळ्यांनी उजवाडायिल्ल्या कथांचो आस्वाद करून प्रसिद्ध केल्ल्या कथा-झेल्यांचो, ह्या पांच वर्सांतली

कोंकणी कथा कशी आसा, हें पळोवपाखातीर विचार करप बरोबर थरचें ना. फाटल्या पांच वर्सांत कथेचे मळार जें नवें साहित्य निर्माण जालां, तें चडशें नेमाळीं, विशेशतायेन, नेमाळ्यांचे दिवाळी अंक, वर्सुकी अंक वो हेर खाशेले अंक, हातूंतल्यान उजवाडाक आयलां. ' कोंकणी ', 'जाग ', 'कोंकण टायम्स ', 'वांगडी', 'कोंकणीचें कुळार ', ' चित्रंगी ', ' कुळागर ', ' राष्ट्रमत ', ' सौंगडी ', ' कोंकण भारती ', ' जैत ' आनी हेर नेमाळ्यांतल्यान हें कथा-साहित्य प्रसिद्ध जालां. अशा नेमाळ्यांभितर नियमितपणान दर म्हयन्याक भायर सरपी आनी कथा-साहित्याचेर भर दिवपी अशें एकमेव नेमाळें आसा ' कुळागर '. नव्या कथा-लेखकांक उत्तेजन दिवपाचो बरो वावर, हें नेमाळें सातत्यान करीत आयलां. श्री. चंद्रकांत केणी आनी प्रा. प्रकाश थळी हांची साहित्यिक नदर ह्या नेमाळ्याक लाबल्या.

फाटल्या पांच वर्सांत जे कथां-झेले उजवाडाक आयल्यात, ते अशे : सौ. हेमा नायक हांचो ' पसय ', श्री. दत्ता नायक हांचो ' एक आशिल्लो सोंसो', श्री. जे. एल. गॉयस हांचो ' कथा दोगां मोन जातिंची', श्री. नारायण बोरकार हांचो ' तुज्या मोगाखातीर ', श्री. अ. ना. म्हांबरो हांचो ' पणजी आतां म्हातारी जाल्या,' श्री. चंद्रकांत केणी हांचो ' व्हंकल पावणी ' आनी श्री. गजानन जोग हांचो ' रुद्र '. हातूंतल्या बऱ्याच कथां-झेल्यांत पांच वर्सांपयलीं नेमाळ्यांनी उजवाडाक आयिल्ल्या कथांचो आस्वाद जाला.

ह्या पांच वर्सांत जें कथासाहित्य निर्माण जालां, ताचेर नदर भोंवडायल्यार एक गजाल स्पश्ट जाता, ती म्हंगल्यार मुक्ती उप्रांतच्या पंद्रा – वीस वर्सांत ज्या कथाकारांनी कोंकणी कथा – साहित्य समृद्ध करपाचो वावर मोटया उत्साहान मुखार व्हेलो तांचो ह्या मळावयलो वावर मंदावला. कांय जाणांचो आडवाद केल्यार, बरे कथाकार म्हूण जाणीं नामना मेळयिल्ली तांची प्रतिभा कांय प्रमाणांत आंटिल्ल्यावरी दिसता, तर श्री. पुंडलिक नायक हांच्यासारक्या लेखकांनी साहित्याचीं हेर मळां, विशेशतायेन नाटक हो साहित्य-प्रकार फुलोवपाचो वावर नेटान चलयिल्ल्यान कथेकडेन तांचें लक्ष उणें जालां.

श्री. दामोदर मावजो हे कादंबरीकडेन वळ्ळयात. सौ. मीना काकोडकार हाणीं कथा बरोवपाचें सामकेंच सोडलां, अशें दिसता, तर श्री. एन. शिवदास, श्री. ओलिव्हीन गोमीश, श्री. दत्ता नायक हांची कथा आतां क्वचितच वाचपाक मेळटा. श्री. गजानन जोग हेय आतां नेमाळ्यांनी उणें बरयतात. सुदैवान, श्री. चंद्रकांत केणी, श्री. दामोदर मावजो, श्री. पुंडलिक नायक हांचें कथा-साहित्य नेमाळ्यांनी केन्ना-केन्नाय वाचूंक मेळटा, जाल्यार सौ. शीला कोळंबकार हांचें कथा-बरपांतलें सातत्य सामकें दोळ्यांत भरता. सौ. जयमाला दणायत हांचोय कथा-बरपाचो वावर नेटान नासलो, जाल्यारुय चालू आसा. विनोदी कथा बरोवपी श्री. अरुण सिंगबाळ, तशेंच श्री. गुरुदास कामत बांबोळकार हेय केन्ना केन्नाय नेमाळ्यांनी आपली हाजेरी लावन वतात, तर विनोदी कथा-साहित्याच्या वावरांत जाणां म्हत्वाचो वांटो उखल्ला, ते श्री. अ. ना. म्हांबरो हांची विनोदी कथा नेमाळ्यांनी क्वचितच दिश्टी पड्टा. श्री. अशोक भोंसलो आनी श्री. अभयकुमार वेलिंगकार हांच्यो कांय कथा ह्या काळांत वाचूंक मेळ्ळयो. तशेंच श्री. नारायण बोरकार हांचें कथा-बरपांतलें कांय प्रमाणांतलें सातत्य जाणवलें.

प्रस्थापित कथाकारांचो कथा-बरपांतलो जोश आनी उमेद आतां पयलींभशेन दिसना, ही गजाल खरी आसली, जाल्यारय कोंकणी कथा-साहित्याक गतिशून्यता येवंक ना, हेंय तितलेंच खरें. प्रस्थापित कथाकार आतां उणें बरयतात, हें खरें आसलें जाल्यारुय तांचें कथा—साहित्य आशय आनी अभिव्यक्तीच्या दृश्टीन विकसित जालां, हें स्पश्ट जाता. अशे कांय कथाकार अणभव-विश्वांतलीं नवीं मळां माडयतना दिसतात. अणभव-उक्तावणेच्या तरांतय ते नवे-नवे प्रयोग करतना दिसतात. फाटल्या पांच वर्सांत कोंकणी कथा-बरपांत जागें सगल्या दृश्टीन सगळ्यांत चड भर घातल्या आनी वाचप्यांचें नी समीक्षकांचें आपल्याकडेन लक्ष ओडून घेतलां असो कथाकार म्हळ्यार श्री. महाबळेश्वर सैल. कोंकणीतलो एक व्हड कथाकार म्हुण जाचेकडेन बोट दाखंव येता, असो हो कथाकार.

कथेच्या मळार कांय नव्या कथाकारांचोय उदय कोंकणी कथेक लाबदिणो थल्ला. ह्या कथा–लेखकांविशीं खूप अपेक्षा करूं येतल्यो, अशें तांचें साहित्य आसा. सौ. शांता कंटक खांडेपारकार, श्री. वामन टाकेकार श्री. विठ्ठल आवर्दियकार, श्री. शशांक सीताराम शिरोडकार, श्री. वसंत भगवंत सावंत, कु. जयंती नामदेव नायक, श्री. जे. एल. गॉयस, श्री. शशिकांत पुनाजी हांच्यो कथा वाचल्यार कोंकणी कथेचो फुडार घडोवपाची तांक तांचेकडेन आसा, हाची खात्री पट्टा. फाटल्या पांच वर्सांत वयल्या कथाकारांखेरीज आनीकय कितल्याश्याच नव्या कथाकारांच्यो कथा नेमाळ्यांतल्यान उजवाडाक आयल्यात. तातूं- भितर जांचें अस्तित्व जाणवता, अशे कथाकार आसातः कु. गीता बिछोणकार, श्री. दिनेश भरणो, श्री. रमेश लाड, श्री. विजयकुमार कामत, श्री. भरत नायक, श्री. संतोष महाले, सौ. हर्शल दळवी आनी श्री. अवधुत कामत.

फाटल्या पांच वर्सांतल्या कोंकणी कथेचो पांवडो आनी रूप, हांची सारकी कल्पना येतली जाल्यार श्री. महाबळेश्वर सैल हांच्या कथा–बरपाच्या गुण–विशेशांचेर उजवाड घालप हें खूप म्हत्वाचें. ह्या लेखकान कोंकणी कथेचें अणभव–विश्व जितलें विस्तृत केलां, तितलें ह्या काळांतल्या एकाय कथा–लेखकान करूंक ना. अणभव–उक्तावणेचे वेगळे वेगळे प्रयोगय ताणीं केल्यात. श्री. सैल हांच्यो कथा वाचतगेर वेगवेगळ्या विशयांक हात घालपाची तांची तांक स्पश्टपणान दिसता. बाटाबाटीच्या वेळार गोंयांत हिन्दु लोकांच्या भावनांचें विश्व कशें बदल्लें, ही गजाल बाटाबाटीच्या भोंवऱ्यांत सांपडिल्ल्या लोकांची व्यथा ठसठशीतपणान चितरावन कथा–साहित्यांत मांडपी पयलो कथाकार म्हुण श्री. महाबळेश्वर सैल हांचें नांव घेवंक येतलें. हें पळोवपाखातीर ‘ किण्ण ’ (कुळागर, ऑगस्ट ८२) आनी ‘ वाशाड ’ (कुळागर, एप्रिल ८२) ह्यो तांच्यो कथा वाचच्यो. भारतीय फौजेंतल्या जिणेचे फाटभुंयेचेर ताणीं बरयिल्ल्यो ‘ सुभेदार ’ [कुळागर, जून ८३] आनी ‘ पर्थो कसो आयलो ? ’ [चित्रंगी, दिवाळी ८४] ह्यो कथा कोंकणी

वाचप्यांक एका वेगळ्याच अगभव-विश्वाची वळख करून दितात. भाव-भयणीच्या अनैतिक संबंदांचो संदर्भ दिवन मनीस आजूनय पशूच आसा, हें प्रत्ययकारीरितीन मांडपी 'कोलसुणीं', (कोंकणी, वसुकी अंक ८५) आनी विलासी वृत्तीचो बापूय आपल्या धुवेच्याच पिरायेच्या तिच्या इश्टीणीक मोहांत ओडून तिचो भोग घेता, हें पळयनाफुडें पुराय खचून वता अश्या एका निर्मळ नी कोमल मनाच्या धुवेची कथा सांगपी 'सोंशा काळजाचें चेडूं' (कुळागर, दिवाळी ८५), अशा दोन कथांतल्यान मनश्याची संस्कृती म्हळ्यार एक मृगजळच, हें दाखोवपाचो लेखक यशस्वी प्रयत्न करता. मनश्याच्या जिणेचो अर्थ सोदपाचो प्रयत्न 'हडप्पा' (कुळागर, फेब्रुवारी ८७) आनी 'पुनर्जल्म' (कुळागर, दिवाळी ८६) ह्या कथांत जाला. फॅन्टसीचो प्रत्ययकारी वापर करून लेखकान ह्या कथांत मनीसजातीचो भौतिकवादाच्या दिशेनचो प्रवास निरर्थक आसा, हें सत्य मांडलां. पोर्तुगेजाच्या काळांत गोंयच्यो शिमो बंद जाल्यो, तेन्ना माजाळी-कारवारकडच्या लोकांचो गोंयाकडचो संबंद तुटलो. नात्यांतले लोक एकमेकांपासून पैसावले. ह्या फाटभुंयेचेर बरयिल्ली 'रुमडा-फूल' (जाग,दिवाळी८२) ही कथा आमकां गोंयच्या इतिहासांतल्या एका वेगळ्याच अगभव-विश्वांत व्हरता. शेत पिकलां, पुण म्हुर्त नाशिल्ल्यान 'नवें' पुजपाचें उल्लां आनी, दुसरेवटेन पेजे-खातीरय दोन गोटे घरांत नाशिल्ल्यान घरांतल्या सगल्यांच्या पोटांत भुकेचो उजो पेटला, अशे विचित्र परिस्थितींत आशिल्ल्या एका शेत-कामत्याची काळजाक स्पर्श करपी अशी काणी 'नवें' (कुळागर, मे ८२) ह्या कथेंत चितरायल्या. साड्यो विकपाखातीर भोंवपी श्री-पतीची आनी ताची भेट जाता, त्या प्रोफेसराची काणी 'एक हुंडको हुंडकेता, [कुळागर] ह्या कथेंत सांगल्या. मनश्याचो सगलो प्रयत्न सुखाच्या दिशेन आसता. पुण, ज्ञानापरस अज्ञानांतलें सुख चड, हें ह्या कथेंत प्रत्ययकारीरितीन मांडलां. बायल सोंपिल्ल्यान आपल्या भुरग्यांची काळजी घेवपाचो प्रसंग जाचेर आयला अशा एका बापायचें भाव-विश्व चितरायलां 'आवयचें सत्रंग' (कुळागर)

ह्या कथेंत.

श्री. महाबळेश्वर सैल हाणीं आपल्या भोवतेक कथांतल्यान हाताळिल्ले विशय पळयल्यार तांचें अणभव-विश्व कितलें विस्तृत आसा हाची जाणीव जाता. तांच्या कांय कथांतलीं कथाबीजां जबरदस्त ताकदीचीं आसात. ह्या कथाबीजांत आशय भरपाची तांची तांकय तितलीच जबरदस्त आसा. कथानकाक फावो अशी भाशा वापरुन आनी योग्य वातावरण निर्माण करून ताणीं कथा-सूत्र सगल्या आंगांनी फुलयलां. तांच्यो भोवतेक कथा लांबायेन व्हड, पुण तातूंत पाल्हाळ क्वचितच आसता. निवेदन, संवाद–निर्मिती आनी प्रसंगांची निर्मिती ह्यो गजाली कथेचो परिणाम सादपाखातीर कलात्मकरितीन करपाची कुशलताय श्री. महाबळेश्वर सैल हांच्या लिखणेंत आसा. ह्या दृश्टीन पुराय यशस्वी जाल्ल्यो तांच्यो कथा आसात, 'सोंशाकाळजाचें चेडूं', 'शारपिशें' [जाग, दिवाळी ८३], 'एक शेणिल्लें मर्ण' [कोंकणी, वर्सुकी अंक ८३], 'एक हुंडको हुंडकेता' आनी 'कोलसुणी'. श्री. सैल हांची कथा घडणुकेक म्हत्त्व दिता. तातूंत प्रसंगांक म्हत्त्व आसा. प्रसंगांच्या घडणुकींतल्यान आनी पात्रांच्या उलोवण्यांतल्यान कथा मुखार वता आनी आपसूकच पात्रांचें व्यक्ती–चित्रण घडटा. वाचप्यांच्या स्मरणांत सासणाचीं उरतलीं अशीं कांय व्यक्ति–चित्रणां तांच्या लिखणेन घडयल्यांत. 'सोंशाकाळजाचें चेडूं' ह्या कथेंतलें बापायची सेक्स–जीण पळोवन खचिल्लें सुषमा, 'शारपिशें' तली दिनकराची अरवळ बायल राधी, 'सुभेदार' हातूंतलो सुभेदार, ह्यो व्यक्ती वाचप्यांच्या यादींतल्यान केन्नाच वचच्यो नात, इतलें ठसठशीत तांचें सभाव–रेखाटन जालां. वातावरण निर्मुणाखातीर जाय आशिल्ली निवेदन–शैली लेखकाकडेन आसा. प्रसंगांतली नाट्यपूर्णता आनी सगल्या बारीकसाणींसयत वातावरण आनी प्रसंग चितरावपाची तांची फिशालकाय पळयतगेर तांच्यो कथा वाचप्यांच्या काळजाक कित्याक भावतात, ह्या प्रश्नाची जाप मेळटा. 'अप्रुपाचें सवणें' (कुळागर, दिवाळी ८३), 'बिरमत' (कुळागर, एप्रिल ८६) ह्यां सारक्या कथांतलो जीवन–पट नवलकाणयेक सोबसारको. पात्रांच्यो

व्यथा वो एकाद्रो दुख्खी प्रसंग चितरायतना तांची लिखणी कितली भावनाशील जाता, हें 'वांजबींय' [कुळागर, दिवाळी ८४], 'किण्ण' आनी 'एक शेणिल्लें मर्ण' ह्या कथांत पळोवंक मेळटा. पात्रांच्या व्यथांचें वो वातावरणाचें चित्रण करतना तांची लिखणी काव्यात्म जाता, अशें म्हंणल्यार अतितायेचें जावंचे ना.

श्री. महाबळेश्वर सैल हाणीं गोंय आनी गोंयालागशिल्लो कर्नाटकांतलो वाठार, हांचें वातावरण दिवन कांय कथा बरयल्यात. अशा कथांचो विशयय थळावो आसा. कांय कथांत वातावरण थळावें आसा, पुण विशय विश्वात्मक (universal) स्वरूपाचो, तर हेर कथांत वातावरण लेखकाच्या वाठाराभायलें आनी विशय विश्वात्मक स्वरूपाचो आशिल्ल्याचें दिसता. वातावरण आनी विशय कसल्याय स्वरूपाचो आसूं, लेखकाच्या भोवतेक कथांत आमकां मनश्यांच्या मनोवृत्तींचेर घातिल्लो उजवाड दिसता. मनश्याची वागणूक चितरायतना मनश्याच्यो मुळाव्यो वृत्यो तपासून पळोवपाचो प्रयत्न लेखकान केल्ल्याचें दिश्टी पडटा. हें करता आसतना आपल्या पात्रांच्या मन—दर्यांत उडकी मारुन तांच्या मनाचे व्यवहार ताणीं ठळकपणान चितरायल्यात. मनोविश्लेशणाचेर तांचो भर आसलो तरी तांची कथा निवळ मनोविश्लेशणात्मक न्हय. जिणेंतलो अर्थ सोदपाची मनश्याची वृत्ती श्री. महाबळेश्वर सैल हाणीं 'हडप्पा' सारक्या कांय कथांत तपासून पळयल्या. मनीस—जातीच्या संस्कृतायेची शोकांतिका प्रतिकात्मक आशयांतल्यान चितरावपाचो तांचो प्रयत्न हेर कांय कथांनीय दिश्टी पडटा. तांच्या कथांक Philosophical touch आसा, हें दाखोवपी ह्यो कथा आसात. मात् तांच्यो कांय कथा रचनेच्या दृश्टीन विस्कळीत जाल्यात.

श्री. महाबळेश्वर सैल हांच्या कथा—साहित्याचीं तपशीलान सांगिल्लीं हीं वैशिश्टयां कोंकणी कथेचें आयचें स्वरूप आनी पांवडो स्पश्ट करतात. खरें म्हळ्यार तांच्या ह्या वैशिश्टयांचो आनी कांय दोशांचो विचार करप, हो एका वेगळ्याच लेखाचो विशय. आमच्या कांय प्रस्थापित कथा—लेखकांची कथा फाटल्या पांच वर्सांत मुखाव-

यली वाट चलतना दिसता, अशें हावें वयर म्हणलां. श्री. चंद्रकांत केणी, श्री. दामोदर मावजो, श्री. पुंडलिक नायक, सौ. शीला कोळंबकार, श्री. गजानन जोग हांच्यो ह्या काळांतल्यो कथा वाचल्यार हाची जाणीव जाता. श्री. चंद्रकांत केणी हांच्या 'कोंकणी' [दिवाळी अंक १९८२] ह्या नेमाळ्यांत आयिल्ली एक कथा ह्या द्दश्टीन वाचप्यांच्या स्मरणांत सासणाची उरतली, अशी आसा. 'फॉर हर विंगस् वॅर वॅट' ह्या कथेंतल्यान थोड्याच उतरांनीं आनी प्रतिकाचो उपेग करून श्री. चंद्रकांत केणी हाणीं घटस्फोट घेतिल्ल्या एका मनश्याची भाव-जीण प्रत्ययकारीरितीन उबी केल्या. आधुनिक मनीस-समाजांत मनश्या — मनश्यांभितल्ल्या संबंदांक, विशेशतायेन दादलो आनी बायल, हांच्यामदल्या संबंदांक जें नवें परिमाण लाबलां ताचें वास्तववादी तितलेंच मन-स्पर्शी चित्रण श्री. चंद्रकांत केणी हाणीं 'खंत ना, खेद ना' (कुळागर, दिवाळी ८५) ह्या कथेंत केलां. श्री. केणी हांच्या कथा-बरपांतल्या कुशळतायेचो असोच प्रत्यय मेळटा तांच्या 'मांडवी अशीच व्हांवता' ह्या कथेंत. शारी संस्कृतींत वाडिल्लो एक तरनाटो आनी खेड्यांत वाडिल्ली ताची अडाणी बायल हांचो भाव-संबंद ह्या कथेंत मोजक्याच उतरांनी आनी फकत संवादांतल्यान चितरायला. आपल्या अडाणी बायलेची आपल्या इश्ट-मित्रांकडेन वळख करून दिवपाक ह्या तरनाट्याक लज दिसता, हें सूत्र लेखकान खूप कलात्मकतेन मुखार व्हेलां. 'नातें रगताचें' (कुळागर, दिवाळी ८४) ह्या कथेंतलें लकप्याचें व्यक्तिचित्रण सुदारिल्ल्या समाजांतल्या लोकांचें 'सुदारलेपण' कितलें तकलुपी आसा, हाची जाणीव करून दिता. श्री. चंद्रकांत केणी हांची कथा आविश्काराच्या द्दश्टीन अदीक सुंदर जाल्या, हाची गवाय दिवपी आनी एक कथा ह्या पांच वर्सांत वाचूंक मेळ्ळी. 'पोस्ट मॉर्टेम' [जाग, दिवाळी ८४] ही ती कथा आसा. श्री. केणी हाणीं आपल्या 'व्हंकल पावणी' ह्या कथा-झेल्यांत तिचो आस्वाद केला. श्री. चंद्रकांत केणी हांची कथा अदिक प्रगल्भ जाल्या, हाचें प्रत्यंतर दिवपी असो हो कथां झेलो आसा. श्री. दामोदर मावजो हांची कथाय आतां अदिक विकसित

जाल्या, हाचें प्रत्यंतर हाडून दिवपी तांच्यो कांय कथा ह्या पांच वर्सांत वाचपाक मेळ्ळ्यो. कोंकणी कथेक एका वेगळ्या दिशेन व्हरपाचो प्रयत्न श्री. दामोदर मावजो हांच्या 'विशुती' ह्या कथेंत दिश्टी पडटा. कोंकणी कथा विज्ञान–कथेच्या मळार पावल मारता, तेंय समर्थपणान मारता, हाचें प्रत्यंतर दिवपी ही कथा वाचप्यांचें लक्ष ओडून घेवपी अशीच आसा. हाचें कारण, ही कथा फकत तंत्रज्ञानाच्यो बारीकसाणीच सांगना वो विज्ञान नी तंत्रज्ञान हांणी उकतें केल्लें नवें जगच फकत आमकां दाखयना, तर 'विशुती' ह्या काल्पनिक ग्रहाचें प्रतिक घेवन पृथ्वीवयल्या आधुनिक मनीस–समाजाच्या भौतिकवादी वृत्तीचेर ही कथा प्रत्ययकारी रितीन भाश्य करता. श्री. दामोदर मावजो हे दीर्घ–कथेच्या मळाचेरय पावलां मारूंक लागल्यात, हें दाखोवन दिवपी तांची 'शान्त, शान्त, शान्त' ही कथा तांच्या कथा—साहित्याक Philosophical touch दिवपी अशी आसा. आयुश्यभर बोवाळाची जीण जगिल्लो शारांतलो एक मनीस निवृत्त जातगेर शांततायेच्या सोदांत भायर सरता. अशा ह्या मनश्याच्या प्रवासाची ही काणी आसा. शांततायेच्या सोदाखातीर सगळे वाठार माडयतगेर देकून ह्या मनश्याच्या हाताक शांततायच लागचना. शांतताय मेळिल्ल्यावरी ताका दिसता, पुण ह्या शांततायेचे घण ताच्या कानार आदळटात. आनी मागीर घुट उकतो जाता, तो सोदतालो ती शांतताय सासणाची आसता. अशी ही वाचप्यांचें मन ओडून घेवपी कथा लेखकान खूब कलात्मकतेन बरयल्या. श्री. दामोदर मावजो हांच्या कथेन राजनीतीच्या मळावयल्या अणभव विश्वांतय प्रवेश केला, हें तांच्या 'कर्मफट्टो' ह्या कथेन दाखोवन दिलां.

मनश्यां-मनश्यांमदले संबंद रंगवपांत, तांच्या भितल्लो संघर्श चितरावपांतय कोंकणी कथेन मुखावयलें पावल माल्लां, हें कोंकणीतल्या प्रस्थापित लेखकांच्या साहित्यावयल्यान दिसून येता. श्री. पुंडलिक नायक हांची 'दायज' ही दीर्घकथा हें दाखोवन दिता. 'कुळागर' (दिवाळी अंक ८४) हे नेमाळ्यांत आयिल्ली ही कथा आसा एका कुटुंबाची. ही दीर्घकथा पुस्तकरुपानय प्रसिद्ध जाल्या. मात् ह्या

पुस्तकांत तिचो उल्लेख नवलिका असो केल्लो आसा. लेखकाच्या ह्या साहित्य-कृतीक कसलेंय नांव दिलें, तरी एक गजाल खरी कि, एका कुटुंबांतल्या आडांग्या भावाच्या कर्तुबांक लागून तातूं-तल्या वेगळ्या-वेगळ्या मनश्यांभितल्ल्या संबंदांक मानसिक संघर्शाचें रुप कशें येता, हाचें प्रत्ययकारी चित्रण ह्या कथेंत जालां. विद्यानंद, ताची बायल आनी विद्यानंदाचो भाव रणजीत हांच्या भोंवतणी ह्या कथेचें सूत्र आसा. श्री. पुंडलिक नायक हांच्या 'भोंवर' ह्या कथेंत (सौंगडी सप्टेंबर ८३) शिविंसेखातीर घरांतल्यान भायर सरिल्ल्या एका तरनाट्याचें भाव-विश्व चितरायलां. श्री. पुंड-लिक नायक हांची कथा अदिक प्रगल्भ जाल्या, हें वयल्यो ह्यो कथा आनी 'बळी' [कुळागर दिवाळी ८३] ही कथा दाखोवन दितात. श्री. पुन्डलिक नायक हांची 'जैत' [कुळागर, दिवाळी८२] ही दीर्घकथाय लेखकाच्या कथा-बरपांतल्या प्रगल्भतेचें प्रत्यंतर दिता. भाटकार आनी कुळवाडी हांच्या भितल्ल्या संघर्शाची ही कथा आसा. श्री. पुंडलिक नायक हांच्या साहित्यांतलो वास्तववाद ह्या कथेंत ठसठशीतपणान पडबिंबित जाल्लो दिसता.

सौ. शीला कोळंबकार हांच्यो ह्या काळांतल्यो म्हळ्यार फाटल्या पांच वर्सांतल्यो कथा वाचतगेर ह्या लेखिकेच्या कथेक अणभव-उक्तावणेच्या द्रश्टीन एक नवो जोश आयला, ही गजाल स्पश्ट जाता. कुटुंबांतल्या मनश्यां-मनश्यांभितल्ले भावसंबंद चितरावप, हें तांच्या कथेचें म्हत्वाचें वैशिश्ट्य. भुरग्यांची भाव-जीण, हो तांच्या कथांचो आवडीचो विशय. हे बाबतींत, तांची कथा आतां अदिक प्रगल्भ जाल्या, हें दाखोवपी दोन कथा वाचपाक मेळ्ळ्यो. 'काणी एका सुकराची' (कुळागर, दिवाळी ८३) आनी 'कंवळें मन' (कोंकणी, वर्सुकी अंक ८५). हातूंभितल्ल्या 'कंवळें मन' ह्या कथेंत भुरग्याचें भावार्थी मन खूप नाजुकपणान चितरायिल्लें आसा. भुरग्यांचें व्यक्ती-चित्रण ह्या दोनूय कथांत ठसठशीतपणान जालां. कथेच्या प्रवाहांतल्यान पात्रांचें सुरबूस व्यक्ति—चित्रण करपाची लेखि-केची फिशालकाय अशीच दिश्टी पडटा 'एक मांय एक सून' (कुळा-

गर, डिसेंबर ८६) ह्या कथेंत. ह्या कथेंतली मांयची व्यक्ती–रेखा वाचप्यांच्या तकलेंतल्यान केन्नाच वचची ना, इतली ती उठावदार जाल्या. दादलोननीस कितलोय भावनाशील वृत्तीचो आसलो, जाल्यारूय बायलेकडेन पळोवपाची ताची दृश्टी एका नराचीच आसता, हो विशय घेवन सौ. शीला कोळंबकार हाणी 'सपन भंग' [जाग, दिवाळी ८३] ही कथा उबी केल्या. ह्या कथेंतलें सुमनाचें व्यक्तीचित्रणय वाचप्यांचें लक्ष ओडून घेता. सौ. शीला कोळंबकार हांच्या लिखणेंतल्यान भायर पडिल्ल्यो भोवतेक सगल्यो कथा आकर्शक आनी उत्कंठापूर्ण कथानकांनीं भल्ल्यात. पुण, तांच्यो कथा वाचतगेर, कथानकापरस ताणीं उब्यो केल्ल्यो व्यक्तिरेखोच वाचप्यांच्या स्मरणांत उरतात. 'रोशन' [जाग, दिवाळी ८२] ह्या कथेंतलें दादल्याक दवरपी रोशन ही अशीच एक सदांच स्मरणात उरतली अशी व्यक्तीरेखा आसा. सौ. शीला कोळंबकार हांच्या फाटल्या पांच वर्सांतल्या कथांत तांच्या लिखणेचो एक म्हत्त्वाचो गुण अदिक प्रकर्शान प्रतित जाल्लो दिसता. कथानकांत मिश्कील विनोदाचे रंग भरपाचो हो गुण 'एक अंतेर, पादिगाराचेर' [कुळागर, दिवाळी ८४], 'काणी एका सुक्राराची,' 'न्हय न्हय न्हयकार' (चित्रंगी, दिवाळी ८६) आनी हेर कांय कथांनी ठळकपणान दिश्टी पडटा. आधुनिक समाजांत चलो आनी चली हांच्या संबंदांचो संदर्भ कसो बदल्ला, हाची कल्पना दिवपी तांची 'सीमा' ही कथा (जाग दिवाळी ८६) वाचप्यांक एका वेगळ्याच अणभव विश्वांत व्हरता. समाजांतलीं नैतिक मुल्यां बदलतात, हें 'सीमा' ह्या कथेंतल्यान लेखिकेन खूब कुशलतायेन मांडलां.

सौ. जयमाला दणायत ह्यांच्यो ह्या पांच वर्सांतल्यो कथा वाचतगेर एक गजाल ध्यानांत येता कि, तांच्या कथांचें विशय चडशे कुटुंबांतल्या मनशांमितल्ल्या भाव–संबंदांक मर्यादित आसले आनी अणभव—विश्वांतलीं नवीं मळां माडोवपाचो प्रयत्न तांच्या कथांत चडसो दिसना जालो, जाल्यारूय कथानक सगल्या आंगानीं फुलोवपाचें तांचें कसब तांच्या कथांत दिश्टी पडटा. 'पार' [चित्रंगी, दिवाळी ८६] ही भाऊमट ह्या किर्तनकाराची भाव–जीण चितरावपी

कथा हाची एक बरी देख आसा. तांच्या निवेदन–शैलींत एक तरेचो खेळकरपणा आसा हें ' निकनेम ' (कुळागर, दिवाळी ८३), ' सांगशी पुण सांगूं नज ! ' (कोंकणी, वर्सुकी अंक ८३) आनी ' फां ...फां ... ' ह्यो कथा दाखयतात.

श्री. गजानन जोग हे आतां उणे बरयतात पुण तांची कथा अदिक प्रगल्भ जाल्या, हें ' व्हॅरा ' (कोंकणी वर्सुकी अंक ८५) आनी ' रागणें ' ह्यो कथा दाखयतात. ' व्हॅरा ' ह्या कथेंतलें व्हॅराचें व्यक्ती-रेखाटन लेखकान मोजक्याच उतरांनीं खूप कलात्मकतेन केलां.

ह्या पांच वर्सांत जे कथां—झेले उजवाडाक आयल्यात, तांची वळेरी हांवें ह्या लेखांत दिल्ली आसा. हातूंतल्या कांय कथां–झेल्यांत पांच वर्सांपयलींच्या कथांचो आस्पाव जाला. खेरीज, प्रस्थापित कथा –लेखकांच्या ह्या काळांतल्या कथां–झेल्यांतल्यो बऱ्योचश्यो कथा नव्यो आसल्यो, जाल्यारय त्यो कथा-लेखकांचीं आदलींच गुण–वैशिश्ट्यां दाखयतात. (ह्या काळांत जांचे कथां–झेले उजवाडाक आयल्यात, त्या प्रस्थापित कथाकारांच्या कथा–साहित्याचीं गुण–वैशिश्ट्यां हांवें, मुक्ती–उप्रांतच्या वीस वर्सांतल्या कथेचो आढावो घेतना स्पश्ट केल्यांत.) म्हुणून, प्रस्थापित कथाकारांनी ह्या पांच वर्सांत उजवाडाक हाडिल्ल्या कथां–झेल्यांच्या गुणवैशिश्ट्यांचो हावें हांगा आढावो घेवंक ना. हेर कथांझेल्यांभितल्लो वाचप्यांचें मन ओडून घेवपी असो कथांझेलो आसा, सौ. हेमा नायक हांचो ' पसय '. ह्या कथां—झेल्यांत दादल्यांचो अत्याचार आनी अन्याय हांकां बळी पडिल्ल्या बायलांच्यो वेगळ्यो—वेगळ्यो तरा दिश्टी पडटात. बायलांच्या जिणें-तलीं दुख्खां लेखिकेन वास्तववादी नदरेन चितरायल्यांत. दादलो हो वासनेन भरिल्लो आनी सुवार्थी आशिल्ल्यान बायलांक सुखाची जीण जगप कठिण जाता, समाजाकडच्यान तांची उपेक्षा जाता, अशें चित्र तांच्यो कथा वाचतगेर वाचप्यांच्या दोळ्यांमुखार उबें जाता. सौ. हेमा नायक हांच्या कथांतली बायल, ही दादल्यांचे अत्याचार–अन्याय मोन्यानी सहन करपाइतली भिजूड न्हय. वेळ येता तेन्ना ती दादल्यांक आव्हान दिता, अन्यायाआड बंड करता. ' पोरसूं परतून फुलता ',

' आवयपण–एक सपन ' इत्यादि कथांत लेखिकेन बायलेच्या मनांतले भाव खूप उत्कटतायेन चितरायल्यात. तांच्या कथांतलीं बायलांचीं हीं व्यक्ती–चित्रणां तांच्या सादया–सरळ निवेदन-शैलीक लागून उठाव-दार जाल्यांत. लेखिकेची बायलांच्या प्रश्नांविशींची कळकळ आनी, पुरोगामी वृत्ती ह्या कथांतल्यान पडबिंबित जाता.

श्री. नारायण बोरकार हांच्या ' तुज्या मोगाखातीर ' ह्या कथां–झेल्यांतल्यो कथा म्हळ्यार कोंकणी कथेचें एक वेगळेंच रूप. तांच्या कथांचे विशय जशे सादे, तशीच निवेदनाची भाशाय सादी-सरळ. एकाद्री घटना वो प्रसंग घेवन तो मोजक्याच उतरांनी ते चित-रायतात. तांकां कांय व्यक्ती–चित्रणां बरीं जमल्यांत. श्री. जे. एल. गॉयस हांचो ' कथा दोगां मोनजातींची' हो कथां–झेलोय सादया सरळ भाशेक लागून आनी लेखकाच्या भावनाशील निवेदन – शैलीक लागून वाचनीय जाला. कथा फुलोवपाचें तंत्र जाका बरें जमलां असो कोंक-णीतलो एक कथाकार म्हळयार श्री. अशोक भोंसलो. कांय तेंप ह्या लेखकान सातत्यान कथा बरयली. फाटल्या पांच वर्सांतली तांची कथा वाचतगेर एक गजाल स्पश्ट जाता कि, प्रसंग उबे करून पात्रांच्या मनांतले उमाळे चितरावपाची कुशल्ताय तांकां बरी लाबल्या. ' फुलतीं सपनां ' [कुळागर, सप्टेंबर ८३) ह्या कथेंत तांची ही कुश-लताय ठळकपणान दिश्टी पडटा. कोंकणींतल्या प्रस्थापित कथा-लेखकांचें ह्या पांच वर्सांतलें साहित्य एक गजाल सामकी धगधगीत उकती करता, ती म्हळ्यार कांय कथा—लेखक अणभव–विश्वाचीं नवीं मळां माडोवपाचो येत्न करतात, हें खरें आसलें, जाल्यारुय प्रस्थापितांच्या एकंदर कथा साहित्याचो विचार केल्यार अशें दिसता कि कोंकणी कथा अणभव-विश्वाच्या दृश्टीन पयलींच्याच विशिश्ट अश्या वर्तुळांत घुंवत आसा. श्री. महाबळेश्वर सैल हांचो आडवाद केल्यार आनी कांय कथा लेखकांचे तुरळक प्रयत्न सोडल्यार भोवतेक कथाकार विशयांच्या दृश्टीन फाटलीच परंपरा चलयतात, अशें म्हुणल्यार जाता. आमच्या कथाकारांचें अणभव–विश्व मर्यादित आसा, हें ताचें कारण.

आयच्या कोंकणी कथेचो विचार करतना एका कथा-लेखकाचो

विचार केल्याबगर मुखार वचूंच नजो. श्री. गोकुळदास प्रभु हांची कथा-विशयाची जाण बऱ्यांतली. वातावरण निर्मिती करून आनी प्रसंग उबे करून कथेक आशय दिवपाची तांची तांक सामान्याभायली. तांची कथा आमकां कोचिनच्या वातावरणांत व्हरता. 'एकलेपणाची सांज', 'तो पिसो', 'वळख', 'आराटट्' इत्यादि कथा तांकां बऱ्यो जमल्यात. 'आराटट्' ही कोचिनांतल्या मूळ गोंयकारांच्या जात्रेचे फाटभुंयेचेर जातीभेद हो विशय घेवन रंगयल्ली कथा श्री. गोकुळदास प्रभु हांच्या भितल्लो एक प्रतिभावान कथाकार दाखयता.

दुर्बल आनी पिडेस्त लोकांचीं दुख्खां खुप सहानुभूतीन आनी कलात्मकरितीन मांडपी कथाकार कोंकणी कथेचे मळार उणें नात. पुण, दलित समाजांतल्या पिडेस्तांचीं दुख्खां फावो ते प्रमाणांत कोंकणी कथेंत चितरायिल्लीं दिसनात. अशें जें चित्रण थोड्या-भोव प्रमाणांत जालां, तें दलितांभायल्या समाजांतल्या लेखकांनी केलां. श्री. गुरूदास परवार ह्या नवोदित लेखकान बरयिल्ली 'सन्दुलेकण' (कोंकण टायम्स, दिवाळी १९८४) ही कथा हेबाबतींत कोंकणी कथेचें नवें रूप दाखयता. दलित समाजांतल्याच लेखकान आपल्या समाजांतल्या पिडेस्त लोकांचीं दुख्खां मांडपाचो कोंकणी कथा साहित्यांतलो हो पयलोच प्रयत्न आसा अशें म्हाका दिसता. श्री. गुरूदास परवार हाणीं दलित समाजांतल्या एका भुरग्याची भावजीण इतल्या नाजुकपणान चितरायल्या कि, कथेंतलें हें चित्रण वाचप्यांच्या काळजाक स्पर्श केलेबगर रावना. दलित समाजांतल्या दुख्खांचो अणभव आशिल्लो असो दलित समाजांतलोच लेखक (ताका साहित्यिक गुण आसल्यार) दलितांच्यो व्यथा रसरशीतपणान मांडू शकता, ही गजाल 'सन्दुलेकण' ह्या कथेन स्पश्ट केल्या. कलात्मकतेच्या कसाक लायल्यार ही कथा तितली वयल्या पांवड्याची दिसना. पुण तातूंतलो अणभव हो अस्सल, हातूंत दुभाव दिसना. श्री. गुरूदास परवार हाणीं ह्या कथेउप्रांत कथा बरोवपाचें सोडलां, अशें दिसता.

कोंकणी कथा-साहित्याच्या मळार जे नवोदित दिसतात तातूं-तल्या कथाकारांमदीं कोंकणी कथेक मुखावयली वाट दाखोवपाची

आनी नवें रूप दिवपाची जांकां तांक आसा, ताणीं ह्या पांच वर्सांत कोंकणी कथेक घटसाण हाडपाच्या दृश्टीन कितें वावर केला, हाचेर तपशीलान विचार करप हें आयची कथा कशी आसा हें प्रळो-वपाचे दृश्टीन खूप म्हत्त्वाचें आसा. कोंकणी कथा-साहित्याच्या मळा-वयली उत्साहदिणी अशी गजाल म्हळयार फाटल्या पांच वर्सांत नवें-नवे कथाकार नेमाळयांनी दिसूंक लागल्यात. कथाकारांभितर बायलांची संख्या उणी ना. ह्या लेखांत वयर हांवें नवोदित कथाकारांचीं नांवां दिल्यांत. जांच्याविशीं खूप अपेक्षा बाळगूं येतात, अश्या नवोदित कथा-लेखकांचोय हांवें वयर उल्लेख केला. हे वळेरेंत जांचो हांवें आस्वाद करुना ते अपेक्षा बाळगुपाचे तांकीचे न्हंय असो मात् हाचो अर्थ न्हय. हांवें जांच्या नांवांचो उल्लेख करुना, तेय प्रयत्न केल्यार फुडारांत बरे कथाकार जावपाची शक्यता आसा. कथा—बरपांतलें सातत्य आनी कथा-तंत्राची जाण ह्यो दोनूय गजाली जांच्या कथा-साहित्यांत तुलनात्मक दृश्टीन अदीक प्रमाणांत दिसतात, अशे नवोदित कथाकार आसात, सौ. शांता कंटक खांडेपारकार, श्री. विठ्ठल आवदियकार, श्री. वसंत भगवंत सावंत, श्री. शशांक सीताराम शिरोडकार, कु. जयंती नामदेव नायक आनी श्री. वामन टाकेकार.

नवोदितांमदल्या कांय बरोवप्यांच्यो कथा नेमाळयांनी उणे प्रमा-णांत दिसतात. पुण, अश्या कांय कथाकारांच्यो कथा वाचतगेर तांच्या कथेच्या मळावयल्या तांकीविशीं बऱ्यो अपेक्षा बाळगूं येतात. श्री. जे. एल. गॉयस, श्री. शशिकांत पुनाजी इत्यादि कांय कथाकारांचो अश्या कथा-लेखकांभितर आस्पाव जाता.

कांय नवोदितांचो आडवाद केल्यार, कोंकणीतल्या नवोदित कथाकारांचें एक म्हत्त्वाचें वैशिश्ट्य नदरेंत भरता, तें म्हळयार ह्या लेखकांनीं कथेचें तंत्र बरे तरेन समजून घेवपाचो प्रयत्न चलयला. मात, तें तांकां आजून सारकें गमूंक ना. मोजकींच पात्रां आनी मोजकेच प्रसंग घेवन मोजक्याच उतरांनी कथानक फुलोवपाचें तंत्र नवोदि-तांच्या कथांत प्रतित जाता. निवेदन आनी संवादांचो बरे तरेन

उपेग करप आनी कथानकाक वो सभाव रेखाटनाक फावो अशें वातावरण निर्माण करप, हेबाबतींत आमचे कांय नवोदित कथाकार कुशल आसात, ही गजाल स्पश्ट करपी खुबश्यो कथा फाटल्या पांच वर्सांत उजवाडाक आयल्यात. आकर्शक निवेदनाक लागून वाचप्यांची नदर ओडून घेतिल्लयो अश्यो नवोदितांच्यो कितल्योश्योच कथा ह्या काळांत वाचूंक मेळ्ळयो. अश्या कांय कथांचो हांगा उल्लेख करप योग्य थरतलें: 'मावशेलीं भुरगीं' (सौ. शांता कंटक खांडेपारकर, चित्रंगी, दिवाळी ८४), 'अशीच एक जीण,' (कु. जयंती नायक, कुळागर, जुलै ८५), 'अर्जुना तळप' [कु. जयंती नायक, कोंकणीचें कुळार, दिवाळी ८४], 'पिंपळा पेडार' [श्री. विठ्ठल आवर्दियकार, कुळागर, मार्च ८३], 'आवय' [श्री. विठ्ठल आवर्दियकार, कुळागर, डिसेंबर ८२], 'माती' (श्री. शशांक शिरोडकार), 'एक आशिल्लो मारुती, एक आशिल्लो सदानंद' (श्री. शशांक शिरोडकार, कुळागर, दिवाळी ८५), 'भिरांकुल' (श्री. वसंत भगवंत सावंत, कुळागर ८५), 'खामसुत्री' (श्री. वसंत भगवंत सावंत, कुळागर दिवाळी ८२) 'स्त्राप' [श्री. जे. एल. गॉयस, कोंकणी, वर्सुकी अंक ८३] 'संघर्श' [श्री. जे एल. गॉयस] 'आडो खाता पोरसूं' [श्री. वामन टाकेकार, कुळागर, दिवाळी ८५], 'करूंक गेलों एक जालें ... [श्री. शशिकांत पुनाजी, कुळागर, डिसेंबर ८६], 'मायेमोग' [श्री. संतोष महाले, कोंकणी, वर्सुकी ८५], 'तो आमचो भावबंद' (श्री. रमेश लाड, कुळागर, सप्टेंबर ८२), 'पार्टनर' [सौ. हर्षल दळवी], 'तो दुसरो' [श्री. विजयकुमार कामत, कुळागर, फेब्रुवारी ८३] आनी 'देवमर्नीस' (श्री. दिनेश भरणो, कुळागर, एप्रिल ८६). आकर्शक निवेदनाबरोबर प्रसंग-निर्मितींतल्यान कथा फुलोवपाची फिशालकायय वयल्या कांय कथांत दिश्टी पडटा.

कोंकणींतल्या कांय नवोदित कथा-लेखकांक कथेंत उत्कंठा निर्माण करप आनी वाचप्यांच्या मनाचेर परिणाम सादप हे बाबतींतलें कसबय बरें जमलां. कथानकाक फावो अशें वातावरण निर्माण करपांत यशस्वी

जाल्ल्या कांय कथांचीं नांवां हांगा देखीक दितां: 'गाराणें' [कु. जयंती नायक, कुळागर, दिवाळी ८४], 'रक्तबंबाळ पावलां' [कु. जयंती नायक, कुळागर दिवाळी ८६] 'एक आशिल्लो मारूती, एक आशिल्लो सदानंद [श्री. शशांक शिरोडकार], 'कागाळी' [श्री. विठ्ठल आवर्दियकार, कुळागर, ऑगस्ट ८६] आनी 'नागपंचम' [श्री. वसंत भगवंत सावंत, कुळागर दिवाळी ८३]. कथानकाच्या प्रवाहांतल्यान सभाव रेखाटन करपाच्या बाबतींतय नवोदितांची लिखणी फाटीं ना, हें दाखोवपी कथा फाटल्या पांच वर्सांत वाचूंक मेळ्ळयो. मात हें तंत्र आमच्या नवोदित कथाकारांक सारकें जमूंक ना, हेंय तितलेंच खरें. कथानकाच्या प्रवाहांतल्यान व्यक्तीचित्रण घडोवपांत यशस्वी जाल्ल्या कांय कथांची नांवां देखीक हांगा दितां :— 'फातरा काळीज' (सौ. शांता खांडेपारकार; एका नर्सीचें व्यक्तीचित्रण), 'आवय' (श्री. विठ्ठल आवर्दियकार, पुरसो ह्या एका आलमपेड्डुयार मनश्याचें व्यक्तीचित्रण), 'गाराणें' [कु. जयंती नायक; जाची बायल पळून वता, त्या उपासो ह्या मनश्याचें व्यक्तीचित्रण] 'तेरेझीन माय' (श्री. शशांक शिरोडकार, तेरेझीन मांयचें व्यक्तीचित्रण), 'बाप्पा' [श्री. शशांक शिरोडकार; एका व्यभिचारिणीच्या पुताचें व्यवतीचित्रण], 'मोनो मोग' [श्री. दिनेश भरणे; धाकुटपणांतली आवय शेंवतू हाचें व्यक्तीचित्रण).

आमच्या कांय नवोदित लेखकांक पात्रांच्या मनांतले उमाळे आनी विचार बारीकसाणीन चितरावपाची कुशलताय बरी जमल्या. श्री. शशांक शिरोडकार (देखीक, 'बाप्पा,' कुळागर, मार्च ८३), सौ. शांता खांडेपारकार [देखीक, 'भीष्माची कागी,' कुळागर, एप्रिल ८२], कु. जयंती नायक [देखीक, 'बोकें', कोंकणी, दिवाळी ८५] इत्यादि कांय नवोदितांक पात्रांचीं मन—चित्रां बरीं जमल्यांत. पुण, अशीं मन—चित्रां काडपाची फिशालकाय जाणीं सारकी आत्मसात केल्या, असो कथा—लेखक आसा श्री. गोकुळदास प्रभु. 'एकलेपणाची सांज' ही उत्कृश्ट कथा बरोबरी ह्या लेखकान 'घाय'

[चित्रंगी, दिवाळी ८६] ह्या कथेंत एका बलात्कारीत चलयेच्या मनातले विचार आनी उमाळे खूप उत्कटतायेन चितरायल्यात.

अशे तरेन कथेचें तंत्र समजून घेवन कथेची मांडणी बरेतरेन करपाची कुशलताय आमच्या नवोदित लेखकांच्या आंगांत ठळकपणान दिश्टी पडटा. पुण, इतले सगळे गुण आसूनय, नवे—नवे विशय हाताळून कथेचें अणभव—विश्व विस्तृत करपाच्याबाबतींत नवोदित कथाकार खूप फाटीं आसात, हें रोकडेंच ध्यानात येता. कांय कथांचो आडवाद केल्यार, विशयाच्या आनी अणभव—विश्वाच्या दृश्टीन नवोदितांची कथा फाटलीच परंपरा चलयता, अशें दिसता. चडश्या लेखकांचें अणभव—विश्व मर्यादित आशिल्ल्यान तांचे कथा–विशय तेच तेच चक्रांत धुंविल्ले दिसतात. मोग, घोव—बायल हांचे प्रश्न, कुटुंबांतले संघर्श, प्रेमभंग, सोयरिकेचो प्रश्न, घरांतलें दळदिरेपण, गांवातल्या मनश्यांमदले संघर्श इत्यादि विशयांच्या आवर्तनांत नवोदितांची कथा घुंवतना दिसता. खरें म्हळ्यार आयच्या समाजांत कथा-विशय जावपासारके कितलेशेच विशय आसात. अश्या विशयांक हात घालपाची तांक नवोदितांभितर दिसना. अशें आसलें जाल्यारुय नवोदितांच्यो कांय कथा नवीं मळां माडयतना दिसतात. श्री. शशांक शिरोडकार हांच्या ‘ख्यास्त’ [कुळागर, दिवाळी ८६] ह्या कथेंत कोंकणी—मराठी वाद, हो विशय आनी ‘जोर—जुल्मके टक्कर पे संघर्ष, हमारा नारा है’ (कुळागर, जुलै ८२) ह्या कथेंत रस्ता–नाट्य सादर करपी विद्यार्थ्यांचो डोंबाऱ्यांवयलो अन्याय, हो विशय हाताळिल्लो आसा. श्री. दत्ताराम बांबोळकार हांच्या एका कथेंत (शेणिल्लो गांव, कुळागर, मार्च ८३) गांव–सुदारणेचो मोह दाखोवन राजकी फुडारी भुंयपुतांक रस्त्यार वडयतात, आनी भायले लोक गांव काबीज करतात, हें कुशलतायेन चितरायलां. अश्यो कांय कथा वाचप्यांक नव्या अणभव–विश्वांत व्हरतना दिसतात. अणभव–विश्वाच्या खाशेलेपणाखातीर श्री. तुकाराम शेट हांचो हांगा खास उल्लेख करूंक जाय. श्री. तुकाराम शेट हे खूप वर्सांसावन

कथा बरयतात. म्हणटगेर तांचो आस्पाव नवोदितांत जायना. मात हालीं तांची कथा क्वचितच दिसता. ह्या पांच वर्सांच्या काळांत तार्णी बरयिल्ल्यो कथा संख्येन साप उण्यो, पुण त्यो वाचप्यांक चाकोरी-भायल्या अणभव–विश्वांत व्हरतात. ' टुअरीस्ट ' ह्या कथेंत तार्णी पर्यटन उद्योगान हाडिल्ल्या एका नव्या जिणेचेर उजवाड घातला, तर ' वस्ती ' ह्या कथेंत (कोंकणी, दिवाळी ८२) गांवाचें शार जातां, तसो रूकावळीचेर काळ येता हें प्रत्ययकारीरितीन मांडलां. ' उक्तावण ' (कुळागर, दिवाळी ८२) ह्या कथेंत विद्यार्थ्यांच्या आंदोलनाचो विशय हाताळिल्लो आसा.

नवोदित कथाकारांनी, सर्वसादारणपणान, चाकोरींतलेच विशय हाताळ्ळयात, हें खरें आसलें, जाल्यारूय कांय कथांत अणभव–विश्व चाकोरींतलें, पुण मनश्या–मनश्यांभितल्ल्या संबंदांचीं नवीं तासां चितरायिल्लीं दिश्टी पडटात.

नवोदित कथा–लेखकांच्या साहित्याचें आनी एक वैशिश्ट्य नदरेंत भरता, तें म्हळ्यार तांच्यांतल्या बऱ्याच जाणांनीं गांव–जीणेक दिल्लें म्हत्त्व. गांव–जिणेंतल्या मनश्यांचे प्रश्न, तांचीं सुखदुख्खां चितरावपी श्री. पुंडलिक नायक, श्री. एन. शिवदास इत्यादि लेखकांची परंपरा फुडें चलोवपी कथाकार नवोदितांमदीं दिश्टी पडटात. कु. जयंती नायक, श्री. शशिकांत पुनाजी, श्री. विठ्ठल आवर्दियकार, श्री. वसंत भगवंत सावंत इत्यादी लेखकांच्या कथांत गांव—जीणेचें दर्शन घडटा. कु. जयंती नायक हार्णी गांव–वाठारांतलीं कश्टकरी मनश्यां, तांचीं सुख-दुख्खां हांचें चित्रण कलात्मकरितीन केलां आनी हें करता आसतना गांव–वाठारांतलें वातावरण थळावी भाशा वापरून रसरशीतपणान चितरायलां. श्री. शशिकांत पुनाजी हार्णी पेडणें म्हालांतलो गांव--वाठार कोंकणी कथेंत हाडला. कु. जयंती नायक हांच्यो ' अशीय एक जीण ' ' गारानें, ' ' बोकें, ' ' अर्जुना तळप ' ह्यो कथा, श्री. विठ्ठल आवर्दियकार हांची ' आवय ' ही रोंट, काकोळ नी मानाचे कोंबे खावपी पुरसो ह्या आलमोड्डुयार मनश्याचें सनातरेत्राटन करपी कथा,

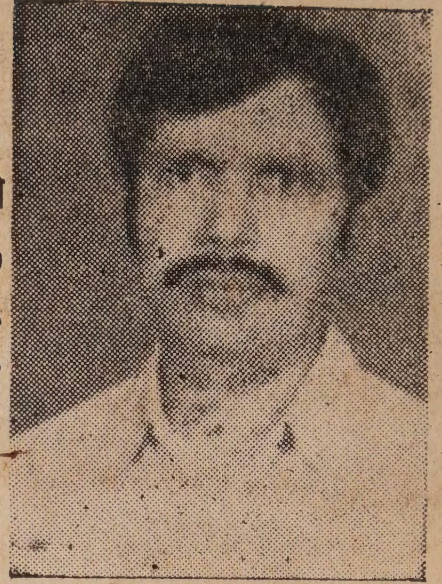
श्री. वसंत भगवंत सावंत हांची 'खामपुत्री' ही कथा, श्री. शशि-कांत पुनाजी हांच्यो 'सतेसांव,' 'करूंक गेलों एक जालें ...' ह्यो कथा गांव—जिणेंतलें वातावरण आनी विशय बरेतरेन चितरावपांत यशस्वी जाल्यात.

नवोदित कथा—लेखकांचें कथा—साहित्य सारकें फुलतलें जाल्यार एका गजालीची सामकी गरज आसा, ती म्हळ्यार ह्या नवोदितांनीं जिणेच्या नव्या—नव्या मळांचेर आपली नदर बारीकसाणीन भोंवडावन आपलें अणभवविश्व चडांतचड विस्तृत आनी समृद्ध करप. कथेच्या विशयाक फावो असो कथेचो घाट निर्माण करपाचें तंत्रय तांणीं समजून घेवप म्हत्वाचें. हेखातीर नवोदितांक प्रस्थापित लेखकांकडल्यान योग्य मार्गदर्शन जावंक जाय.

मुक्तीउपरांतच्या काळांत कोंकणी कथेचो प्रवास कसो जालो, ह्या प्रवासांत कोंकणी कथा कसल्या कसल्या गुणवैशिश्ट्यांनी नटली आनी आयज कोंकणी कथेचें रूप आनी पांवडो कसलो आसा, हें पळोवपाचो प्रयत्न ह्या लेखांत जाला. मुक्तीउपरांतच्या कोंकणी कथेचो हो प्रवास पळयल्यार तीन गजाली सामक्यो नदरेंत भरतात. एक गजाल अशी कि, कोंकणी कथेचें अणभव-विश्व विस्तारलां. पूण, अणभव—विश्वांतलीं वेगळींवेगळीं मळां माडोवपाच्या बाबतींत कोंकणी कथा आजून फावो तितली समृद्ध जावंक ना. हाचें कारण, आमच्या कथालेखकांचें अणभव—विश्व आजूनय मर्यादितच आसा. दुसरी गजाल म्हळ्यार, अभिव्यक्तीच्या दृश्टीन कोंकणी कथा अदिकादिक सुंदर जाल्या. विशय चाकोरींतले आसूं वो नवे आसूं, कोंकणी कथाकार कथा फुलोवपाच्या बाबतींत हेर खंयच्याय भाशांतल्या कथाकारांपरस फाटीं नात. कोंकणी कथेचो हो प्रवास पळयतना जी तिसरी गजाल स्पश्ट जाता, ती ही कि, कोंकणी कथेच्या मळार फाटल्या पांच वर्सांत (१९८२ ते मार्च १९८७ मेरेन) पयलीं इतलो जोश आनी उमेद दिसना. नवोदित कथाकारांचें कथा—साहित्य सर्वसादारणपणान चाको-रींतल्याच अणभव—विश्वांत घुंवल्लें दिसता. इतल्यो सगल्यो मर्यादा

आसूनय, कोंकणी कथेन फाटल्या पंचवीस वर्सांत जी प्रगती केल्या ती दोळेदिपावणी आसा. कोंकणी कथेचें अणभव–विश्व अदीक विस्तारल्यार कोंकणी कथा जगांतल्या श्रेश्ठ साहित्याकडेन सर्त करूंक पावतली हातूंत म्हाका इल्लोय दुभाव दिसना.

हरिश्चंद्र तुकाराम नागवेंकार.

जल्म : १० मार्च १९४१, मडगांव–गोंय. मुळावें शिकप मराठी आनी पोर्तुगेजींतल्यान. पोर्तुगेज साहित्य, युरोपियन भाशा, जगाचो इतिहास, इत्यादि विशय घेवन CURSO COMPLEMENTAR DE LETRAS ही पोर्तुगेज लिसेवची सातव्या वर्साची (सेतिमु आनु) परीक्षा पास. मुंबय विद्यापिठाची बी. ए. (अर्थशास्त्र आनी मानसशास्त्र) आनी एम. ए. (अर्थशास्त्र).

१९६३ ते १९६७ मेरेन 'राष्ट्रमतां'त आनी १९६९–७० ह्या वर्सा 'गोमंतक' दैनिकांत उपसंपादक. मालवणच्या सिंधुदुर्ग कॉलेजांत १९७० ते १९७४ मेरेन अर्थशास्त्राचो प्राध्यापक. १९७४ सावन वास्कोच्या एम. इ. एस. कॉलेजांत अर्थशास्त्र–विभाग प्रमुख. मुंबय विद्यापीठाकडच्यान एम. ए. आनी एम. कॉम. ह्या पांवड्यार अर्थशास्त्र शिकोवपाक मान्यता. १९७९ ते १९८४ मेरेन स वर्सां मुंबय विद्यापीठाच्या गोंयातल्या पदव्युत्तर केंद्रांत व्हिजिटींग लेक्चरर. कोंकणी, मराठी, इंग्लेज आनी पोर्तुगेज ह्या भासांतल्यान बरप. नवें गोंय, कोंकणी, सोमार, जाग, कुळागर, कोंकण भारती, कोंकण टायम्स इत्यादि कोंकणी नेमाळ्यांनी आनी राष्ट्रमत, गोमंतक, अ व्हीद, वेस्ट कोस्ट टायम्स, सुनापरान्त ह्या दिसाळ्यांनी वैचारिक आनी हेर लेख प्रकाशित. महाराष्ट्र टायम्स, लोकसत्ता आनी इकॉनामिक टायम्स, हातूंतय लेख प्रसिद्ध. आकाशवाणी गोंय आनी मुंबय वयल्यान भाशणां आनी पुस्तकांचे समीक्षण.

'मोरपिसें' हें मराठी लेख–संग्रहाचें पुस्तक १९८३ त उजवाडाक आयलें. गोमंत विद्यानिकेतनच्या अखिल गोंयकार मराठी साहित्य सर्तीत ह्या पुस्तकाक पांचशें रुपयांची खास तखिप. विद्यापीठ तशेंच राष्ट्रीय पांवड्यावयल्या परिशदांत आनी परिसंवादांत वांटो घेतला. १९८५ हे वर्सा अमेरिकेक वचून थंयच्या कांय वेंचिक विद्यापीठांक आनी कॉलेजांक भेट दिली. गोंयांतल्या कांय सामाजिक संस्थांचे पदाधिकारी. 'गोमंत कालिका' ह्या मराठी म्हयनाळ्याच्या संस्थापकांतले एक आनी सहायक संपादक.